

De voortgaande verwoesting van Gaza

Ondanks het 'staakt-het-vuren' vallen
er nog elke dag bommen in Gaza

IN HET NIEUWS 10-11

Fast fashion

Vinted zou duurzaam zijn,
maar geeft dropshippers vrij spel

ECONOMIE 20-22

Roken

Drie pogingen
om te stoppen
worden vergoed

ECONOMIE 24-25

Iran

Reizigers uit
Teheran: 'mijn
moeder is bang'

IN HET NIEUWS 5

Godsdienstvrijheid

Mag Tilburg optreden tegen
een gebedsgenezer?

IN HET NIEUWS 7

IN HET LAND
DEN HAAG

LIAM VAN DE VEN

Wilders is de laatste Haagse Trump-groupie

Sla de krant open en je ziet: de Amerikaanse president Donald Trump wil meer dan ooit zijn macht laten gelden. In Venezuela, in Groenland, en óók de Europese democratieën komen aan de beurt. De Amerikanen hebben in hun Nationale Veiligheidsstrategie van vorige maand aangekondigd dat ze in Europa „politieke bondgenoten” zullen aanmoedigen. De VS gaan „verzet cultiveren binnen Europese naties tegen de huidige Europese koers”.

Voorlopig lijkt morele steun het belangrijkste wapen van Trump. De president wil naar Hongarije om campagne te voeren voor premier Viktor Orbán en eerder schaarde MAGA zich ook al achter AfD in Duitsland en de PiS-partij in Polen.

Trump wil zijn ideologische metgezellen in Europa dus bijstaan. Ik zie vier potentiële Nederlandse partners voor de Amerikanen: BBB, FVD, JA21 en PVV. Zij verzetten zich tegen de kosmopolitische wereldorde, klimaatbeleid en migratie. Net als Trump vrezen ze dat de Europese „beschaving” wordt „uitgewist”. Genoeg aanknopingspunten zou je zeggen, maar wegen die op tegen Trumps wangedrag op het wereldtoneel?

Volgens Kamerlid Henk Vermeer, die namens BBB gaat over Buitenlandse Zaken, is zijn partij interessant voor de Amerikanen, als zij zich willen mengen in de Nederlandse politiek. Maar die interesse is eenzijdig: Vermeer ziet niets in een bondje met Trump. „We regelen het zelf wel. Ze moeten zich niet bemoeien met wat wij doen.”

FVD-oprichter Thierry Baudet jubelde in 2024, toen Trump werd herkozen, dat het voelde „alsof ik zelf aan de macht ben”. Kamerlid Ralf Dekker van FVD voelt zich ideologisch nog altijd verbonden met de MAGA-beweging. „Ik ben het volledig met Trump eens dat je landen weer in hun eigen kracht moet zetten.” Maar van ‘America first’ wordt Dekker niet per se vrolijk. „Ik ben geen Amerikaan, ik wil Nederland

first.” Bovendien, zegt hij een paar keer, zoeken de VS te veel de confrontatie op met Rusland. De blik van FVD is eerder op het oosten gericht dan op het westen.

JA21-leider Joost Eerdmans verklaarde Trump de „morele winnaar” van de verkiezingen in 2020 – die hij verloor. Maar sinds de Capitoelbestorming glijden de VS af, zegt JA21-Kamerlid Michiel Hoozeveld nu. Trump ondermijnt de vrijhandel en de NAVO, hoekstenen voor JA21. Het is volgens hem ook simpelweg „niet aan de Amerikanen om te beslissen wat er politiek gebeurt in Europa”. JA21 is geen partij van „fanboys”, zegt hij. Of is dat in elk geval niet meer.

Trump heeft nog maar één ‘fanboy’ over in Nederland: PVV-leider Geert Wilders. Dit weekend roem-

Eerder gebruikte Trump zijn enorme bekendheid om de AfD in Duitsland en de PiS-partij in Polen te promoten

de hij Trump nog op radicaalrechtse conferenties in Dallas en Los Angeles. Al jaren hengt Wilders op X naar aandacht van de president. De aanval op Venezuela veranderde dat niet. Wilders tweette op 3 januari: „Bang Boom Maduro gone.”

Op de NAVO-top in juni regelde Wilders een ontmoeting met Trump, ze maakten een selfie. Trump wist niet wie Wilders was en vond het achteraf vreemd dat dit Kamerlid zomaar toegang tot hem kreeg.

De relatie Trump-Wilders is als die tussen een groupie en een popster: pijnlijk eenzijdig. Dat heeft nu nog iets kolderieks, maar die verhouding kan in een handomdraai veranderen. Trump wil op rap tempo de liberale wereldorde slopen. Wilders zou hem, net als Orbán, AfD en PiS, graag helpen.

Liam van de Ven is politiek redacteur bij NRC en vervangt deze week Petra de Koning.

NEURODIVERGENTIE

Mattel bengt autisme-Barbie op de markt

De eerste autistische Barbie is voor de fabrikant een volgende stap in de ‘diversiteitsevolutie’. Een belangengroep uit de VS voor mensen met autisme is verheugd, maar er is ook kritiek.

Sarah Ouwerkerk

AMSTERDAM

De eerste Barbie met autisme draagt een loszittende jurk. FOTO MATTEL

Het valt bijna niet op, maar ze maakt nét geen oogcontact. De „eerste autistische Barbie” draagt over haar losse haren een hoofdtelefoon „met ruisonderdrukking”. Dat is „niet alleen als een leuk accessoire, maar ook als een middel om te ontspannen als ze gevoelig is voor prikkels”, staat in de omschrijving. In haar ene hand heeft ze een werkende *fidget spinner* – een ronddraaiend speeltje –, in de andere een tablet die helpt met „alternatieve communicatie: een tool die haar helpt zich uit te drukken op andere manieren dan met praten”.

„We hebben altijd geweten dat een pop kan helpen de wereld te veranderen”, staat op de website van Mattel, het bedrijf achter Barbie. Al jaren doet het Amerikaanse bedrijf zijn stinkende best het imago van de Barbie met het onrealistische schoonheidsideaal – blond, dun, grote blauwe ogen – achter zich te laten. Het gaat nu juist om „de kracht van representatie”, stelt de poppenfabrikant op de website, waar een aparte pagina te vinden is die Mattels ‘diversiteits-evolutie’ moet bewijzen. Ook met deze pop wil Mattel „stigmatisering in de samenleving tegengaan”.

Barbie in een rolstoel

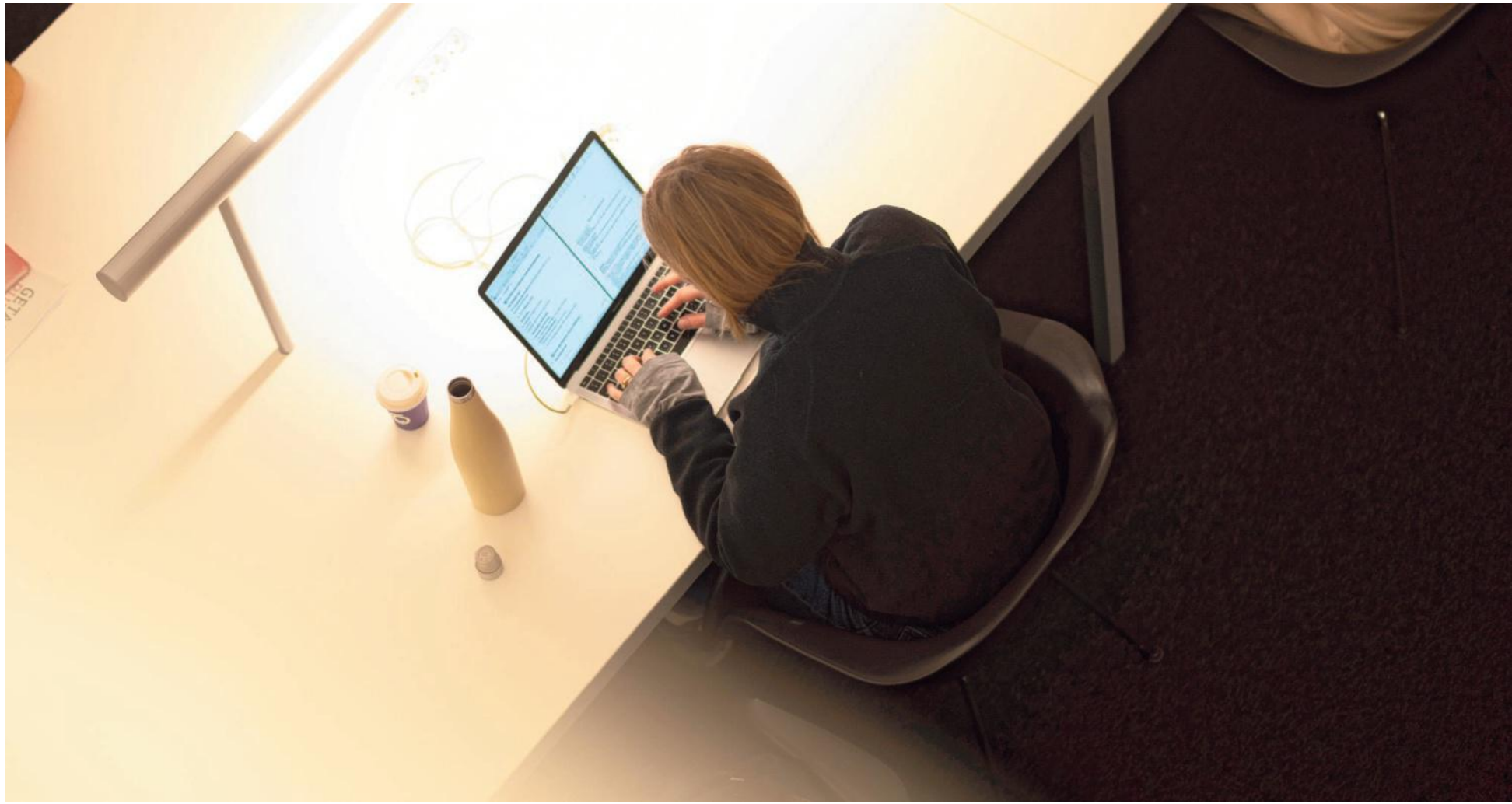
In 2015 worden er Barbipoppen gepresenteerd met „drie nieuwe nieuwe lichaamstypes: curvy, tall en petite”. Pas in 2019 komen er Barbies met een fysieke handicap op de markt – in de lijn ‘Fashionistas’. Een Barbie in een rolstoel, met een beenprothese, een zichtstok en het syndroom van down. Krap een halfjaar geleden werd er een Barbie met diabetes gelanceerd. Naast een „mooie, stijlvolle polka dot top en bijpassende rok” draagt ze een insulinepomp en een continu glucosemeter op haar arm, onder medisch tape in de vorm van een hart: in „Barbieroze, natuurlijk!” Een fysieke beper-

king weerhoudt een echte Barbie er niet van stijlvol te zijn.

De Barbie met autisme is de eerste neurodivergente pop. Voor de ontwikkeling heeft Mattel samengewerkt met de Amerikaanse belangengroep Autistic Self Advocacy Network (ASAN). Slim, want hoe maak je autisme zichtbaar? Haar ellebogen en polsen zijn extra flexibel gemaakt zodat de pop „stimulerende bewegingen” kan maken. Haar jurk heeft „een comfortabele pasvorm”, want knellende kleding op de huid kan door mensen op het autistische spectrum als extra vervelend worden ervaren.

Het meedenkende ASAN heeft in een statement laten weten blij te zijn dat autistische mensen zich nu vertegenwoordigd zien in een Barbie. Het Britse National Autistic Society (NAS) heeft zich kritischer uitgelaten. Autism is een spectrum, stellen zij, en kunnen daarom „erg van elkaar verschillen”. Dat er verschillen zijn, is logisch. Volgens de World Health Organization (WHO) bevindt meer dan een op de honderd kinderen zich op het autistische spectrum.

Het is positief dat getracht wordt met deze Barbie „meer kennis en begrip” voor autisme te realiseren, zegt Tijs Hardenbol van de Nederlandse Vereniging voor Autisme. „Als het voor herkenning zorgt, is dat geweldig.” Hij is positief over de Barbie, maar ziet net als NAS een keerzijde. „Het spectrum is zo breed, daarin zijn keuzes gemaakt. Dat kan ook stereotyperend werken.”

Student in de Openbare Bibliotheek Amsterdam. „Jongeren worden verbeterd zonder dat ze het doorhebben en leren niet van hun fouten.” FOTO ZARA NOR

ONDERWIJS

‘Soms typ ik maar wat, want de autocorrectie staat toch wel aan’

Scholieren en studenten gebruiken steeds vaker taalmodellen om teksten te laten controleren. Experts maken zich zorgen.

Merel Reiniers

AMSTERDAM

„Als mijn autocorrectie niet aanstond, zouden mijn ouders mijn berichtjes niet altijd begrijpen”, zegt Iris. De zestienjarige gymnasiast uit Utrecht behoort tot een generatie die steeds meer digitaal communiceert, zo verstuurd volgens het CBS 89 procent van de Nederlandse vijftienjarigen in 2025 WhatsApp-berichten. Taalmodellen, zoals Iris’ autocorrectie, controleren automatisch wat gebruikers typen: nadenken over de exacte spelling hoeft niet meer.

„Soms typ ik maar wat”, zegt Iris. „Sommige woorden zou ik zelf echt niet goed kunnen schrijven. Autocorrectie is dan mijn redder.” Volgens haar hebben veel klasgenoten moeite met spellen zonder een controlesysteem. „Maar waarom zouden ze nog op spelling letten, als de autocorrectie altijd aanstaat?”

Terwijl autocorrectie jongeren ‘uit de brand helpt’, is het tegelijkertijd slecht gesteld met de taalvaardigheid van Nederlandse middelbarescholieren. Een op de zes kan in de tweede klas niet een eenvoudige, begrijpelijke tekst produceren, zo blijkt uit recent onderzoek van de Onderwijsinspectie. Daarnaast beginnen de meeste studenten aan een hbo-opleiding met een te laag taalniveau, ontdekte de Inspectie. Ook havigt Louis (16) uit Amster-

dam is afhankelijk van de spellingscontrolesystemen, zoals die van Microsoft Word. „Zonder autocorrectie zou iedereen z’n werkstuk driekeer terugkrijgen van de docent om het nog maar eens op spelling te controleren. Ik vraag me af hoeveel mijn medescholieren überhaupt nog op hun taalgebruik letten...”

Lieke Verheijen, universitair docent taal en communicatie aan de Radboud Universiteit, maakt zich zorgen over de taalmodellen: „Jongeren die veel gebruikmaken van autocorrectie of woordvoorspellers [die op basis van beginletters voorstellen welk woord waarschijnlijk wordt geschreven en dat automatisch ophoesten] wijken meer af van het Standaardnederlands in de teksten die ze op school schrijven, met name op het gebied van spelling.” En dan heeft Verheijen het nog niet eens gehad over kunstmatige intelligentie zoals ChatGPT, waaraan studenten het volledige schrijfproces kunnen uitbesteden. „Dat zal daar ook niet aan bijdragen”, vreest Verheijen.

Alledaags bestaan

Volgens de universitair docent is het probleem dat de taalmodellen steeds meer zijn geïntegreerd in het alledaags bestaan. „Jongeren worden verbeterd zonder dat ze het doorhebben en leren daar dan ook niet van. Dat kan onder meer leuk schrijvers van ze maken die niet meer letten op hun spelling.”

Al sinds de jaren tachtig hebben digitale tekstverwerkers autocorrectie. In Microsoft Word worden gebruikers sinds 1995 standaard geattendeerd op spelfouten, met een rode krabbel onder het ‘mislukte’ woord. En op iPhones was dit systeem al in de toetsenbordapplicatie verwerkt vanaf de allereerste modellen uit 2007, waardoor de huidige generatie scholieren en studenten niet anders weet dan dat ze als vanzelfsprekend worden geholpen met spellen.

”

Waarom zouden ze nu nog op spelling letten?

„Waarom zouden ze nu nog op spelling letten?”

Iris (16) gymnasiast

Met de komst van ChatGPT-3 in november 2022 werden automatische taalmodellen nog toegankelijker. Gebruikers kunnen hele lapen tekst in dat systeem gooien om deze te laten herschrijven of nakijken. Of ze geven de chatbot de opdracht zelfstandig een nieuwe tekst te genereren, op basis van slechts enkele aanwijzingen.

„Ik vind het moeilijk om zelf van begin tot eind een tekst op te stellen”, vertelt Louis. „AI geeft me een voorzetje en kijkt achteraf super-snel mijn teksten na.” Iris laat soms zelfs hele opdrachten door ChatGPT schrijven. „Ik pas de tekst wel

nog een beetje aan, zodat ze op school niet zien dat ik AI heb gebruikt, want dat mag niet.”

Dat is inderdaad verboden – het kan leerlingen te komen staan op een schorsing – en daarnaast niet zonder negatieve gevolgen. „Wanneer studenten AI-teksten klakkeloos overnemen, vermindert dat niet alleen hun schrijfvaardigheid, maar ook hun vermogen om creatief en kritisch na te denken. Niet alleen de schrijfvaardigheid zal dan achteruit gaan, maar ook hun vermogen om überhaupt een boodschap over te brengen”, zegt Verheijen.

Hoogleraar computationele taalmodellen Malvina Nissim aan de Rijksuniversiteit Groningen deelt haar zorgen. „Veel jongeren snappen niet hoe taalmodellen in elkaar zitten en misbruiken de systemen om zelf minder hard te hoeven werken. Taalmodellen kunnen goed als hulpmiddel worden ingezet, maar als ze al het denkwerk overnemen, zal dat onze eigen ontwikkeling tegenwerken.”

Uitbesteden

Natuurlijk wil niet elke student al het werk uitbesteden aan kunstmatige intelligentie. Al worden taalmodellen vaak, haast onbewust, alsnog aangewend, zo merkt ook eerstejaars-hbo-student op De Haagsche Hogeschool Floortje (17). „Ik heb een app op mijn laptop die meeleeft en mijn teksten op spelling en grammatica controleert. Die

geeft regelmatig suggesties, die ik met één druk op de knop kan doorvoeren.” Bijvoorbeeld bij het woord ‘sowieso’, dat Floortje jarenlang met een ‘z’ bleef schrijven, omdat autocorrectie het toch aanpaste.

Verheijen en Nissim herkennen steeds vaker AI-teksten bij ingeleverde opdrachten. „Je ziet het gelijk wanneer iemand niet z’n eigen stijl en woorden heeft gebruikt”, legt Nissim uit. Een verslechterde taalvaardigheid van leerlingen en studenten baart haar minder zorgen dan het verdwijnen ‘van de menselijkheid’ uit teksten. „Karakter en emotie in een tekst verwerken, dat zal een AI-model nooit kunnen. Terwijl dat juist is wat een tekst betekenisvol maakt.”

Nissim benadrukt dat het onderwijs niet om de technologie heen kan. „We moeten een balans vinden, zodat taalmodellen als hulpmiddel dienstdoen en niet als bedreiging. Daarom moeten we studenten leren met de modellen te werken, én een sterke basis van taalvaardigheid bijbrengen.”

En de scholieren en studenten zelf: vrezen die voor hun eigen vermogen om een foutloze, begrijpelijke tekst te schrijven zonder behulp van allerhande digitale instrumenten? Ja, toch wel, want het blijft belangrijk, al is het alleen maar om het ‘sociale aspect’. Immers, zo zegt Iris: „Niet kunnen spellen, is wel gewoon echt gênant.”

BLACKOUT

Iraniërs omzeilen via Starlink van Elon Musk internetblokkade van het regime

Het Iraanse regime heeft het internet stilgelegd. Toch komt er informatie over demonstraties en repressie het land uit.

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Negentig miljoen Iraniërs zijn vrijwel volledig afgesloten van de buitenwereld. Voor de vijfde dag op rij blokkeerde het Iraanse regime maandag internet en telefoonverbindingen in het land. De berichten en beelden die wél doorsijpelen laten zien dat de grootschalige protesten die twee weken geleden begonnen in Iran nog altijd doorgaan. Ook zijn er steeds meer beelden van Iraanse ordetroepen die geweld gebruiken tegen demonstranten. Dit weekend waren er op sociale media video's te zien van tientallen lijkzakken buiten een medisch mortuarium in Kahrizak, een voorstad van Teheran. Eromheen staan grote groepen mensen; veel van hen huilen, anderen ritsen de zakken open, waarschijnlijk op zoek naar hun geliefden.

Schattingen over het aantal doden lopen uiteen. Zondag meldde de in de Verenigde Staten gevestigde ngo HRANA dat het dodental de vijfhonderd was gepasseerd. Maar juist door de internetblokkade is het onmogelijk een goed beeld te krijgen van de situatie in het land.

In de ochtend een paar belletjes

Het Iraanse volk toegang tot het internet ontzeggen is een beproefd recept van het regime in tijden van protesten of onrust. Zo werd het internet vorig jaar juni tijdens de Twaalfdaagse Oorlog met Israël afgesloten, net als tijdens de 'Vrouw, Leven, Vrijheid'-protesten na de dood van Mahsa Amini in 2022.

Toch is de huidige blokkade in zijn omvang uitzonderlijk, zegt Amir Rashidi, een Iraanse expert in digitale rechten en veiligheid van

Mensen onderzoeken lichamen in lijkzakken buiten het Forensisch Diagnostisch Laboratorium in Kahrizak, op een video van social media, verschenen op 10 januari 2026 en geverifieerd door NRC op 12 januari 2026. FOTO AFP

Miaan Group, een in de VS gevestigde mensenrechtenorganisatie. „Zelfs de vaste telefoonlijnen zijn afgesloten. Als je geluk hebt, kan je in de ochtend een paar belletjes doen. Maar na vijf uur 's middags is niets meer mogelijk, juist omdat mensen 's avonds de straat op gaan om te demonstreren.”

„Na de protesten van 2009 realiseerde het Iraanse regime zich hoe

krachtig het internet kan zijn”, zegt Rashidi. Het besloot maatregelen te nemen. „Dat deed het door een landelijk internet te creëren, een soort gigantisch intranet.” Zo konden de autoriteiten de toegang tot het wereldwijde web afsluiten, maar konden bedrijfsleven en overheid blijven communiceren.

Ditmaal heeft de overheid ook dit lokale netwerk afgesloten, iets

wat volgens Rashidi slechts één keer eerder gebeurde, tijdens de protesten van 'Bloedige November' in 2019. Volgens hem onderstreept dat dat de Iraanse machthebbers de huidige protesten zien als een existentiële dreiging.

De Amerikaanse president Donald Trump kondigde zondag aan dat hij met techmijldair Elon Musk wil praten over het herstellen

van het internet in Iran. Op dit moment is Starlink, het satellietnetwerk van Musks ruimtevaartbedrijf SpaceX, al actief in Iran.

Veel beelden uit Iran komen dan ook via Starlink. Rashidi en andere experts schatten dat er enkele tienduizenden schotelantennes in Iran aanwezig zijn, waarmee met de satellieten van Starlink kan worden gecommuniceerd.

Datapakketjes

Hoewel het Iraanse regime met militaire zenders de verbinding tussen de satellieten en ontvangers probeert te storen (*jamming*), lukt dit maar gedeeltelijk. Op dit moment gaat volgens Rashidi slechts 10 tot 20 procent van de datapakketjes tussen satelliet en ontvanger verloren door de stoorzenders van het regime.

Hoe moeilijk Starlink te ontregelen is, ontdekten de Russen al in Oekraïne

Hoe moeilijk het is om Starlink te ontregelen, ontdekten de Russen al in Oekraïne, waar de Oekraïense strijdkrachten het systeem ook gebruiken. Starlink maakt gebruik van zwermen zogeheten LEO's (satellieten in een lage baan om de aarde). Dit geeft het systeem een mate van overcapaciteit, waardoor het veel minder kwetsbaar is dan verbindingen die van één satelliet afhankelijk zijn.

Waarom komt er via Starlink dan niet meer informatie uit Iran? Ten eerste omdat het gewone internet in Iran nog steeds plat ligt, dus is het voor anderen moeilijk om foto's en filmpjes van de protesten door te sturen naar mensen met een Starlink-schotel. Ten tweede is veiligheid een reden. „De autoriteiten zijn op zoek naar mensen die Starlink gebruiken, om die reden zullen gebruikers hun Starlink-terminals vaak uitzetten of hem op telkens een andere plek gebruiken.”

Demonstranten tegen het Iraanse regime bij het Iraanse consulaat in Istanbul op zondag 11 januari. FOTO YASIN AKGUL/AFP

REPORTAGE PROTEST IN IRAN

Vertrokken Iraniërs getuigen: 'Het geluid van schoten was constant'

Nog maar een handjevol Iraniërs verlaat Iran per vliegtuig, blijkt op het vliegveld van Istanbul. „Mijn moeder is doodsbang.”

Suzan Yücel

ISTANBUL

Op het vliegveld van Istanbul staan Ali en Mohammad die net zijn aangekomen uit de Iraanse hoofdstad Teheran. Tijdens de vlucht zaten ze naast elkaar en maakten kennis. Maar pas na aankomst voelen zij zich comfortabel om vrijuit te praten met elkaar.

Sinds vrijdag heeft Turkish Airlines vluchten van en naar Teheran geannuleerd, officieel vanwege „regionale ontwikkelingen”. Slechts twee Iraanse vliegtuigmaatschappijen vliegen nog naar Istanbul. Ali en Mohammad (ze willen om veiligheidsredenen niet met achternaam in de krant, net als de andere Iraniërs in dit stuk) moesten hun vlucht omboeken om het land uit te kunnen komen. Ali (30) reist door naar Italië waar hij aan een proefschrift gaat werken als elektrotechnisch ingenieur. Hij vertelt hoe gevaarlijk het is om in de avond de straat op te gaan in Iran. „We weten van voorgaande protesten dat demonstreren je je leven kan kosten. Dat risico durf ik niet te nemen.”

Het ergste vindt Ali dat hij zijn familie niet meer kan bereiken. De Iraanse regering heeft het internet- en telefoonverkeer afgesloten vanwege de massademonstraties die Iran al twee weken in de greep houden. Zo proberen de autoriteiten te voorkomen dat demonstranten onderling communiceren. „Normaal gesproken bericht je je ouders dat je bent aangekomen. Ik wil niet dat zij zich zorgen maken of ik veilig het land ben uitgekomen.”

Het Iraanse regime grijpt hard in tegen demonstraties. De Iraanse president Masoud Pezeshkian had aanvankelijk een sympathieke toon aangeslagen over mensen die hun onvrede uitten over de economie. Zondag maakte hij op de Iraanse staatstelevisie een draai. Hij zei te werken aan het oplossen van economische problemen, maar zwoer „de relschoppers niet toe te staan het land te destabiliseren”.

Politie treedt harder op

Mohammad (38) verruilde Iran tien jaar geleden voor Duitsland; hij spreekt Engels met een Duits accent. Hij ging voor het eerst een maand lang terug naar zijn geboorteland.

Dat hij midden in de protesten belandde, vindt hij ironisch. „Tien

jaar geleden protesteerde ik tijdens de groene revolutie”, vertelt hij. Toen protesteerden Iraniërs tegen de destijds gekozen ultraconservatieve president Mahmoud Ahmadienjad. „Nu ben ik weer de straat op gegaan om te demonstreren in Teheran. De politie had wapens en gebruikte veel traangas. Het geluid van schieten was constant te horen”, vertelt Mohammad. Hij heeft berichten verza-

„

Ik protesteer door mijn leerlingen te leren dat ze hun eigen religie mogen kiezen of helemaal niet hoeven te geloven

Somayeh basisschoolleeraar

meld van Iraniërs die hun familie in het buitenland willen laten weten dat het goed met ze gaat. „Ik voel me net een boodschapper in oorlogstijd.”

De politie treedt de laatste dagen harder op bij demonstraties met vele doden tot gevolg. Volgens Human Rights Activist News Agency (HRANA) ligt het dodental op

meer dan vijfhonderd, en heeft het Iraanse regime meer dan tienduizend demonstranten gearresteerd.

Er circuleren geverifieerde video's van mensenmassa's bij een mortuarium buiten Teheran. Daarop zijn lijkzakken te zien die buiten op de grond liggen. Iraniërs proberen daar hun geliefden te zoeken waar ze geen contact meer mee kunnen krijgen.

Mohammad: „Er zijn ontelbaar veel video's van mensen die zijn neergeschoten, gedood of gewond geraakt. Die beelden zullen pas later naar buiten komen, omdat het internet nu platligt. We zagen pickup trucks met machinegeweren om mensen te intimideren. Ik weet niet hoeveel doden er zijn gevallen, maar het zijn er veel.”

'Wees onze stem in Europa'

Basisschoolleeraar Somayeh (43) uit Teheran maakt een tegengestelde beweging. Zij vliegt vanuit Istanbul naar Iran om weer contact te krijgen met haar ouders. „Mijn ouders zijn hartpatiënten, en ik maak me zorgen.” Zelf heeft ze nooit meegedaan aan anti-regeringsprotesten, maar ze steunt ze volop. „Ik haat dit regime. Na 47 jaar is het genoeg geweest.”

Sinds de protesten tegen de ver-

plichte hoofddoek in 2022 na de dood van Mahsa Amini draagt ze geen hoofddoek meer op straat. „Ik protesteer door mijn leerlingen te leren dat ze hun eigen religie mogen kiezen of helemaal niet hoeven te geloven. Daar kan ik problemen mee krijgen, maar dat interesseert me niet”, lacht ze.

Beneden in de aankomsthal staat Mohammad E. (26) te wachten op zijn vriendin die hun koffers heeft. Ze reizen door naar Italië om in Bologna hernieuwbare energietechniek te studeren. Mohammad E. probeert tevergeefs zijn ouders te bereiken om ze te laten weten dat ze veilig zijn aangekomen. „Ik heb veel vrienden die demonstreren, maar ik kan ze niet bereiken. Ik maak me vooral zorgen om mijn familie. Mijn moeder is doodsbang.”

Terwijl zijn vriendin arriveert met de koffers merkt hij op dat ze de hele vlucht heeft gehuild, omdat ze geen contact meer kan krijgen met haar familie. Vlak daarna schiet ze weer vol. Mohammad E.: „Mijn vrienden en familie zeiden tegen mij: wees onze stem wanneer je in Europa bent.” En tegen de verslaggever zegt hij: „En ik wil jou vragen om de stem te zijn van de mensen in Iran.”

EUROCOMMISSARIS KUBILIUS

‘Einde van NAVO als VS Groenland willen innemen’

Volgens Eurocommissaris Andrius Kubilius (Defensie) zijn NAVO-lidstaten verplicht om Groenland te beschermen.

Famke Seine

AMSTERDAM

Als de Verenigde Staten met geweld Groenland innemen, is dat het einde van de NAVO. Dat zegt Eurocommissaris Andrius Kubilius (Defensie) maandag tijdens een veilig-

heidsconferentie in Zweden. Voor NAVO-lidstaten is er volgens hem „zeker een verplichting” om Dene-marken te hulp te schieten zodra de VS kiezen voor een gewelddadige inname van Groenland.

De uitspraken van de Eurocommissaris zijn in lijn met die van de Deense premier Mette Frederiksen van afgelopen week. Zij stelde dat een Amerikaanse aanval op een NAVO-bondgenoot „het einde van alles” zou zijn. Een aantal Europese landen schaarde zich achter Dene-marken in een gezamenlijke verklaring, ondertekend door onder meer het Verenigd Koninkrijk,

Franse soldaat tijdens een oefening in Groenland. FOTO REUTERS

Frankrijk en Duitsland.

De Amerikaanse president Donald Trump reageerde maandag na de uitspraken van Kubilius op zijn platform Truth Social: „Ik ben de gene die de NAVO HEEFT GERED”, mogelijk doelend op de NAVO-norm die voor Europese lidstaten is opgeschoven naar vijf procent van het bbp.

In een twee uur durend interview met *The New York Times* heeft Trump afgelopen woensdag gezegd dat voor hem de inname van Groenland „psychologisch nodig is voor succes”. Op de vraag of er Amerikaanse troepen naar Groen-

land gestuurd moesten worden, zei hij dat hij „niet denkt dat het nodig is”, alhoewel hij eerder vorige week wel zei dat de inzet van de krijgsmacht „altijd een optie” is.

Mark Rutte, de secretaris-generaal van de NAVO, ging niet specifiek in op de uitspraken van Trump, maar zei maandag dat de NAVO er gezamenlijk voor moet zorgen dat Groenland en het poolgebied veilig zijn tegen rivalen als Rusland en China. „Ik geloof dat Donald Trump de juiste dingen doet voor de NAVO door ons aan te moedigen om meer te spenderen”, aldus Rutte.

ZEDENMISDRIJF

Het misbruik bevredigde een ‘drang’

Een 46-jarige man uit Barendrecht vertelt in de rechtbank gedetailleerd hoe hij achttien jonge meisjes misbruikte.

Arjen Schreuder

ROTTERDAM

Dat er iets mis is met de man uit Barendrecht die verdacht wordt van seksueel misbruik van minderjarige meisjes was al eerder duidelijk. Deskundigen van het Pieter Baan Centrum signaleerden meerdere stoornissen. En waartoe die kunnen leiden, werd maandag duidelijk, toen de 46-jarige man zich voor de rechtbank in Rotterdam moest verantwoorden.

Als een arts sprekend over zijn patiënten wist de man zich voor de rechters soms haarfijn te herinneren hoe, waar en wanneer hij jaren achtereen achttien meisjes tussen de negen en twaalf jaar oud fysiek zou hebben misbruikt: bij hem thuis in Barendrecht en, vooral, in een caravan op een camping in het Brabantse Hoeven. Van nog eens dertien kinderen zou hij stiekem opnames hebben gemaakt. Hij bewaarde foto's en video's van het misbruik in zorgvuldig geordende mappen en submappen met namen en data. Waarom hij dat allemaal bewaarde? Tja: „Ik orden wel meer dingen.”

Geconcentreerd doet de keurig geknipte, in spijkerbroek en trui gestoken Barendrechter zijn verhaal. Veelal waren het kinderen van kennissen, soms van zijn eigen dochter, die hij te logeren had op de camping, een weekeinde bijvoorbeeld, waar hij hen verwenste met zwempartijen, lekker eten en uitjes. „Ik wilde hen een leuke dag bezorgen.”

Maar als de kinderen naar bed gingen, kon de man het niet laten

Rechtbanktekening van de verdachte tijdens een inhoudelijke zitting. FOTO NICOLE VAN DEN HOUT / ANP

een slaapmiddel te mengen in de chocolademelk met slagroom, zodat ze na het tanden poetsen in een diepe slaap vielen en hij hen 's nachts kon misbruiken en dat op camera vastleggen. Soms verdween het verdovende middel in een fristi, maar nooit in een ice-tea. „Want daar zie je het medicijn zitten.”

Jaren eerder had hij ook zijn dochter, toen nog een baby, misbruikt. Het misbruik bevredigde een „drang” waar hij niet of nauwelijks aan kon ontsnappen, houdt hij de rechters voor. „Voor mij zelf was het misbruik niet fijn.” Hoe sterk de

drang kon zijn, werd onder meer duidelijk tijdens een oudejaarsfeestje bij hem thuis, toen in de huiskamer zijn vrienden zaten en hij naar boven sloop om een van hun kinderen te misbruiken.

Opgewonden werd hij van het misbruik niet, stelt hij. Het was iets anders wat hem bewoog: zijn belangstelling voor het meisjeslichaam. „Ik heb een grote interesse in de vrouwelijke schaamstreek.” Dit bracht hem ertoe de geslachtsdelen van de meisjes te bestuderen, te betasten, soms gewapend met een eendenbek. Hij deed naar eigen

zeggen zijn best om penetratie met de penis te vermijden. „Want dat is volgens mij verkrachting.”

Anderhalf jaar geleden kwam er een einde aan het misbruik, toen een van de meisjes 's nachts wakker was geworden en haar pyjama op haar enkels lag, en zij de man aan haar bed zag zitten. Ze vertelde het haar ouders, die alarm sloegen. Toen de man het meisje enkele weken later toevallig tegenkwam op een sporttoernooi en zij voor hem terugdeinsde, beseftte hij wat hij had aangericht. Hij biechte bij zijn huisarts op wat hij had aangericht,

en meldde zich bij de politie.

Af en toe zien de rechters „emotie” in zijn gezicht, bijvoorbeeld als het misbruik wordt besproken van de dochter van wat hij „mijn beste vrienden” heeft genoemd. „Dat is schaamte”, zegt hij. Ook had hij het even te kwaad bij de bespreking van het misbruik van een meisje, destijds elf jaar oud, voor wie hij „gevoelens” had opgevat. „Ik fantaseerde over een relatie met haar.”

De verdachte zijn in totaal 37 strafbare feiten ten laste gelegd. De rechtbank heeft nog vijf zittingsdagen voor de zaak uitgetrokken.

PRIJS VOOR PUBLIEKE COMMUNICATIE

Sinterklaasjournaal krijgt Machiavelliprijs

Het kinderprogramma krijgt de prijs omdat het het met een 'uitzonderlijke maatschappelijke sensitiviteit' wordt gemaakt, aldus de jury.

Nina Eshuis

AMSTERDAM

Het *Sinterklaasjournaal* heeft dit jaar de de Machiavelliprijs gewonnen. Dat heeft het bestuur van de stichting Machiavelli, vernoemd naar de Italiaanse schrijver, diplomaat en politiek filosoof Niccolò Machiavelli, maandag bekendgemaakt. De Machiavelliprijs wordt sinds 1989 elk jaar uitgereikt voor een opmerkelijke prestatie op het gebied van publieke communica-

tie. Het *Sinterklaasjournaal* ontvingt de prijs omdat het volgens de jury een „vaste en verbindende waarde is in de Nederlandse samenleving” en de afgelopen 25 jaar is uitgegroeid tot een „jaarlijks ijkpunt”.

In het juryrapport wordt het NTR-programma geroemd vanwege de scherpste en humor, en omdat het met „uitzonderlijke maatschappelijke sensitiviteit” wordt gemaakt. Het kinderprogramma „beweegt zich op het snijvlak van traditie en verandering, altijd met een eigenzinnige en verrassende invulling”, aldus de jury.

Verder noemt de jury het „uitzonderlijk knap” hoe het *Sinterklaasjournaal* „op meerdere niveaus communiceert”. De eenvoudige taal is „toegankelijk en begrijpelijk voor iedereen, zonder aan scherpste in te boeten”.

Het Sinterklaasjournaal werd afgelopen jaar voor het tweede seizoen gepresenteerd door **Merel Westrik**. FOTO WIM KLUVERS/NTR

Vorig jaar ging de prijs naar rechtbankverslaggever Saskia Belleman. Verder hebben burgemeester van Westervolde Jaap Velema, VVD'er Johan Remkes, weerman Gerrit Hiemstra, ic-arts Diederik Gommers en viroloog Marion Koopmans de prijs eerder ontvangen.

Het *Sinterklaasjournaal* is ieder jaar in de weken voor 5 december op televisie. Het programma staat erom bekend dat de verhaallijnen inspelen op de actualiteit. Zo was de verhaallijn afgelopen jaar een knipoog naar de overheidscampagne om Nederlanders voor te bereiden op een noodsituatie met onder meer een noodpakket.

Het programma wordt sinds 2024 gepresenteerd door Merel Westrik, nadat Dieuwerthe Blok de presentatie 22 jaar lang op zich had genomen. Blok overleed in maart vorig jaar aan kanker.

Mark Lievisse Adriaanse

AMSTERDAM

1 | Wie is Tom de Wal?

God gaf Tom de Wal een missie: het *Frontrunners Ministries* oprichten. Zo beschrijft de organisatie die De Wal en zijn vrouw Femke in 2016 begonnen het althans zelf. „De taak van Frontrunners is een generatie op te richten die volledig voor Gods Koninkrijk gaat; een generatie vol geloof en kracht van de Heilige Geest”, aldus de website.

Dan helpt het dat De Wal (32, geboren te Oosterhout) ooit schreef „dezelfde werken als Jezus en meer” te kunnen verrichten, zoals het AD eerder berichtte. Zo organiseert hij 'genezingsdiensten', waarin hij claimt mensen te genezen van allerlei fysieke kwalen. In YouTube-filmpjes is bijvoorbeeld te zien hoe De Wal „in de naam van Jezus” een dove jongen opeens weer zou laten horen, en de schouderpijn bij een vrouw spontaan zou laten verdwijnen. Bewijs dat De Wal mensen daadwerkelijk heeft genezen is er niet. In de voorwaarden voor de diensten staat dat bezoekers van de diensten Frontrunners „op geen enkele manier aansprakelijk” kunnen „stellen voor het resultaat na bezoek aan een bevrijdings- of genezingsdienst”.

Die diensten zijn dan ook omstreken. De afgelopen jaren kwamen er al meerdere meldingen bij de Inspectie Gezondheid en Jeugd (IGJ). In navolging daarvan waarschuwde toenmalig demissionair minister Pia Dijkstra (Medische Zorg, D66) in 2024 voor de praktijken van De Wal. Maar optreden tegen hem kon ze eigenlijk niet, hield ze kritische Kamerleden voor, vanwege de vrijheid van godsdienst.

De organisatie groeit ondertussen gestaag verder. Zo wil De Wal al een aantal jaar een megakerk laten bouwen in het Noord-Brabantse Dussen, tot onvrede van omwonenden. Daar is wel veel geld voor nodig. Er stromen jaarlijks miljoenen euro's aan giften naar de stichting achter De Wal, onthulde zakenblad *Quote* eerder: in 2022 bijvoorbeeld zo'n 4,2 miljoen euro. Tijdens diensten roept De Wal mensen op om hem te eren door geld te doneren; eventueel, zegt hij, kunnen ze bijvoorbeeld hun auto verkopen. Eén stel dat dit ook daadwerkelijk deed, kreeg later een Audi van De Wal: God sprak „tot hen om hun eigen auto te verkopen en het geld te zaaien in Frontrunners”, schreef De Wal op Instagram. „Laatst sprak God tot ons om hen een nieuwe auto te geven.”

Naast de diensten wil De Wal in Nederland „honderd nieuwe kerken” openen. Afgelopen weekend zou één daarvan feestelijk, dus met een genezingsdienst, geopend worden in Eindhoven. Na de afgelasting in Eindhoven verplaatste De Wal de genezingsdienst naar een kerk in Tilburg. Daar viel al kort na het begin van de dienst de politie binnen. Toen De Wal de dienst vervolgens op straat voortzette, werd hij aangehouden.

2 | Wat was De Wal precies van plan?

Aanvankelijk wilde De Wal in Eindhoven een 'revival week' houden: tussen 9 en 11 januari zou hij in die stad een reeks genezingsdiensten organiseren. Bezoekers zouden daar „doorbraak” en „genezing” ontvangen. Daarnaast zou er dus een nieuwe, aan De Wal ge-

Gebedsgenezer Tom de Wal werd aangehouden tijdens een omstreken dienst in Tilburg. FOTO EYE4IMAGES BV / ANP

VIER VRAGEN OVER GODSDIENSTVRIJHEID

Mocht Tilburg optreden tegen een gebedsgenezer?

Vrijdag hield de Tilburgse politie de gebedsgenezer Tom de Wal aan. Hij hield volgens de gemeente geen kerkdienst, maar een evenement waarvoor hij een vergunning moest aanvragen. Maar mocht burgemeester Onno Hoes dat wel laten doen? En drie andere vragen over de aanhouding.

lieerde kerk geopend worden. Maar de bijeenkomsten in een Van der Valk werden door het hotel afgelast vanwege gevreesde onrust: meerdere lokale actiegroepen hadden aangekondigd tegen De Wal te protesteren omdat hij ook voor homogenezing zou hebben gebeden - hijzelf ontkent dit.

Na de afgelasting in Eindhoven verplaatste De Wal de genezingsdienst naar een kerk in Tilburg. Daar viel al kort na het begin van de dienst de politie binnen. Toen De Wal de dienst vervolgens op straat voortzette, werd hij aangehouden.

3 | Waarom greep de politie in Tilburg in?

Daar waren twee redenen voor, zei burgemeester Onno Hoes vrijdagavond op Radio 1. „Er was geen vergunning voor het evenement

en er was een risico op de verstorening van de openbare orde”, omdat er ook tegendemonstranten naar de dienst zouden komen. De Wal zou namelijk kaartjes verkopen voor de dienst, wat het volgens Hoes evident maakte dat er sprake was van een evenement waarvoor een vergunning moest worden aangevraagd.

Maar in de algemene plaatselijke verordening van de gemeente Tilburg wordt kaartverkoop niet genoemd als een grond om een bijeenkomst vergunningsplichtig te maken. Bovendien: de kaarten voor de dienst waren gratis, blijkt uit aankondigingen van Frontrunners Ministries. En hoe zat het met de vrijheid van godsdienst? Daar, reageerde Hoes op een vraag van de radiopresentator, was de gemeente „niet aan toegekomen”.

4 | Mocht de gemeente Tilburg ingrijpen?

„Op grond van wat mij nu bekend is niet”, zegt Paul van Sasse van IJsselt, bijzonder hoogleraar recht en religie aan de Rijksuniversiteit Groningen en raadsadviseur bij de Raad van State. De vrijheid van godsdienst had volgens hem „top of mind” moeten zijn bij Hoes. „Dit gaat om de scheiding tussen kerk en staat en de grondwettelijke verankering daarvan, bijvoorbeeld in de vrijheid van godsdienst en samenkomst. Dat is een belangrijk historisch goed. Het lijkt erop dat het argument over evenementen is gebruikt om een kerkdienst te beëindigen.” Het is niet aan de staat om te bepalen of de genezingsdienst van De Wal een kerkdienst was of iets anders, zegt hij. „Als de organisatie dat zelf zegt, dan moet de overheid daar in principe van uit

gaan. En ook als het evident niet zo is, dat het louter een etiketje is op iets heel anders, moet de overheid zeer terughoudend optreden.”

Bovendien: een burgemeester mag de politie niet een kerkdienst laten opbreken - wat de inval een „unieke situatie” maakt. „Kerkdiensten mogen alleen bij hoge uitzondering binnengedreden worden als er sprake is van betrapping op heterdaad. Maar dan moet het gaan om serieuze strafrechtelijke misdrijven. Daar lijkt hier geen sprake van.” Er is nooit reden geweest om burgemeesters wél de bevoegdheid te geven kerkdiensten te verbieden of binnen te laten vallen door de politie, zegt Van Sasse van IJsselt. „Daar is een goede reden voor. Anders kun je de situatie krijgen dat burgemeesters om politieke redenen in het religieuze domein treden.”

WRAKINGSKAMER

Wraking door OM in de mondkapjeszaak: ‘Rechtbank is vooringenomen’

Het OM doet een zeldzaam wrakingsverzoek tegen drie rechters in de strafzaak tegen Sywert van Lienden en zakenpartners.

Camil Driessen

ROTTERDAM

Om te onderbouwen dat de drie Rotterdamse rechters in de mondkapjes-strafzaak wegens vooringenomenheid vervangen moeten worden, schoof het Openbaar Ministerie maandagmiddag niet de minste officier van justitie naar voren.

„Het OM heeft er geen vertrouwen meer in dat de rechtbank onpartijdig recht zal doen”, zo richtte ‘crimefighter’ Lars Stempfer – de officier van justitie die Willem Holleeder tot levenslang veroordeeld kreeg – zich maandag tot de speciale wrakingskamer van de Rotterdamse rechtbank. Die moet gaan beoordelen of de rechters in het mondkapjesproces vooringenomen zijn of dat zij met hun optreden die schijn gewekt hebben.

Het OM vervolgt Sywert van Lienden en zakenpartners Bernd Damme en Camille van Gestel onder meer wegens oplichting van de Nederlandse staat door in 2020 zogenaamd zonder winsttoegmerk een mondkapjesdeal te sluiten, die hun ruim 20 miljoen euro opleverde.

OM zette zeldzame stap

Tot frustratie van het OM komt het strafproces tegen de drie, dat ruim een jaar geleden begon, maar niet van de grond. Tot nog toe worden de zittingsdagen gevuld met schermutselingen over het verschoningsrecht. Dit recht van advocaten om communicatie met hun cliënten geheim te houden is volgens de verdediging mogelijk geschonden door het opsporingsteam van de FIOD die toegang had tot twee computers van hoofdverdachte Van

Bernd Damme (rechts op de foto) komt aan bij de Rotterdamse rechtbank voor een pro-formazitting van de strafzaak over de omstreden mondkapjesdeal. FOTO PHIL NIJHUIS/ANP

Lienden vol vertrouwelijke communicatie met advocaten.

Om duidelijkheid te krijgen, reikte de rechtbank de verdachten de helpende hand. Nadat het OM de FIOD eerst moest laten vaststellen hoeveel vertrouwelijke bestanden zich op Van Liendens twee computers bevonden, eiste de rechtbank een proces-verbaal waarin veertien FIOD-rechercheurs onder ede zouden verklaren met welke zoektermen zij die computers hadden doorzocht. Zij bleken zich dat niet te kunnen herinneren. Rechtbankvoorzitter Jacco Janssen stak de lont in het kruivat toen hij dit begin december „te-

leurstellend” noemde.

Een dag later zette het OM een uiterst zeldzame stap: het diende een wrakingsverzoek in. Niet alleen tegen rechter Janssen, maar

Dat het Openbaar Ministerie zelf tot wraking van rechters overgaat, is hoogst uitzonderlijk

ook tegen zijn twee collega's, omdat zij hem niet hadden gecorrigeerd. Rechters worden in Nederland jaarlijks weliswaar honderden

keren gewraakt – in 2024 gebeurde dat 704 keer, waarvan 17 met succes – maar dat het OM zelf tot wraking overgaat, is hoogst uitzonderlijk. In de afgelopen twintig jaar gebeurde dat slechts een handvol keer. Met zo'n verzoek trekt het OM namelijk de kernwaarde van de rechtspraak – onpartijdigheid – in twijfel.

Officier van justitie Stempfer nam maandag liefst negen keer het woord vooringenomen in de mond. Hij ging zelfs zo ver te stellen dat de rechtbank daadwerkelijk „vooringenomen is”. Dat is een veel zwaarder verwijt dan dat de rechters de schijn van vooringenomenheid ge-

wekt hebben – waarvan volgens het OM óók sprake is.

Hij hekelde de opmerking van Janssen in december dat Van Liendens computers „veel geheimhouderstukken” bevatten: documenten waarop het verschoningsrecht rust. De rechtbank gaat zo volgens het OM „mee in de redenering van de verdediging”.

Geloofwaardigheid FIOD

Kwalijker nog vindt het OM dat Janssen verschillende opmerkingen maakte over de geloofwaardigheid van processen-verbaal van de FIOD. Dergelijke processen-verbaal worden onder ambtseed opge maakt en gelden in het strafrecht als wettig bewijs dat in principe voor waar wordt aangenomen. Volgens het OM blijkt uit opmerkingen van Janssen dat hij die processen-verbaal „niet op voorhand geloofwaardig” acht.

Zo riep de rechtbankvoorzitter over de veertien FIOD-rechercheurs die zich geen zoektermen kunnen herinneren de vraag op: is dat „alleen maar onhandig of zit er een zekere mate van bewustheid in”?

Dat de drie rechters hun wraking niet accepteren en die uitgebreid hebben weerlegd, onthulde *NRC* vorige week op basis van processtukken. Zij vinden onder meer dat Janssens uitlatingen door het OM onjuist en niet in de goede context worden weergegeven.

Bij de wrakingskamer hoefden de rechters dit verweer niet te herhalen. Zij deden er dan ook groten-deels het zwijgen toe.

Wel volgde een scherp antwoord op de vraag van de wrakingskamer – die woensdag 28 januari uitspraak doet – wat de twee collega-rechters er van vinden dat zij ook gewraakt zijn wegens Janssens opmerkingen. „Het is inderdaad zo dat ik die opmerkingen niet heb weersproken”, antwoordde Janneke van der Klashorst. „Ik hecht er belang aan op te merken dat ik achter ieder woord sta.”

Mette Frederiksen, premier van Denemarken. FOTO IDA MARIE ODGAARD/ANP

M/V/X IN HET NIEUWS **METTE FREDERIKSEN** PREMIER VAN DENEMARKEN

‘Wat betreft Groenland houden wij vast aan wat goed en fout is’

Als een van de langstzittende Europese regeringsleiders had Mette Frederiksen al met Donald Trump te maken in diens eerste termijn. Ze is heel duidelijk: alleen Denemarken en Groenland besluiten wat er met Groenland gebeurt.

Hanna Hosman

AMSTERDAM

Als ze gevraagd wordt naar haar jeugdhervindingen klinken de scènes die ze schetst als een Deense idylle. Noord-Jutland, 's avonds op straat spelen, grootouders met een zomerhuis, pannenkoeken met spek, rabarberpap. Haar grote broer kreeg een piratenschip van Playmobil, en een walkie talkie. Zij niet, zij was een meisje. Op haar twaalfde werd ze lid van de internationale jeugd afdeling van het African National Congress, de Zuid-Afrikaanse politieke partij die tegen apartheid streed. Ze is, vertelde ze in het tv-programma En særlig samtale, ouderwets opgevoed: met plichtsbef en verantwoordelijkheidsgevoel.

Mette Frederiksen (48) gelooft in goed en fout. Af en toe, in elk geval in elke generatie, komt er een moment dat je moet kiezen tussen het goede en het kwade, vindt de Deense premier. De Amerikaanse bedreiging van Groenland is zo'n moment. In haar nieuwjaarstoespraak voor het Deense volk was ze er duidelijk over: „Wat er ook gebeurt, wij zullen ons vasthouden aan wat goed is, en wat fout.”

Ja, standvastig blijven, maar

hoe? De Amerikaanse president Donald Trump wil Groenland hebben en als dat niet met wederzijdse instemming kan, dan neemt hij het gebied in, dreigt hij. De Amerikaanse president kan direct zijn, zei Frederiksen zondagavond in een verkiezingsdebat (ergens dit jaar worden parlementsverkiezingen gehouden). Ik, zei Frederiksen, kan óók direct zijn.

Zo was ze begin januari heel duidelijk over de gevolgen van een Amerikaanse aanval op een NAVO-bondgenoot. „Dan stopt alles”, zei ze, het zou het einde van de NAVO betekenen.

Transatlanticus

Frederiksen, die zichzelf in 2024 omschreef als „transatlanticus in hart en nieren”, heeft nog niet helemaal afscheid genomen van de Amerikanen, of van de mogelijkheid om met de Verenigde Staten een betrouwbaar bondgenootschap te vormen. Op Instagram deed ze zondag een beroep op de gedeelde belangen van de bondgenoten: „Onenigheid en conflict tussen de VS en Europa maakt onze tegenstanders alleen maar sterker.” Onze, gedeelde tegenstanders.

Om een einde aan 'ons' te voorkomen, en zich voor te bereiden op de mogelijkheid ervan, voert Frederiksen gesprekken met haar

bondgenoten. Ze publiceerde een verklaring met Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden, en op dezelfde dag nog een tekst met zes andere Europese landen. De gedeelde boodschap: alleen Denemarken en Groenland besluiten wat er met Groenland gebeurt.

Welke plannen er liggen, hoe de Europeanen zich precies voorbereiden, blijft binnenskamers. De Duitse bondskanselier Friedrich Merz vertelde journalisten in India maandag dat er „gedetailleerde dis-

Het Deense migratiebeleid inspireert rechtse regeringen in Europa

cussies lopen met de Denen om de veiligheidssituatie te verbeteren”.

Frederiksen, die in 2019 aantrad als premier, is een van de langstzittende Europese regeringsleiders. Haar Europese collega's kennen haar als pragmatisch, een voorvechter van steun aan Oekraïne, investeringen in defensie, en klimaatbeleid. Ze is één van de weinige sociaal-democratische leiders binnen de EU, en is voorstander van zaken waar Trump minder mee heeft: windmolens, klimaatbeleid, regulatie van techbedrij-

ven, sociale zekerheid.

In hun kritiek op migratie vinden Mette Frederiksen en de Amerikanen elkaar wel. De Denen zijn met hun migratiebeleid een inspiratiebron voor rechtse regeringen in Europa. Frederiksen ziet in „massamigratie naar Europa”, zoals ze het bij *Politico* formuleerde, een bedreiging van het dagelijks leven in Europa. Met haar Italiaanse en Britse collega-premiers streeft Frederiksen naar een herinterpretatie van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, zodat landen vluchtelingen makkelijker kunnen wegsturen.

Deense defensie-uitgaven

De dreiging van Rusland is nog groter dan het gevaar van migratie, vindt Frederiksen. Ze zegt dat Europa „naïef” is geweest door te weinig te investeren in defensie, voerde de Deense defensie-uitgaven op en vond genoeg draagvlak om de Deense opt-out van het EU-beleid rond defensie en veiligheid te schrappen. Toen het, eind december, op een EU-top niet lukte om Russische tegoeden te gebruiken voor Oekraïne, sprak ze gewoon uit: het had haar voorkeur gehad.

In 2019 leidde het nog tot wereldwijde hilariteit toen Trump zijn interesse in aankoop van Groenland kenbaar maakte. Frede-

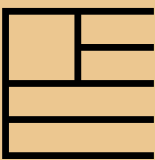
riksen, net aangetreden als premier van Denemarken, noemde het idee „absurd” en wees er tegenover *The Guardian* op dat „de tijd waarin je landen en hun bevolking zomaar koopt en verkoopt voorbij is”. Bovendien gaat Groenland zelf over het al dan niet verkopen van het land. Frederiksen, toen: „Alle grappen terzijde, natuurlijk willen we graag een hechtere strategische relatie met de VS.” Trump, op zijn tenen getrapt, blies een geplande ontmoeting met Frederiksen af.

Kort nadat Trump aantrad voor zijn tweede termijn, januari 2025, belde hij de Deense premier om over Groenland te praten. Het gesprek kwam hard aan bij het Deense team, volgens een reconstructie van de *Financial Times*. Ze wisten toen: hij wil het écht. Frederiksen zocht het afgelopen jaar toenadering tot Groenland, kondigde investeringen in het land aan en een herstellfonds voor Groenlandse vrouwen die een spiraaltrage kregen opgedrongen door de Denen.

Of haar leven net zo spannend is als dat van Brigitte Nyborg, de Deense premier uit de hitserie *Borgen*? Nee hoor, „politiek is saaiër dan mensen zich realiseren”, zei Frederiksen vorige zomer tegen de Britse *Vogue*. „Met uitzondering van de laatste paar jaar.”

Advertentie

NIEUWSBRIEVEN

Amerika
Elke dinsdag

De correspondent in Washington en buitenlandredacteur praten je iedere week bij over de laatste politieke ontwikkelingen in de VS.

De Haagse Stemming
Elke doordeweekse dag

Volg politiek Den Haag op de voet en word zelf een Haagse ingewijde

Machtige Tijden
Elke zaterdag

Elke zaterdag ontleedt Tom-Jan Meeus in zijn nieuwsbrief de politieke week - en laat zien wat bijna niemand zie

Voor abonnees

nrc

Schrijf je in via
nrc.nl/nieuwsbrieven

De ruime meerderheid van de **Palestijnen in Gaza** woont in tenten, die niet goed bestand zijn tegen extreem weer. FOTO MAHMOUD ABU HAMDA/ANADOLU

REPORTAGE **GAZA**

Nog elke dag dreunt het van de luchtaanvallen in Gaza

Vanaf een Israëlische uitkijkpost is de verwoesting van Gaza goed te zien. Ondanks het ‘staakt-het-vuren’ vallen er nog elke dag bommen uit Israël. De inwoners zetten zich schrap voor verheviging van het geweld.

Guus Valk
SDEROT

Uitkijkpost Givat Kobi in Sderot, Israël, is een steile klim omhoog. Boven, staand op een breed plateau, kun je bij helder weer ver in Gaza kijken. Het noordoostelijke puntje van Gaza ligt maar een klein eindje verderop. Borden en een filmpje vertellen bezoekers, deze middag enkele tientallen Israëlische nieuwsgierigen, precies wat ze zien. Voor 5 shekel, ofwel 1,35 euro, mogen ze met een verreijker het hermetisch afgesloten gebied bekijken. Met stickers heeft iemand een tekst geplakt op een raam bij de uitkijkpost: ‘Gaza is van ons’.

Door de verrekijker is een eindeloze verwoesting te zien. Het dichtbevolkte noorden van Gaza ligt volledig in puin. Jabaliya, met zijn nauwe straatjes. Gaza-stad, met zijn levendige strandboulevard. Beit Hanoun, dat al zo vaak getroffen was.

„Het is niet mooi om te zien”, zegt Nir, een jonge reservist uit de omgeving van Tel Aviv die heeft gevochten in Gaza (zijn hele naam is bekend bij

NRC). Hij wil het gebied nu aan zijn vriendin laten zien. „Maar het was de schuld van Hamas. We moesten van huis naar huis, overal hielden ze zich verborgen. We konden geen risico’s nemen, ze vochten niet zoals soldaten dat horen te doen.”

De zon gaat onder, het wordt stikdonker in Gaza. Alleen Israëlische militaire voertuigen – tanks, jeeps, Humvees – hebben licht en rijden er af en aan. Israël houdt sinds de wapenstilstand met Hamas een strook land bezet die ruim de helft van Gaza beslaat, achter de zogeheten ‘gele lijn’. Vrijwel alle Palestijnen, ruim twee miljoen, wonen aan de andere kant. Wat moet er gebeuren in Gaza? Nir zegt: „Laat Trump zijn Rivière hier maar bouwen, en de Palestijnen weggaan. Het is de enige oplossing.”

Verscheidene keren zijn korte lichtflitsen te zien, korte tijd later gevolgd door het geluid van doffe knallen. Ook deze avond voert het Israëlische leger weer artillerie- en luchtaanvallen uit in Gaza, bestand of niet. Zwarte rook hangt boven de getroffen plekken. Sinds het begin van het ‘staakt-het-vuren’ zijn er ruim vierhonderd Palestijnen en drie Israëliërs omgekomen door geweld. Terwijl Gaza in een paar

Alleen geluk bepaalt hier of je een dak boven je hoofd hebt, of je honger hebt of niet, of je dood bent of leeft

Majd al-Assar
Palestijnse journalist

maanden langzaam van de internationale agenda is geraakt, is het geweld allerminst verdwenen.

Kijken naar Israël

Gaza is en blijft geïsoleerd: buitenlandse waarnemers of journalisten zijn er niet welkom. Met veel moeite – Gaza heeft een enorm elektriciteitsstekort – lukt het wel om te praten met drie inwoners van Gaza, alle drie Palestijnse journalisten. Het contact komt pas tot stand in de late avond, als er meer stroom is.

Majd al-Assar (34) kijkt terug, Israël in. Ze staat graag op het dak van haar tijdelijke huis in Nusseirat, centraal-Gaza, waar ze met haar gezin naartoe vluchtte nadat haar huis in het noorden verwoest was. Ze is getrouwd en heeft twee kinderen, van acht en tien. Al-Assar werkt voor Finse en Italiaanse media. „We hebben geluk dat er nog geen raket op dit huis gevallen is”, zegt ze, „het overgrote deel van de huizen is allang verwoest”.

Al-Assar en haar gezin hebben vaker geluk gehad. Bijvoorbeeld toen haar man bijna werd opgeblazen toen ze probeerden voedselhulp te halen. Of toen haar zoonje een paar keer akelig dicht bij een plek speelde waar een

droneaanval was, en hij toch ongedeerd bleef. Ze zegt: „Alleen geluk bepaalt hier of je een dak boven je hoofd hebt, of je honger hebt of niet, of je dood bent of leeft.”

Mohammed Dahman (55) heeft minder geluk gehad. Hij woont met zijn vrouw en vier kinderen in een tentenkamp bij al-Mawasi, in het zuiden

Palestijnen inspecteren de schade in een **vluchtelingenkamp** na een Israëlische luchtaanval op Gaza-Stad. FOTO JEHAD ALSHRAFI/AP

Voor Palestijnen in Gaza is er weinig te merken van het ‘tweigtigpuntenplan’ dat Israël en Hamas in fases naar vrede moet leiden. FOTO ABDEL KAREEM HANA/AP

van Gaza. Dahman is journalist van Wafa, een persbureau gelieerd aan de Palestijnse Autoriteit (dat geen macht heeft in Gaza sinds de gewelddadige machtsovername door Hamas in 2007). Hij komt uit het noorden van Gaza, zijn familiehuis werd al vroeg, in oktober 2023, verwoest.

Rioolwater stroomt naar binnen

De ruime meerderheid van de Palestijnen in Gaza moet, zoals Mohammed Dahman en zijn gezin, in een tent wonen. De meeste tenten zijn niet gemaakt voor extreem weer. Deze weken regent het veel. Dahman: „De regen en wind zijn onze grootste uitdaging. Het regenwater én het rioolwater stromen hier dagelijks naar binnen. De wind blaast onze tenten kapot. De kou’s nachts is extreem, want we kunnen de tent niet verwarmen.”

In een tent wonen is „een marteling”, zegt Sami Abu Salem (55). „Het water is natuurlijk het grootste probleem, maar ook de ratten, slangen en schorpioenen die naar binnen kruipen.” Een goede tent kost 1.000 dollar (850 euro) op de zwarte markt, zegt hij, en vrijwel niemand kan dat betalen. Veel mensen gaan de laatste tijd in gebombardeerde huizen wonen. Le-

vensgevaarlijk, vind ik, die huizen storten soms zomaar in, zeker nu de modder de aarde instabiel maakt.” Twee dagen geleden stond Abu Salem bij zo’n ingestort huis. Een vader en een jongen van acht werden dood onder het puin vandaan gehaald.

Abu Salem heeft met zijn vrouw, vier kinderen en negentigjarige moeder al meerdere keren moeten vluchten. De journalist voor Wafa en veel internationale media woont nu in het Maghazi-vluchtelingenkamp, op nog geen kilometer van de gele bestandslijn, waarachter het Israëlische leger zit. „Er is nooit een staakt-het-vuren gekomen”, zegt hij. „Ik hoor op dit moment drones boven mijn hoofd. Een uur geleden was er een grote luchtaanval op Gaza-Stad, met meerdere doden. Elke dag zijn er bombardementen. De gele lijn is van elastiek gemaakt, militairen komen regelmatig aan onze kant van de lijn en de grens is deze kant opgeschoven. Ik heb mijn spullen gepakt, voor het moment dat het geweld weer zo extreem wordt als vóór het bestand. Dan moeten we hier weg zijn.”

Voor Palestijnen in Gaza is er weinig te merken van het ‘tweigtigpuntenplan’ dat Israël en Hamas in fases naar vrede moet leiden. De Israëlische regering

Elke avond trillen we van de explosies om ons heen. En we kunnen alleen maar wachten tot het écht heftige geweld opnieuw begint

Sami Abu Salem
Palestijnse journalist

zegt dat Hamas zich probeert te hergroeperen en nieuwe aanvallen voorbereidt. Bovendien is aan één voorwaarde van de eerste fase niet voldaan, zegt Israël: alle Israëlische gijzelaars zouden worden vrijgelaten. Maar het lichaam van Ran Gvili, de laatst overgebleven gijzelaar, is nog niet vrijgegeven, volgens Hamas omdat het nog niet gevonden is.

De tweede fase zou nu moeten worden uitonderhandeld, maar dat gebeurt niet. Volgens het stappenplan, opgesteld door de Amerikaanse regering en later omarmd door de internationale gemeenschap, zou Hamas de wapens moeten inleveren en zou het Israëlische leger zich terugtrekken. Maar hoe langer de tijd verstrijkt, hoe minder vertrouwen er in Gaza is dat dit ook echt gaat gebeuren.

Twee grote stormen

„We zitten tussen twee grote stormen, zo voelt het”, zegt Majd al-Assar. „Het gaat weer net zo erg worden als vóór oktober. Iedereen in Gaza zegt dat, niemand heeft enig vertrouwen in welk vredesplan dan ook. In de tussentijd leg ik voorraden met eten aan, om een nieuwe hongersnood zo lang mogelijk uit te stellen.”

Alles wat het gezin overhoudt en wat langer houdbaar is, houdt Majd al-Assar achter: bloem, suiker, koffie, olie. Ze heeft een trauma overgehouden aan de tijd dat haar man zo veel gevaar liep bij de uitdeelpunten voor voedsel, en dat ze brood van haar laatste bedorven bloem aan haar kinderen gaf.

Eén ding is sinds het staakt-het-vuren verbeterd: er is meer voedsel in Gaza beschikbaar, al zijn de prijzen schrikbarend hoog. Israël laat een beperkt aantal vrachtwagens toe via grensovergang Kerem Shalom. Zeshonderd per dag, was de afspraak toen het bestand werd afgesproken. In werkelijkheid zijn het er ongeveer tweehonderd, zegt Sami Abu Salem. „De schaarste jaagt de prijzen van voedsel enorm op. Hetzelfde geldt voor medicijnen, waar ook nog veel te weinig van binnenkomt.”

Mohammed Dahman heeft al enkele jaren last van zijn nieren, en had al vóór 7 oktober 2023 alle papieren geregeld om buiten Gaza geopereerd te worden aan nierstenen. Maar, zegt hij: „Ik kan nergens naartoe, en ik heb geen pijnstillers om de krampen en de pijn te verzachten. Het is maar één voorbeeld, het dagelijks leven zit vol met dit soort problemen.”

Majd al-Assar: „Ik ben mijn huis kwijt, heb veel familieleden verloren. Mijn kinderen hebben twee jaar geen school van binnen gezien en kunnen nauwelijks lezen en schrijven. Mijn man heeft geen werk meer. Ik zie het als mijn eerste taak om de stemming er thuis in te houden, om te voorkomen dat we het opgeven. Als er een raket dichtbij neerkomt en ik zie iedereen schrikken, dan zeg ik: joehoe, zie je nou wel, we raken eraan gewend!”

Stoppen met nadenken

Journalist zijn in Gaza betekent: extra goed opletten. Veel vrienden hebben de drie journalisten niet. Voor Israël zijn ze een extra doelwit. Hamas bekijkt hun werk met grote argwaan. Het maakt ze extra voorzichtig, zeker omdat ze familieleden niet in gevaar willen brengen. Maar, zeggen ze ook, ze willen zich niet laten leiden door angst, en willen zeggen wat ze vinden.

Majd al-Assar wordt de laatste tijd verscheurd door twee gedachten. Als ze het op het dak van haar huis zit, blijft ze dromen om weg te gaan uit Gaza, naar een van de verre plekken die ze ooit nog eens wilde bezoeken. Italië staat boven aan haar lijstje. Ze is nog nooit Gaza uit geweest.

Sami Abu Salem zegt dat hij met psychische problemen kampt. „Elke avond trillen we van de explosies om ons heen. En we kunnen alleen maar wachten tot het écht heftige geweld opnieuw begint. Ik voel me de laatste maanden schuldig voor mijn vier kinderen. Sommige mensen hebben Gaza kunnen ontvluchten toen de grens met Rafah nog open was. Wij hebben dat niet gedaan.” Rafah is de zuidelijke grensovergang met Egypte. Toen Hamas die overgang nog beheerde, konden sommige Palestijnen voor veel geld Gaza verlaten. Nu heeft Israël de controle overgenomen, en is die route afgesloten.

Abu Salem: „Ik had ze destijds misschien de grens over kunnen krijgen, maar heb het niet gedaan. Ik vond het te riskant. Maar nu mijn zoon met de middelbare school klaar is en staat te trappelen om naar de universiteit te gaan, kan hij alleen online studeren. Soms zie ik in hun ogen dat ze het me verwijten dat ze hier nog zitten. Waarom heb je ons niet laten ontsnappen, zeggen die ogen. Ik schaam me. Ik vind dat ik een slechte vader ben. Het is moeilijk uit te leggen, maar iedereen om me heen gaat gebukt onder schaamte. Het is net zo’n verwoestend gevoel als honger.”

DONORREGISTER

Gestage toename orgaandonoren door nieuwe wet

Wie nalaat te registreren of hij wel of geen orgaandonor wil worden, geeft sinds een wetswijziging van ruim vijf jaar geleden daarvoor automatisch toestemming. Hoe werkt de destijds omstreden wet?

Kim Bos en Juliët Boogaard

AMSTERDAM

Ze hadden nét gehoord dat hij het niet zou gaan redden, toen de arts voor de tweede keer de familiekamer binnenkwam. „Of we na wilden denken over orgaandonatie”, herinnert Charella van Ee (32) zich, dochter van de in 2022 overleden Roel van Ee (66). Haar vader had zich laten registreren als donor, maar dat was al zo lang geleden dat de arts de overwegingen van naasten zwaar wilde laten meewegen.

„Nee, zei ik: we doen het niet. Jullie hebben genoeg aan hem gezeten.” Haar partner Jordi Deckert (34): „Ik dacht: ho even. We verliezen Roel en nu moeten we nadenken over of we hem leeg laten halen? Er was zoveel verdriet.”

Charella van Ee: „De arts zei: ‘Denk er even over na. Jullie hebben een uur, dan willen we het definitieve antwoord.’”

Roel van Ee was najaar 2022 twee weken met pensioen en had zin in de rest van z’n leven. Hij was een sporter, bewoog dagelijks. Fietsend, wandelend en in het zwembad, waar hij jarenlang vrijwilliger was. Maar op een regenachtige avond sloeg het noodlot toe. Onderweg naar huis na een feestje moet hij zijn gevallen met zijn fiets, waarop een hartstilstand volgde. Een voorbijganger vond Roel in een greppel.

In het ziekenhuis bleek na drie onrustige nachten dat hij hersendood was en niet meer zou herstellen. „Een uur na ons aanvankelijke besluit kwam de arts terug”, zegt Deckert. „Toen hebben we medegedeeld dat we de donatie natuurlijk wel gingen doen.”

Na de eerste schok was de conclusie dat hun vader dat zou hebben gewild. Toen alle kinderen achttien waren, was hij met ze in gesprek gegaan over orgaandonaties, herinnerde Charella van Ee zich. Hij had altijd gezegd dat ‘ze van hem alles mochten hebben’. „Mijn vader had ons voor gek verklaard, als hij had geweten dat we eerst twijfelden.”

Geen bezwaar

In juli 2020 werd de Nederlandse donorwet gewijzigd. Iedereen van achttien jaar of ouder die nog niet had laten registreren of hij na de dood organen ter beschikking wilde stellen voor donatie (dat waren zeven miljoen mensen), kreeg in de maanden daarna een brief met de oproep die keuze vast te leggen. Wie niet reageerde, kreeg een herinnering toegestuurd, maar uiteindelijk kwam ‘geen keuze’ gelijk te staan aan ‘geen bezwaar tegen orgaandonatie’.

Zo gaat het ook voor iedereen die daarna achttien is geworden. Wijzigen kan, via de site van het Donorregister.

De belangrijkste reden voor de wetswijziging was het terugdringen van de wachtlijsten voor orgaantransplantatie. Ook werd beoogd duidelijker te krij-

”

We merken dat meer mensen nu bewuster over hun keuze hebben nagedacht

Marlijn Kamps

intensivist

gen wat mensen willen, dat moest het gesprek over orgaandonatie in het ziekenhuis vergemakkelijken. Vóór de wet had ongeveer twee derde van de mensen zijn wens helemaal niet laten vastleggen in het Donorregister – dat sinds 1998 bestond – en besloten veel nabestaanden geen toestemming te geven.

NRC sprak met artsen en experts over de effecten van de donorwet, die in 2020 werd ingevoerd. Is de praktijk sindsdien veranderd?

Donatiepiek

Sinds de invoering van de wet is het aantal orgaandonoren gestegen. Afgelopen jaar waren het er 308, blijkt uit de nieuwste cijfers. Dat is een toename van meer dan 20 procent in vergelijking met 2019 (250), het jaar voordat de nieuwe wet werd ingevoerd. Tot en met 2023 (292) verliep die toename gestaag, maar in 2024 was sprake van een donatiepiek (360). Die was volgens de Nederlandse Transplantatie Stichting (NTS) opmerkelijk; een duidelijke verklaring heeft de stichting niet. Waarschijnlijk sterven simpelweg meer mensen die geschikt waren voor donatie.

Die stijging is deels te danken aan de veranderde wet, zeggen experts. Ook nieuwe technieken waarmee de kwaliteit van organen wordt bepaald, hebben invloed op het aantal transplantaties. Toen transplantatiechirurg Frank Dor anderhalf jaar geleden terugkwam van negen jaar werken in Londen, viel hem op hoeveel meer transplantaties werden uitgevoerd in het Erasmus MC. „De praktijk had een vlucht genomen. Vooral door betere machinale preservatie van organen, waardoor die worden beschermd wanneer ze buiten het lichaam zijn. Zo kan de orgaanfunctie getest worden vóór de transplantatie.”

Organen die voorheen als risicovol golden, bijvoorbeeld van oude mensen, worden dankzij die nieuwe technieken nu vaker geaccepteerd. In 2024 was de oudste donor 82 jaar. Het aantal harttransplantaties verdubbelde: van ongeveer 40 per jaar tussen 2016 en 2021 naar 79 in 2024.

Overigens is de wachtlijst voor organen afgelopen jaren juist gegroeid. Deels door de vergrijzing, deels door het stijgende aanbod, zegt Nichon Jansen, beleidsmedewerker en onderzoeker bij de NTS. „Omdat er meer organen beschikbaar komen voor transplantatie, plaatsen meer artsen hun patiënt op de wachtlijst.” Op 31 december 2025 stonden 1.607 mensen op de ‘actieve’ wachtlijst (met de hoogste urgentie), het grootste deel voor een niertransplantatie. In 2019 waren dat er 1.069.

Artsen constateren dat het overleggen met nabestaanden over een mogelijke orgaandonatie tegenwoordig heel anders verloopt. „Dat komt door de wet”, zegt intensivist Marlijn Kamps, die sinds 2016 zo’n vijftig van die ge-

sprekken heeft gevoerd. „Meer mensen hebben er nu over nagedacht door de brief waarin staat dat niet reageren gelijkstaat aan ‘geen bezwaar’”

Farid Abdo, intensivist en een van de artsen die zich hard maakte voor de wet, heeft ook gemerkt dat de gesprekken veranderden. „Voorheen zeiden we: we zien dat uw vader niet geregistreerd staat. Dat betekent dat het aan jullie is te beslissen over de organen. Nu zeggen we: in het Donorregister zien we ‘geen bezwaar’, waarmee hij toestemming heeft gegeven voor donatie. Die laatste wens willen wij zo goed mogelijk uitvoeren. Hebben jullie het daar thuis weleens over gehad?”

Kamps: „Als iemand gezond was, kan diegene in principe zeven mensenlevens redden of verbeteren. Zou dat bij de persoon gepast hebben, vraag ik dan.”

Analfabeet

Zo’n 70 procent van de niet-geregistreerde gevallen werd vóór de invoering van de wet een ‘nee’, nu wordt de helft van de mensen die met ‘geen bezwaar’ in het register staan een ‘nee’.

Abdo merkte vaak dat families die geen toestemming gaven voor orgaandonatie door hun naaste daar spijt van hadden. „Als je het emotioneel zwaar hebt en niet weet wat je dierbare had gewild, zeg je al snel nee. Uit onderzoek weten we dat ruim een derde van de wegeraars achteraf spijt krijgt.”

Zo ging het aanvankelijk ook bij Van Ee en haar partner Deckert. „We zijn allebei medische professionals. We weten hoe hard organen nodig zijn. Maar

zelfs onze eerste reactie was: doe maar niet.” Daarom benadrukt het stel hoe belangrijk het is „dat je er rustig over nagedacht hebt als de emotie nog niet te hoog is”. Ze geven samen presentaties over hun ervaring aan artsen.

Familie van de overledene kan nog steeds orgaandonatie voorkomen. Bijvoorbeeld als hun naaste heeft verteld dat niet te willen, of als die analfabeet was en de brieven niet kon lezen. „Het belangrijkste is dat we weten wat de patiënt gewild zou hebben”, zegt Kamps.

Alleen mensen van wie de organen nog werken maar de hersenen niet, of degenen voor wie medische behandeling zinloos is, komen in aanmerking voor donatie. Zo iemand kan nog heel ‘levend’ ogen, weet Kamps.

Daarom is het volgens Kamps belangrijk naasten duidelijk en gedetailleerd uit te leggen wat er aan de hand is. „Als we vinden dat een patiënt niet meer kan herstellen, gaan we eerst dat gesprek aan met de familie. We delen CT-scans en hersenfilmpjes. We maken het invoelbaar. Het belangrijkste is dat je als team weet dat je hebt gedaan wat je moet hebben gedaan om iemand te redden.”

Aanvankelijk ondervond de wetswijziging veel tegenstand. Werd het zelfbeschikkingsrecht niet geschonden? „Het voorstel botst met artikel 11 van de Grondwet waarin het recht op onaanastbaarheid van het lichaam is verankerd”, schreef NRC in een kritisch commentaar. „De kernvraag is of het zelfbeschikkingsrecht mag worden opgeofferd voor het hogere doel om meer donoren te krijgen en dus mensenlevens

Medewerker van het Erasmus MC vertrekt voor het transport van een orgaan. FOTO LEX VAN LIESHOUT/ANP

te redden.” Oud-VVD-leider Frits Bolkestein sprak zelfs van ‘staatslijken’.

De aandacht voor de donorwet maakte zelfs dat mensen zich massaal met ‘nee’ registreerden, weet Jansen van de NTS. „Ervóór registreerde 13 procent ‘nee’, daarna 31 procent.” Maar ook dat is winst, vindt ze. „Dan weet je in ieder geval wat mensen willen, en komt die beslissing niet bij de nabestaanden te liggen.”

De wet haalde het uiteindelijk nét,

dankzij een lastminute draai van 50Plus-Kamerlid Henk Krol en de onverwachte afwezigheid van Partij voor de Dieren-Kamerlid Frank Wassenberg, die de trein had gemist en niet op tijd was om tegen te stemmen. Ook artsenfederatie KNMG was kritisch over de wet. Die maakte zich onder meer zorgen over de rol van nabestaanden. In een eerdere versie van het wetsvoorstel stond dat die aannemelijk moesten maken dat de donor van gedachten was

veranderd, als die volgens hen iets anders wilde dan in het register stond. De KNMG vreesde dat artsen hierdoor op een moeilijk moment moesten gaan discussiëren met nabestaanden.

Uit de uiteindelijke wet valt op te maken dat de keuze van de nabestaande leidend is. En nu, vijf jaar na de invoering, heeft KNMG „geen signalen [ontvangen] dat de destijds geuite zorgen zich structureel hebben verwezenlijkt”, zo schrijft ze in een reactie.

‘Spookverhalen’

De wet werd midden in de coronapandemie van kracht, een tijd waarin het vertrouwen in instituties onder druk stond. Dat wantrouwen kwam naar voren in de reacties van critici die vreesden dat zieken te vroeg doodverklaard zouden worden, alleen om hun organen te kunnen gebruiken. Dat soort „spookverhalen” werken nog altijd door, zegt transplantatiechirurg Dor. „Het zal met het ongemak rondom de dood te maken hebben. Niemand denkt daar graag over na. Borreltje doen over de dood vanavond? Nee, bedankt. Maar het is zonde als zulke verhalen de uitvoering van iemands laatste wens in de weg staan. Want dát is wat wij doen: die laatste wens uitvoeren.”

De nabestaanden van Roel van Ee putten troost uit de donatie, vertellen ze. Op de uitvaart stond een foto van het orgaantransport. Charella van Ee: „Je bent in diepe rouw maar voelt toch trots omdat Roel anderen een leven heeft gegeven.” Enige tijd na de transplantatie kregen ze geanonimiseerde informatie

”

Je bent in diepe rouw maar voelt toch trots, omdat Roel anderen een leven heeft gegeven

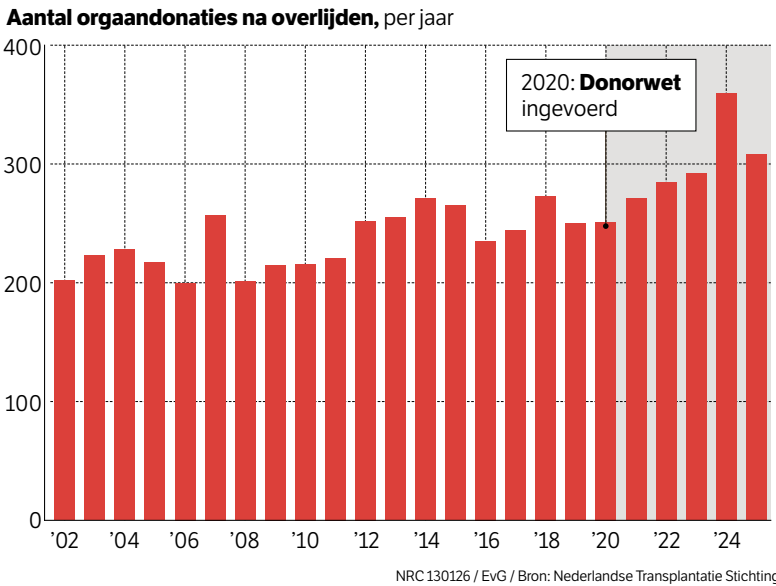
Charella van Ee nabestaande

over de ontvangers van de organen. Een nier ging naar een leeftijdgenoot van Roel, zijn lever naar een leeftijdgenoot van zijn dochter en schoonzoon. Deckert: „Potverdorie, denk je dan: iemand van onze leeftijd met een lever die naar de gallemiezen is, kan nu gezond oud worden dankzij Roel.”

Laatst kwam iemand langs de lijn van het voetbalveld naar chirurg Dor toe. Je hebt bij een vriend van me een orgaan getransplanteerd, zei diegene, waarna hij vertelde dat z’n vriend weer rende, hardliep en fietste. Dor: „Dat is fantastisch om te horen, ook voor een donorfamilie – maar dat gebeurt weinig. Je kunt als ontvanger alleen een anonieme bedankbrief schrijven en daar wordt weinig gebruik van gemaakt. Niet elke arts vindt het mischien gepast om dit te promoten.”

In het Eindhovense Catharina Ziekenhuis van intensivist Marlijn Kamps krijgen naasten van orgaandonoren als dank een miniatuur van *De Klim*, het donormonument naast de Grote Kerk in Naarden. Dat beeld is een eerbetoon aan alle orgaandonoren en symboliseert onder meer een getransplanteerde die dankzij een donatie ‘naar een nieuw leven klimt’. Momenteel wordt in het Erasmus MC een Donor Ereplek ingericht. Jordi Deckert maakte na het overlijden van schoonvader Roel zelf een aandenken. Hij bouwde twee modelautootjes, naar het beeld van de auto die de organen van zijn schoonvader vervoerde. Eén staat bij hem en Van Ee in de kamer, één bij haar moeder. „Eerst voelden we twijfel, nu trots.”

Aantal donaties na donorwet toegenomen

Adviesprijs
van 399,-
329,-

MUUTO

Leaf vloerlamp

- › Ideaal als leeslamp
- › Draaibare, asymmetrische kap
- › Energiezuinige geïntegreerde LED

De Leaf vloerlamp van Muuto, ontworpen door Broberg & Ridderstråle, is een elegante en lichte vloerlamp met een organisch, asymmetrisch ontwerp - ideaal om te lezen. Door de draaibare kap ontstaat een subtiel spel van licht en schaduw dat de ruimte tot leven brengt. De energiezuinige LED-verlichting zorgt voor zowel gericht als sfeervol licht, ideaal voor een leeshoek of als stijlvol accent in de woonkamer. Een verfijnde designlamp die functionaliteit en Scandinavische eenvoud moeiteloos combineert.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/muuto

Paratroopers van een ander Duits regiment in augustus 2025. FOTO BERND WÜSTNECK / DPA

DUITSLAND

Antisemitisme en seksuele intimidatie in Duitse leger leiden tot ontslagen

Het Duitse openbaar ministerie onderzoekt tientallen misstanden bij een elite-eenheid van het Duitse leger.

Joep de Groot

AMSTERDAM

Rechtsextremisme, seksueel wan-gedrag, drugsgebruik en gewelds-rituelen. In Duitsland volgen de onthullingen over de luchtlan-dingstroepen van het *Fallschirm-jägerregiment 26* in de westelijke plaats Zweibrücken zich sinds ok-tobers in hoog tempo op. Minister van Defensie Boris Pistorius is „ge-schokt”. Maandag brengt de in-specteur van het leger een bezoek aan de kazerne.

Het Duitse openbaar ministerie onderzoekt tientallen aantijgin-gen, van nazi-begroetingen tot ernstig seksueel wangedrag. Sinds oktober onthulden Duitse kranten de misstanden. Sinds juni liep er al een intern onderzoek binnen de-fensie, na meldingen door vrou-welijke soldaten. De *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ), dat de-len van ruim 6.000 pagina's aan onderzoeksdossiers inzag, schetste eind december een cul-tuur van extreemrechtse en vrouwonvriendelijke opmerkin-gen en seksuele intimidatie. Meer-dere vrouwelijke oud-paratroe-pers die de krant sprak, zijn in the-rapie.

De parachutisten in Zweibrük-en staan bekend als elitetroepen van de landmacht. De rode baret-ten, vergelijkbaar met de Lucht-mobiele Brigade in Nederland,

kunnen per helikopter achter vij-andige linies worden gedropt. Ze werden onder meer ingezet voor evacuatie uit oorlogsgebieden als Afghanistan, Mali en Soedan.

Enkele tientallen soldaten wor-den beschuldigd van seksueel misbruik en intimidatie van vrou-wen. Minstens dertig soldaten zouden betrokken zijn geweest bij extreemrechtse en antisemitische incidenten. Ook zou op de ka-zerne sprake zijn geweest van co-caine- en overmatig drankge-bruik. Volgens de FAZ worden meer dan tweehonderd strafrech-telijke of disciplinaire aanklach-ten onderzocht die betrekking hebben op 63 personen. Zo'n

Meerdere vrouwelijke oud-paratroepers die de *Frankfurter Allgemeine* sprak, zijn in therapie

twintig soldaten zijn ontslagen en vele anderen mogen voorlopig het uniform niet dragen, omdat ze zijn geschorst of dat mogelijk wor-den.

'Openlijk antisemitische kliek'

Volgens bronnen binnen het regi-ment bestond in Zweibrücken een extreemrechtse en „openlijk anti-semitische” groep. Bronnen spra-ken tegenover FAZ over Hitler-groeten, antisemitische scheld-partijen en een „nazifeestje”, waarop een handjevol soldaten in nazikleding op de foto ging. Enkel een zichtbaar hakenkruis - in Duitsland strafbaar - ontbrak.

Vrouwelijke soldaten kregen binnen sommige gevechtseenhe-

den te maken met systematische seksuele intimidatie, ook van meerderen. Klachten werden niet serieus genomen en hadden zel-den gevolgen. Vrouwen die mel-ding maakten van wangedrag wer-den veelal weggepest door manne-lijke collega's en velen van hen hebben het leger verlaten.

Verkrachtingsgrappen

Een van de vrouwen beschrijft te-genover FAZ hoe een medesoldaat zijn geslachtsdeel ongevraagd aan haar liet zien. Ook maakten haar superieuren „verkrachtingsgrap-pen”. Een plaatsvervangend pelo-toncommandant zou tijdens een weekendbriefing in februari 2025 hebben gezegd: „Alleen wat ge-neukt wil worden, wordt geneukt. En onthoud: nee betekent ja, en ja betekent anaal.” Nog geen twee jaar eerder werden twee parachu-tisten veroordeeld voor de ver-krachting van een vrouwelijke col-lega op de kazerne.

Ook werden er gewelddadige inwijdingsrituelen gehouden. Na de eerste succesvolle sprongen tij-dens de opleiding kregen soldaten bijvoorbeeld een parachutebadge in de borst geslagen. Die gaat daar-door bloeden, waarna alle mede-cursisten een klap op de badge ge-ven, zo vertelde de vrouw die FAZ sprak.

De regimentscommandant werd begin oktober vervangen, maar ontkent op de hoogte te zijn geweest van de misstanden. Een driesterrengeneraal, Harald Gante, is opgetrommeld voor een reorganisatie. Hij zei tegen FAZ „sprakeloos” te zijn over de ont-hullingen. „Ik kan me simpelweg niet voorstellen hoe iemand zich in 2025 nog zo kan gedragen.”

NECROLOGIE **ERICH VAN DÄNIKEN (1935-2026)** SCHRIJVER

De sciencefiction-schrijver die goden herschiep als kosmonauten

De buitenaardse fantasieën van de Zwitserse schrijver Erich von Däniken maakten hem even wereldberoemd als omstreden.

Ellen de Bruin

AMSTERDAM

Waren de goden kos-monauten? In de journalistiek geldt vaak: staat er een vraag boven een artikel, dan is het antwoord 'nee' - maar Erich von Däniken beantwoordde deze vraag, in 1968 de Nederlandse titel van zijn eerste boek, gretig met 'ja'. De aarde moet al diverse keren bezocht zijn door buitenaardse we-zens, betoogde de Zwitserse schrij-ver zijn leven lang; door aliens die vanwege hun vergevorderde tech-niek door vroege beschavingen voor goden werden aangezien en die mensen intelligentie gaven en van kennis voorzagen.

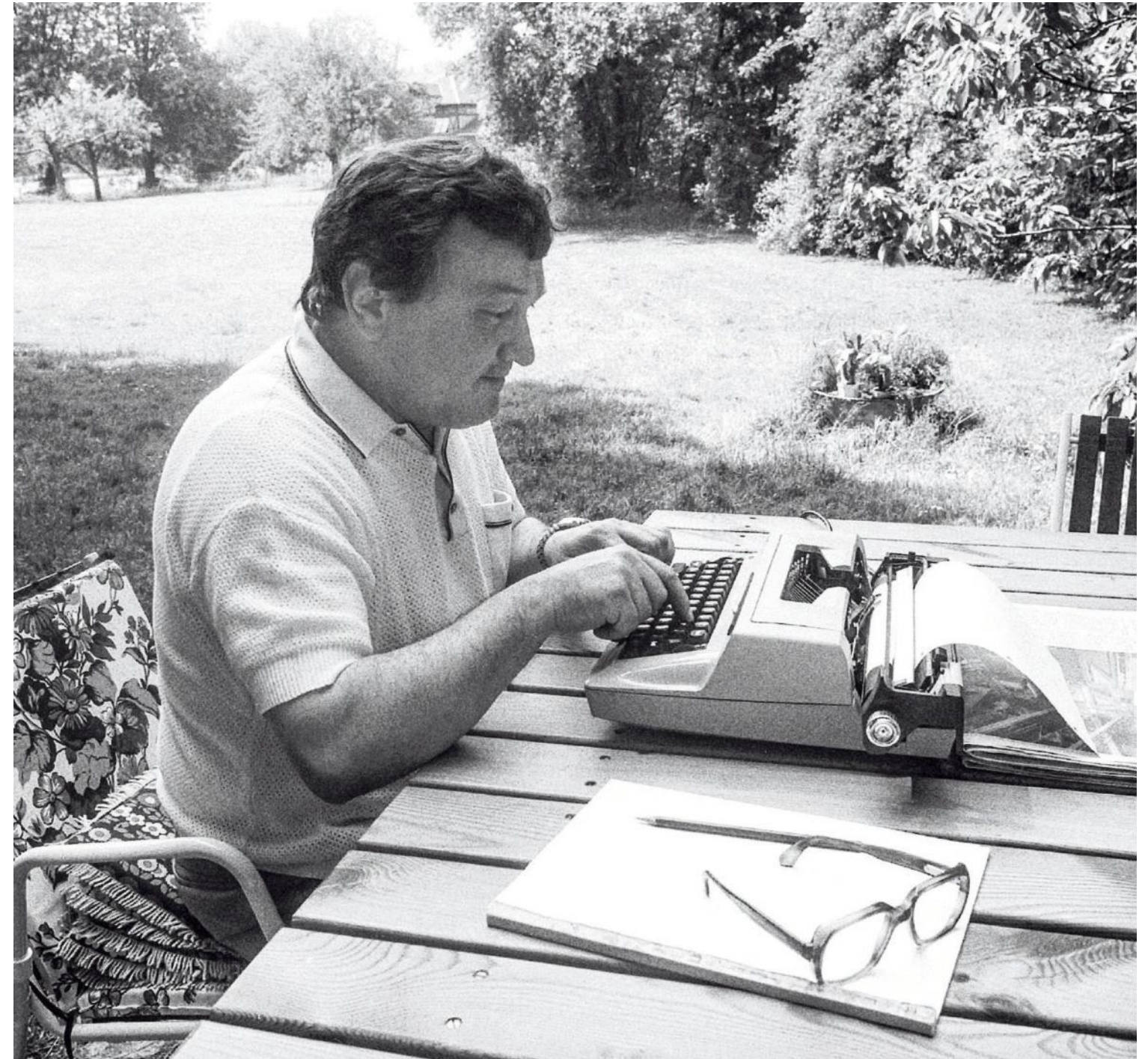
Zo zouden de piramides in Egypte en de beelden op Paasei-land volgens Von Däniken nooit gemaakt kunnen zijn zonder hulp van aliens. Zaterdag overleed de schrijver, die beheet was met een fantasie die je buitenaards zou kunnen noemen, op 90-jarige leef-tijd in het ziekenhuis in Interla-ken, Zwitserland.

Erich von Däniken werd op 14 april 1935 in Zofingen, Zwitserland geboren. Zijn vader, een kleerma-ker, had volgens The New York Ti-mes een kleine kledingfabriek, zijn moeder hielp in het restaurant van haar familie. Op zijn zeventiende zou Von Däniken door zijn vader van de jezuïtische middelbare school zijn geplukt om bij een ho-telier in de leer te gaan. Daarna heeft hij nog als kok en kelner, bar-keeper en hotelier gewerkt. Toen hij *Waren de goden kosmonauten?* (*Erinnerungen an die Zukunft*) pu-bliceerde, was hij manager van een hotel in Davos.

Al tijdens zijn middelbare-schooltijd vroeg 'EvD', zoals hij wel genoemd werd, zich af of de traditionele interpretaties van ou-de mythen en bijbelteksten wel klopten, aldus een necrologie op zijn website. Toen in de jaren 50 en 60 de ruimtevaart opkwam, werd het hem steeds duidelijker: als verhaald werd van goden in he-melvoertuigen, en dat gebeurde in verschillende mythen en gods-diensten, dan moesten dat wel ooit buitenaardse wezens zijn ge-weest die in technologisch opzicht al veel verder waren dan de mens.

Hineininterpretieren

Von Däniken paste dat idee van buitenaards bezoek toe op alle reli-gies, mythen, archeologische vondsten en oude rituelen die hij tegenkwam. Van het Gilgamesj-epos tot bijbelpassages: niets was veilig voor zijn fantasievolle hin-eininterpretieren. De Nazcalijnen waren ook zo'n voorbeeld: honder-den dierfiguren en geometrische vormen, van tientallen tot honder-den meters groot, in de Nazca-woestijn in Peru - daar moesten

Erich von Däniken zit in 1983 te typen in zijn tuin. FOTO GETTY IMAGES

toch wel aliens zijn geland.

Maar archeologen en astronomen verketterden zijn ideeën. Vol-gens astronoom Carl Sagan schreef Von Däniken alles wat hij niet be-melvoertuigen, en dat gebeurde in verschillende mythen en gods-diensten, dan moesten dat wel ooit buitenaardse wezens zijn ge-weest die in technologisch opzicht al veel verder waren dan de mens.

Zijn tweede boek, *Zurück zu den Sternen: Argumente für das Un-mögliche* (1969), schreef Von Dä-niken in de gevangenis. Hij had tus-sen 1957 en 1968 boven zijn stand geleefd, had schulden, en vervals-te zijn boekhouding om opnieuw

Von Däniken was een soort New Age-profeet, maar wilde absoluut geen sekteleider zijn

geld te kunnen lenen. Een ge-rechtsspsychiater noemde hem vol-gens *The New York Times* „een leu-genaar en een instabiele, criminele psychopaat met een hysterisch ka-rakter”, maar wel toerekenings-vatbaar. Hij zat ongeveer een der-de van zijn drieënhal jaar celstraf uit.

Met pensioen is hij nooit ge-

gaan. Zijn 49ste en laatste boek, *No-tizen aus meinem Leben*, verscheen in 2024. Volgens zijn eigen site heeft hij zo'n 80 miljoen boeken verkocht, vertaald in bijna veertig talen. Hij reisde de hele wereld over om lezingen te geven en ar-cheologische sites te bezoeken, op zoek naar meer bewijs van buiten-aards contact.

Vanaf 2009 was hij regelmatig te zien in de serie *Ancient Aliens* op de Amerikaanse tv-zeender History Channel. En in 2003 werd in Inter-laken, Zwitserland, een themapark geopend dat Von Däniken bedacht had, rondom zeven aardse myste-ries. In 2006 werd het alweer geslo-pen wegens financiële problemen.

Dood als nieuw begin

Von Däniken was een soort New Age-profeet, maar wilde absoluut geen sekteleider zijn; veel liever wilde hij bij de wetenschap horen. Volgens de necrologie op zijn web-

site sprak hij zelf dan ook niet van sluitend bewijs, maar van „heel, heel veel aanwijzingen”.

Hij wilde zo graag dat zijn ideeën wetenschappelijk onder-zocht werden dat hij er in 1998 zelf een onderzoeksvereniging voor oprichtte: het Forschungsgesell-schaft für Archäologie, Astronau-tik und SETI (SETI staat voor *search for extraterrestrial intelli-gence*, de zoektocht naar buiten-aardse intelligentie), dat nog steeds bestaat. Het heeft als doel bewijs te leveren voor vroegere be-zoeken van buitenaardse wezens aan de aarde. (Zo werkt weten-schap uiteraard niet; wetenschap-pers staan open voor falsificatie van hun theorieën.)

Volgens zijn website zag Von Dä-niken de dood niet als einde, maar als nieuw begin. Hier op aarde laat hij intussen zijn vrouw Elisabeth, een dochter, twee kleinkinderen en een achterkleinkind achter.

MISBRUIK EU-GELD

Hoger beroep Le Pen tegen uitsluiting

Marine Le Pen probeert dinsdag in hoger beroep toch deel te kunnen nemen aan de volgende presidentsverkiezingen.

Veerle Schyus

AMSTERDAM

Marine Le Pen (57) had goede papieren om bij de presidentsverkiezing volgend jaar verkozen te worden tot de eerste radicaal-rechtse president van Frankrijk, tot ze in het voorjaar van 2025 veroordeeld werd. Deel van haar straf: een vijf jaar geldend verbod op kandidaatsstelling bij verkiezingen.

Toch heeft de politica haar dromen over het presidentschap nog niet losgelaten. Dinsdag begint het hoger beroep in de corruptiezaak tegen Le Pen en elf andere leden van haar radicaal-rechtse partij Rassemblement National (RN). Le Pen hoopte al dat de trage Franse justitie het hoger beroep nog voor de presidentsverkiezing zou behandelen. Naar verwachting loopt de zaak tot 12 februari en zal de rechter deze zomer uitspraak doen. Ondanks die spoedige behande-

Marine Le Pen en Jordan Bardella, de voorzitter van Rassemblement National. FOTO BENOIT TESSIER/REUTERS

ling lijkt de kans klein dat haar naam op het stembiljet zal prijken: Le Pen is veroordeeld op basis van een enorme hoeveelheid bewijzen.

De zaak draait om langdurig misbruik van Europees geld. In maart 2025 achtte de rechter bewezen dat haar partij, die toen nog Front National (FN) heette, tussen 2004 en 2016 in totaal 4,4 miljoen euro aan

Europees geld verduisterde. Dat bedrag was bestemd voor de salarissen van de assistenten van Euro-parlementariërs, maar FN gebruikte het om andere medewerkers van te betalen. Die stonden weliswaar op de loonlijst als assistent van een Europarlementariër, maar waren in die periode niet of nauwelijks in Brussel aanwezig en

hadden ook een voltijdbaan binnen de partij in Frankrijk. Dat gold bijvoorbeeld voor de lijfwacht van Marine's vader Jean-Marie Le Pen, de inmiddels overleden oprichter van de partij, en Marine Le Pens persoonlijke secretaris.

Volgens de rechter was er onomstotelijk bewijs dat Le Pen een centrale rol speelde in deze corruptie

vanaf het moment dat zij partijvoorzitter werd, in 2011. Uit mais en getuigenissen blijkt dat Le Pen op de hoogte was van de fraude en nieuw verkozen Europarlementariërs informeerde over het systeem.

Dat Le Pen en de 24 partijgenoten die hiervoor terechtstonden het justitieonderzoek traineerden en geen berouw toonden, speelde volgens de rechter mee in de strafbepaling: er was volgens de rechtbank risico op herhaling.

Le Pen werd veroordeeld tot vier jaar celstraf (waarvan twee voorwaardelijk en twee met een enkelband), een boete van 100.000 euro en vijf jaar lange onverkiesbaarheid, die tot Le Pens grote woede onmiddellijk inging. Ook meerdere partijleden en oud-Europarlementariërs werden veroordeeld, onder wie Louis Aliot. De huidige burgemeester van Perpignan kreeg een celstraf van achttien maanden en een verbod op verkiezingsdeelname van drie jaar opgelegd, maar bij hem ging de straf niet direct in.

Elf partijleden tekenden ook hoger beroep aan en staan nu opnieuw terecht, samen met Le Pen. De anderen, onder wie Le Pens oudere zus Yann die een voorwaardelijke gevangenisstraf van een jaar kreeg, legden zich bij de uitspraak neer.

REPORTAGE BEZORGING

Bezorgers in India staken tegen de extreme werkdruk en de lage lonen

In grote steden in India kun je zowat alles laten bezorgen. De bezorgers gingen in staking uit protest tegen de slechte arbeidsomstandigheden.

Merel Thie

NEW DELHI

De bestelde McShake is er nog niet. En dus moet maaltijdbezorger Anjar Alem (33) wachten bij het afhaalluik van een McDonalds in New Delhi. Hij houdt zijn helm op. Na een paar minuten belt de klant waar zijn bestelling blijft. Alem hangt op en lacht: „Hij was niet boos.”

Voor Alem betekent de vertragung dat hij minder verdient, want hij krijgt uitloopt niet vergoed van zijn werkgever. „Soms loopt het op tot drie kwartier.” De terugweg na een bestelling is ook voor zijn rekening. Als het meezit lukt het om een nieuwe bestelling te rijden, maar soms gaat hij met een leeg mandje op zijn brommer terug.

In de Indiase grote steden is bezorging de laatste jaren ingeburgerd geraakt. Niet alleen voor eten maar bijvoorbeeld ook voor een printje. Bedrijven zoals Zomato (maaltijden), Blinkit (prints, medicijnen, boodschappen) en Flipkart Minutes en Instamart (boodschappen) leveren bestellingen razendsnel. Een aantal van hen adverteert met bezorging binnen tien minuten.

Maar het verzet tegen de werkomstandigheden groeit. Op Oudjaarsdag werd gestaakt na een oproep van meerdere vakbonden voor platformwerkers. Volgens de organisatoren deden 200.000 bezorgers mee door thuis te blijven. De bestuursvoorzitter van Eternal, het moederbedrijf van Zomato en Blinkit, maakte bekend dat de staking-nieuwe recordaantallen bezorgingen niet had kunnen verhinderen.

Solidariteit

Volgens Shalk Salauddin, de voorzitter van Telangana Gig and Platform Workers Union is het hoog tijd dat de bezorgers hun „waardigheid” terugkrijgen door ze eerlijk te betalen. In een verklaring schrijft hij dat de „extreme druk” om snel te leveren en „onrealistische doelstellingen” leiden tot „ongelukken en gewonden”. Volgens hem heeft de staking geleid tot meer maatschappelijke solidariteit met de bezorgers. Parlementariër Raghav Chadha van AAP (de partij die is ontstaan uit de anti-corruptiebeweging) maakte maandag bekend dat hij een dag als koerier voor Blinkit heeft gereden en binnenkort zijn bevindingen zal delen.

In de wijk Jangpura staat een groepje bezorgers te wachten voor de deur van een winkel. Ze werken

Een maaltijdbezorger van Zomato tijdens het moesson-seizoen. Vertragung tijdens de bezorging betekent minder inkomsten.

FOTO ASHISH VAISHNAV/SOPA IMAGES/ANP

tien tot twaalf uur per dag, vertellen ze. Wat ze bezorgen? Vooral de basics: aardappelen, uien, groente. Als een bezorger gewond raakt in het verkeer, belt het bedrijf waar ze voor werken een ambulance en betaalt daar ook voor, vertellen ze. Maar eenmaal afgeleverd bij het staatsziekenhuis ben je op jezelf aangewezen. Ongelukken zijn aan de orde van de dag. Vrijdag nog overleed een 27-jarige bezorger in een voorstad van Delhi als gevolg van een aanrijding.

Na de staking op Oudjaarsdag reageerde de bestuursvoorzitter van Eternal, Deepinder Goyal, op X. Goyal ontkende dat bezorgers stress krijgen van de korte levertijden. Zij kunnen de bezorgtijd die

aan de klant wordt toegezegd, helemaal niet zien. Ze hoeven ook niet te haasten, schreef hij, want de afstand tussen winkel en klant is kort. Het nadeel daarvan, zeggen critici, is dat de koeriers dus ook niet veel verdienen aan die ultrakorte ritjes. Verkeersveiligheid is, schreef Goyal, een van de grootste uitdagingen voor „elk logistiek systeem”. Maar dat probleem kan alleen worden aangepakt door de wegenontwerpers, handhavers, klanten en bezorgbedrijven „ongeacht het platform waar ze mee werken”. Uit overheidscijfers blijft dat onder bromfietzers de meeste doden en gewonden vallen in het verkeer.

Volgens Goyal, een veertiger die

interviews geeft in een capuchontrui, is bezorgen „voor niemand een permanente baan”. Het jaarlijkse verloop onder bezorgers is volgens hem 65 procent. Hij schreef op X dat de meeste mensen het „een paar maanden” doen en dan ander, meer stabiel werk zoeken.

Misbruik van wanhoop

Dat geldt zeker niet voor iedereen, vertellen de bezorgers in de wijk Jangpura. Zo doet Manny (22; hij zegt maar één naam te gebruiken) dit werk al twee jaar en hij „ziet geen andere optie” dan bezorger te blijven. Hij onderschrijft wat Goyal zegt; de boodschappen snel afleveren is geen probleem omdat de winkels vlakbij de klant zijn. Maar de slechte betaling is dat wel.

Doel van die bedrijven is als enige overblijven „als de muziek stopt”

Vivek Kaul econoom

En daar zit de kneep volgens econoom Vivek Kaul, die in een opiniestuk voor onafhankelijk nieuwsmedium NewsLaundry betoogde dat de platformen in deze fase van hun ontwikkeling misbruik maken van de „wanhoop” van jonge Indiërs. Het doel van bedrijven zoals Zomato en Blinkit is op dit moment niet om een gezond

bedrijf te zijn, schrijft hij, maar om de andere bezorgbedrijven weg te concurreren en als enige over te blijven „als de muziek stopt”.

Pas dan kunnen de prijzen die aan klanten worden gerekend voor bezorging omhoog en kan er nagedacht worden over betere betaling. „Tot die tijd”, aldus Kaul, „kunnen de bezorgbedrijven moeiteloos teren op jongeren die de 20.000 roepie (190 euro) per maand als aantrekkelijk zien tot ze na een paar maanden zijn opgebrand”.

Anjar Alem combineert het bezorgen met werk als elektricien. Maar zelfs met twee banen komt hij moeilijk rond; samen met zijn vrouw heeft hij een dochter van anderhalf. Hij krijgt 20 roepie (19 eurocent) per bezorging, vertelt hij. Het lukt hem ook niet altijd zijn brommer gratis bij een restaurant te parkeren waar hij eten moet afhalen. Parkeerkosten krijgt hij niet vergoed. Ook benzine betaalt hij zelf. „Dan blijft er weinig over voor mij.”

Dan ineens steekt een arm met twee papieren zakken uit het bestelraam van de McDonalds. Alem kan op pad. Terwijl rijke Indiërs in de weekends binnen blijven met de luchtfilters op vol vermogen, wurmen de koeriers zich door het drukke verkeer en de smog. Alem probeert provisorisch zijn luchtwegen te beschermen met een shawl over zijn neus en mond. „Maar”, hij trekt de huid onder zijn ogen naar beneden, „zie je hoe rood?”

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs
105,95-
88,29

5 jaar oude Rioja Gran Reserva

Deze fluweelzachte Rioja Gran Reserva uit topjaar 2019 is het visitekaartje van Bodegas Olarra, uitgeroepen tot een van de 20 beste wijnhuizen ter wereld. Na 5 jaar rijping toont hij zich op z'n best. Bekroond met maar liefst 95/100 van Decanter en 92/100 van zowel Wine Enthusiast als de International Wine Challenge.

Onze wijnen worden gratis thuisbezorgd vanaf €50

*minimale afname: 6 flessen, geldig tot en met 27 januari 2026, zolang de voorraad strekt en onder voorbehoud van eventuele druk- of zetfouten. Bekijk ons volledige mariekewijnaanbod op nrcwebwinkel.nl/wijn

NIX18

Weekdeals

ONZE FAVORIETEN

Bekijk
alles

QLT

Geluidsbox met vogelgeluiden

- Met een ingebouwde bewegingssensor
- Het natuurlijke geluid bevordert ontspanning, vermindert stress en geeft energie
- Compact ontwerp dat overal goed staat

ADVIESPRIJS
39,95
19,95

ADVIESPRIJS
39,95
19,95

BEKIJK ALLES VAN QLT ONLINE

50%
korting

MCGREGOR

Dames- en herenlaarzen

ADVIESPRIJS
199,95
99,95

COMFORTABELE LAARZEN GEMAAKT VAN LEER

- Heerlijk warme voering waardoor ze ideaal zijn voor de winter
- Rubberen profielzool voor grip en uitneembare binnenzool
- Bekijk alle laarzen van McGregor online

50%
korting

FLINQ

Tafellamp Lume

ADVIESPRIJS
99,99
29,99

LEDLAMPEN VOOR BINNEN EN BUITEN

- 3 lichtstanden (warm wit, neutraal en koud wit) met dimfunctie en geheugenstand
- Oplaadbaar via USB-C en volledig draadloos te gebruiken
- Energiezuinig en duurzaam – levensduur van 40.000 uur

70%
korting

EZEESPINNER

Elektrische droogmolen

ADVIESPRIJS
199,95
99,95

ROTTERENDE DROOGMOLEN DIE JE WAS BINNEN KORTE TIJD DROOGT

- Een energiezuiniger en goedkoper alternatief dan een wasdroger
- Kleding blijft langer mooi en hoeft minder vaak gestreken te worden
- Met een handige timerfunctie en afstandsbediening

50%
korting

TEN CATE

Donzen 4-seizoenen dekbed

ADVIESPRIJS VANAF
439,95
169,99

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDEONS

- Warm dekbed met 2 losse delen voor de zomer en winter die samen te combineren zijn
- Dons geeft goede warmte-isolatie en vochtregulatie
- Met luchtige tijk van extra sterk en zacht katoen

Tot
61%
korting

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

Topman Dolf van den Brink voorafgaand aan een aandeelhoudersvergadering van Heineken, in 2024. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

VERTREK TOPMAN

Heineken moest groeien, maar Van den Brink was vooral crisismanager

Dolf van den Brink vertrekt na 6 jaar. Met corona, Oekraïneoorlog, hoge inflatie en een handelsoorlog waren het roerige jaren.

Jorg Leijten en Martine Kamsma

AMSTERDAM

Een permanente crisismanager noemde Heineken-topman Dolf van den Brink zichzelf in een interview met NRC eind 2022. Was het ene probleem bezworen, dan diende zich wel een nieuwe kwestie aan. En dus „moesten, hup, alle plannen weer overhoop”, verzuchtte hij. Als opvolger van Jean-François Van Boxmeer kreeg hij vanaf 2020 te maken met de sluiting van cafés door de coronapandemie, de inval in Oekraïne en terugtrekking van Heineken uit Rusland, jaren van hoge inflatie en onvoorspelbaar Amerikaans handelsbeleid onder Donald Trump. Na zes jaar vertrekt Van den Brink, die al zijn hele werkende leven bij de bierbrouwer actief is, eind mei als topman van het bedrijf. Hij blijft daarna nog acht maanden aan als adviseur van zijn opvolger.

Het nieuws kwam maandag redelijk onverwacht. In 2024 werd Van den Brink herbenoemd voor vier jaar. Bovendien presenteerde hij vorig najaar nog de nieuwe Heineken-strategie ‘EverGreen 2030’. Analist Fernand De Boer van bank Degroof Petercam was erbij: „Daar vertelde hij volambitie en enthousiasme nog over de nieuwe strategie.”

Het zal aan zijn opvolger zijn om die uit te voeren. „Na zes jaar als bestuursvoorzitter en meer dan 28

jaar bij Heineken is dit het goede moment om het leiderschap over de volgende fase van de EverGreen-strategie over te dragen”, zegt Van den Brink in een persbericht zonder al te diep op zijn vertrek in te gaan.

Bierconsumptie in Europa daalt

Van den Brinks vertrek komt op een moment dat de biermarkt in Europa en de VS te kampen heeft met teruglopende verkopen. Dat ligt onder meer aan veranderde consumentenvoorkeuren door een gezondere levensstijl. Jongeren geven vaker de voorkeur aan alcoholvrij bier of drankalternatieven. Van den Brink speelde daarop in door in te zetten op onder meer hard seltzer, een drankje met bruiswater, fruitsmaken en een laag alcoholpercentage en de alcoholvrije variant verder te promoten.

Maar gemakkelijk om het Heineken-schip bij te sturen was het niet. Niet in de laatste plaats door de jarenlange hoge inflatie. Grondstof voor het brouwen van bier, aluminium voor het verpakken en kosten voor transport namen volgens Heineken fors toe. In reactie daarop werden prijzen in meerdere landen verhoogd. Volgens statistiekbureau CBS namen sinds de coronacrisis in bijvoorbeeld Nederland de bierprijzen met 4 tot 10 procent per jaar toe.

Het gevolg: een deel van de consumenten week uit naar goedko-

pere merken. Zo verloor Heineken de nummer-éénpositie als supermarktbiertje in Nederland aan Hertog Jan. Ook was er ruzie over de inkooprijzen met Jumbo, dat bier van Heineken enige tijd uit de schappen weerde. En hoewel de thuismarkt in absolute cijfers zeker niet de belangrijkste was, gaf Van den Brink in een interview toe de Nederlandse afzetmarkt wat verwaarloosd te hebben.

Hoewel de Nederlandse markt zeker niet de belangrijkste was, gaf Van den Brink toe die wat verwaarloosd te hebben

Maar het probleem was breder dan dat: in heel Europa en ook Noord- en Zuid-Amerika daalden in de eerste negen maanden van afgelopen jaar de verkochte biervolumes. Het leidde tot een omzetterugloop van 4,7 procent naar 25,6 miljard euro over die eerste drie kwartalen voor transport namen volgens Heineken fors toe. Het bedrijf gaf in oktober een winstwaarschuwing af vanwege verwachte tegenvallende verkopen over het gehele jaar.

Van den Brink moest afgelopen jaren meermalen ingrijpen met bezuinigingen en prijsverhogingen. In totaal werd er onder zijn bewind voor 3,5 miljard euro in de kosten

gesneden. De meest recente kostenbesparingsronde - ter grootte van 2 miljard euro - werd afgelopen oktober aangekondigd. Vierhonderd van de 80.000 banen verdwenen.

Te hoog ingezet

De terugloop alleen maar wijten aan de omstandigheden zou echter te simpel zijn. Hij was ook een topman die veel beloofde maar niet altijd leverde. Begin 2020, toen Van den Brink werd aangekondigd als nieuwe topman, was het aandeel Heineken nog ruim 100 euro waard. Maandagmiddag was de koers afgezaakt naar 66 euro. Concurrent AB Inbev staat net iets hoger dan voor 2020, het Deense Carlsberg ietsjes lager.

„De gehele bierindustrie presteert niet goed op de beurs, maar het is van den Brink dus ook niet gelukt zich aan de malaise te onttrekken”, zegt analist De Boer. „Hij is een echte manager die mensen vrijwel meteen meekrijgt door het enthousiasme dat hij uitstraalt. Maar daardoor had de markt soms hogere verwachtingen dan wat er uiteindelijk is waargemaakt.”

In een interview met het FD gaf Van den Brink afgelopen oktober toe iets te hoog te hebben ingezet voor wat betreft omzet- en winstgroei. „Achteraf gezien zijn we een aantal keren wel te optimistisch geweest. De werkelijkheid viel nogal tegen.” De topman kwam niet altijd

toe aan wat hij zich met Heineken had voorgenomen, zoals een grotere autonome groei. „Je loopt ineens heel snel achter op je oorspronkelijke plannen, waardoor je je koersdoelen moet corrigeren. Het kost veel energie in de organisatie die je eigenlijk aan andere dingen wilt besteden.”

Toch was er ook ruimte voor investeringen in opkomende landen, waar de omzet in toenemende mate vandaan zal moeten komen. Zo deed Heineken een miljardenovername in Costa Rica en investeerde het in India, Zuid-Afrika en Namibië. In juni 2025 opende Van den Brink bovendien een nieuw onderzoekslaboratorium, van 8.800 vierkante meter, naast de fabriek in Zoeterwoude. Investeringskosten: 45 miljoen euro. Daar wil Heineken laten zien koploper te zijn in de Nederlandse voedseltechnologie. Met nieuwe verpakkingen en tapsystemen, fundamenteel onderzoek samen met de TU Delft en nieuwe producten.

Volgens De Boer laat de vertrekkende topman een financieel gezond bedrijf achter. „Voor de industrie zijn het hectische jaren geweest. Daar zijn ze goed doorheen gekomen.” Wie de nieuwe topman wordt, is nog niet bekend. President-commissaris Peter Wennink bedankte Van den Brink maandag in een persbericht voor het leiden van Heineken door „een veelzeggende periode van transformatie”.

FAST FASHION

Hergebruik? Vinted zit dropshippers weinig in de weg bij fastfashionverkoop

Internetplatform Vinted laat zich voorstaan op hergebruik en duurzaamheid, maar maakt het met de dienst Vinted Pro erg makkelijk voor dropshippers om fast fashion zoals van Shein winstgevend te verkopen. Wanneer wordt wegkijken greenwashing?

Sterre Marsman en Samme Kors

AMSTERDAM

„20 jarige meid die van mode houdt, ik doe hier kleding op weg [sic] die ik niet meer draag“, aldus de biografie van het Nederlandse Vinted-account KTE-kleding. In de afgelopen twee jaar heeft deze ‘20 jarige meid’ 575 kledingstukken verkocht op het tweedehandsplatform, en ze biedt er nu nog eens 128 aan. Ze ziet er wel steeds anders uit: zo ongeveer iedere advertentiefoto toont een andere vrouw. Soms heeft ze bruin haar, soms blond.

De „Bruin gestreepte longsleeve“ van 30,10 euro die NRC via Vinted bestelt bij KTE-kleding, komt uit een „boetiek“, staat in de beschrijving. Het langemouwenshirt arriveert in een roze verzendzak. Aan de longsleeve hangt een kledinglabel met daarop „KB est 2025“. Deze zogenaamde boetiek is onvindbaar. Wel is makkelijk te vinden waar het shirt echt vandaan komt: de ‘selfie’ op Vinted is afkomstig van het Chinese platform Shein. Daar wordt het shirt aangeprezen met exact hetzelfde beeldmateriaal. KTE-kleding heeft enkel de achtergrond weggepoetst.

In het langemouwenshirt dat NRC via Vinted ontvangt, is duidelijk een waslabel weggeknipt. In de longsleeve die NRC bestelde bij Shein, zat op precies die plek het label van de Chinese retailer. Via Shein is het shirt alleen 20 euro goedkoper.

Dropshippers

Op Vinted, het grootste platform voor tweedehandskleding van Europa, staan duizenden nieuwe kledingstukken als deze, die ook te vinden zijn bij Chinese *fast fashion retailers* als Shein. Het tweedehandsplatform lijkt ontdekt als handig platform voor winstgevende doorverkoop van *fast fashion*: goedkope kleding die vaak maar kort wordt gedragen. Dat is dus allesbehalve tweedehands. Ook reguliere gebruikers bieden weleens nieuwe kleding aan op het platform, omdat ze een kledingstuk bijvoorbeeld nooit gedragen hebben. Maar in dit geval gaat het om lucratieve handel met Vinted als verkooppunt.

NRC bracht vijftig dropshippers (doorverkopers zonder eigen voorraad) en webwinkels in kaart die Vinted als verkoopplatform gebruiken. Samen hebben ze meer dan 13.000 items via

Wie eenmaal in een algoritme van dit soort accounts is beland, blijft advertenties van gloednieuwe fast fashion tegenkomen

Vinted verkocht. Bij een gemiddelde prijs van 30 euro per stuk, een voorzichtige schatting, gaat het om een kleine 400.000 euro aan verhandelde producten.

Met een gemiddelde prijs van 36 euro per aangeboden item en 576 verkochte producten verhandelde gebruiker KTE-kleding alleen al voor 21.000 euro via Vinted. De vijftig geïdentificeerde accounts zijn het topje van de ijsberg: wie eenmaal in een algoritme van dit soort commerciële accounts is beland, blijft advertenties van gloednieuwe fast fashion tegenkomen. Soms staat hetzelfde streepjesshirt, met dezelfde foto, er wel vijf keer tussen.

Ter illustratie: een roze mantelpakje van verkoper Twinshop - een „broer en zus“ uit Frankrijk die „kleding graag een tweede leven geven“ - kost 74,10 euro op Vinted en op Shein 27,40 euro. Een blauw vest van Vinted-gebruiker julia-166 - „welkom in mijn kledingkast“ - staat voor 31,15 euro op Vinted en kost slechts 15,03 euro op Temu. Wie per ongeluk een miskoop deed bij Shein en dat kledingstuk op Vinted een tweede leven wil geven, zal het vermoedelijk niet twee à drie keer zo duur

aanbieden. Sommige van deze gebruikers verkochten meer dan duizend producten.

Deze praktijk staat haaks op de duurzaamheidsbelofte van Vinted, dat zich laat voorstaan op hergebruik. „Tweedehands is beter dan nieuw - voor het klimaat, je kast én je portemonnee“, schrijft het platform op zijn website. De slogan op de website: ‘Eén app, alles tweedehands’.

De duurzaamheidsclaim van het bedrijf rust op dat tweedehandsaanbod. Door tweedehands in plaats van nieuw te kopen werd in 2023 678.691 ton CO₂-uitstoot voorkomen, schrijft Vinted in zijn impactrapport over dat jaar. „Dat staat gelijk aan 512.414 keer vliegen tussen Londen en Los Angeles.“ Maar als een aanzienlijk deel van de producten op het platform niet tweedehands is maar nieuw, gaat die vlieger niet op. Het roept de vraag op: doet Vinted genoeg om zijn groene claims waar te maken?

Vinted Pro

De afgelopen jaren introduceerde Vinted in verschillende Europese landen, waaronder Nederland, het Vinted Pro-programma. Het is bedoeld om - naast

Vinted is bedoeld voor de verkoop van tweedehands kleding. Goed voor het klimaat, betoogt het bedrijf. FOTO RICHARD BROCKEN/ANP

privégebruikers die hun kledingkast opruimen - ook tweedehandswinkels met een KVK-registratie in staat te stellen producten te verkopen op Vinted.

„Plaats zoveel tweedehands items als je wilt, helemaal gratis! Bereik miljoenen kopers in heel Europa en maak gebruik van handige functies en goedkope ver-

zendopties“, schrijft Vinted op de eigen site.

Haal het woord ‘tweedehands’ weg, en Vinted Pro lijkt ineens het optimale verkoopplatform voor handelaren die goedkoop spullen inkopen om die online met winst te verhandelen. Met een Vinted Pro-account kunnen zij fast fas-

hion voor veel meer geld doorverkopen aan nietsvermoedende kopers. Zonder kosten, met een bereik van miljoenen gebruikers en tegen lage verzendkosten. Volgens de voorwaarden zijn gebruikers van Vinted „verplicht om alleen tweedehandsartikelen te verkopen“ en is dropshppen verboden. Maar dat lijkt de zaken van de verkoper genaamd KTE-kleding niet in de weg te staan.

Ook de Nederlandse verkoper Yvanel lijkt met haar Vinted Pro-account aardig wat kledingstukken kwijt te raken. Nu biedt Yvanel 88 artikelen aan op Vinted, en eerder verkocht ze er al 105. Via Vinted bestelde NRC bij Yvanel de blauwe „Elira Dress“ van 40,45 euro. Een koopje, voor deze unieke jurk met „driedimensionale bloemenappliqués“. Maar de ‘Elira dress’ lijkt wel heel erg op de „Sexy Driedimensionale Bloemenjurk“ van AliExpress, die NRC eveneens bestelde. Op de Chinese webshop vind je die al voor 14,99 euro.

Eenmaal bezorgd blijken beide jurken, net als de al genoemde longsleeve, van hetzelfde goedkope blauwe polyester met hetzelfde waslabel en dezelfde slordige afwerking. Het enige verschil: het Yvanel-logo dat provisorisch in de kraag van de Vinted-jurk is genaaid en de koper moet doen geloven dat de jurk van een webshop uit Leeuwarden komt.

„Nieuw met kaartje“, staat in iedere beschrijving van Yvanel op Vinted. Dat is dan een Yvanel-kaartje, genaaid in producten van bijvoorbeeld AliEx-

Cijfers Litouws bedrijf

Vinted is actief in 26 landen, telt meer dan 100 miljoen gebruikers en faciliteerde in 2025 volgens eigen voorlopige cijfers voor 10 miljard euro aan handel. Vinted verdient aan de verkoop via zijn platform: 5 procent per transactie, plus een vast bedrag van 70 cent. In 2025 boekte het Litouwse bedrijf circa 1 miljard euro omzet. De winst is nog niet bekend; in 2024 ging het om 76,7 miljoen euro netto-winst op 813 miljoen omzet.

press. Of Yvanel de blauwe jurk daadwerkelijk bij AliExpress bestelde of heel toevallig bij dezelfde groothandel als de Chinese webwinkel, is niet te bevestigen. Hoe dan ook: de Elira Dress, net als alle andere kleding in haar advertenties, komt direct uit haar „eigen webshop“, meldt het bijschrift. Dat maakt duidelijk dat het hier niet gaat om een verkoper van tweedehandsartikelen.

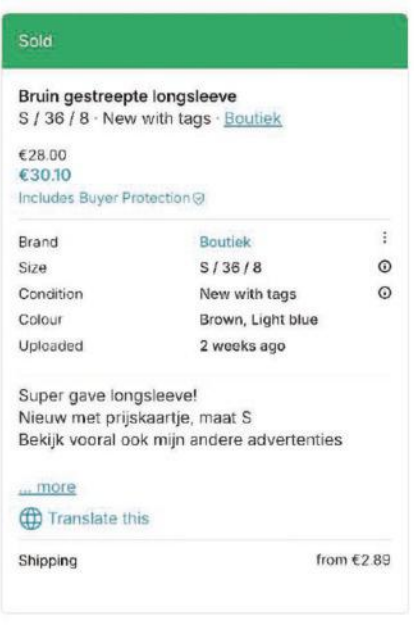
Wie de recensies van Yvanel en KTE-kleding doorspit, ziet overwegend blijde reacties van onwetende klanten. Toch merken sommigen wel op dat met de kleren gesjoemeld wordt. „Daarnaast komen de veel ste duren [sic] spullen van temu of Haagse markt als je het binnenkrijgt“, schrijft een Vinted-gebruiker. Een ander: „Verkoopt items die zogenaamd van een ‘boetiekje’ zijn, maar daadwerkelijk van Shein komen.“ Zulke recensies kwamen bij veel van de vijftig in kaart gebrachte dropshipaccounts voor.

KTE-kleding reageert niet inhoudelijk op vragen en schrijft „gebruikt te maken van het recht op privacy“. Yvanel reageert helemaal niet. Van andere accounts kwam evenmin bruikbaar antwoord. „Va dormir“, schrijft een Franse dropshipper: ga slapen.

In vragen aan Vinted haalde NRC Vinted Pro-verkoper Yvanel meermalen aan; het Yvanel-account is intussen van

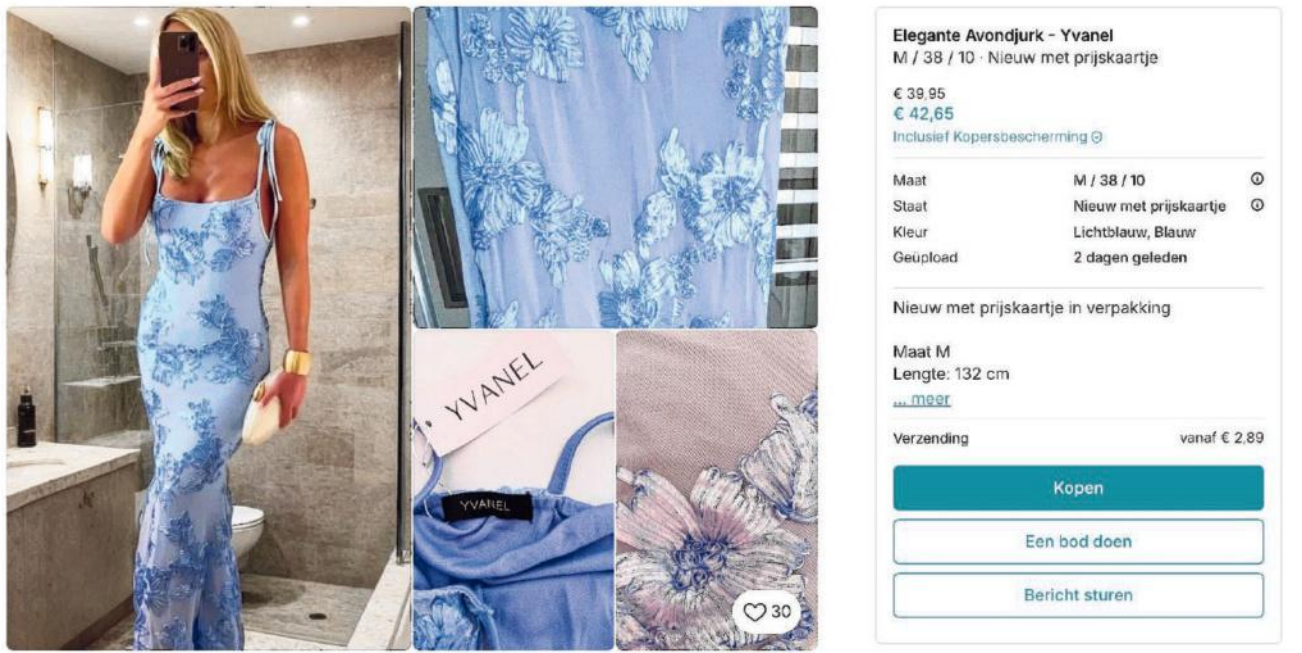
De advertentie. FOTO NRC

Een kaartje is weggeknipt bij de Vinted-aankoop, precies waar het kaartje zit bij de Shein-aankoop. FOTO NRC

Twee shirts aangekocht, via Shein (links) en Vinted (rechts). FOTO NRC

De advertentie. FOTO NRC

Twee 'verschillende' jurken, gekocht via Vinted en Shein. FOTO NRC

De aankopen van Shein en Vinted hebben op dezelfde plek een kaartje. FOTO NRC

Breeuwer uit Amsterdam (30) viel voor de charmes van een AI-spiegelfselfie. Hij kocht - dacht hij - een uniek *vin-tage* shirt. „Toen ik het product op-haalde, vond ik het al merkwaardig dat het een nieuwe verpakking was, een plastic zak.” Toen hij het shirt eruit haalde, bleek het geen katoen, zoals geadverteerd, maar heel goedkoop po-lyester. „Dat voelde ik meteen. Ik voelde me belazerd en opgelicht.” Pas toen deze gebruiker de reviews las en een *reverse image search* deed, viel het kwartje: „Het shirt bleek van AliEx-press.”

'Een vorm van greenwashing'

De regels zijn duidelijk: op Vinted zijn enkel tweedehands producten toege-staan en misleiding is verboden. Maar wat als verkopers zich daar niet aan houden? Om te zien hoe Vinted actie onderneemt tegen handelaren die nieuwe producten aanbieden, rappor-teerde NRC twaalf accounts vanwege het verkopen van nieuwe producten en het gebruik van AI, via de webpagina waarmee consumenten verkopers kun-nen rapporteren. Tot een geblokkeerd account leidde dit niet, uitgezonderd het per mail gemelde geval van Yvanel. Het Vinted-account waarmee NRC reactie vroeg aan dropshippers, werd wel definitief geblokkeerd.

In een reactie schrijft Vinted dat 'dropshippen' volgens de voorwaarden niet mag en dat het „geautomatiseerde maatregelen” neemt om verboden con-tent en gedrag te identificeren. Het platform benadrukt daarnaast dat ge-bruikers accounts kunnen rapporteren als die zich niet aan de voorwaarden houden. „We onderzoeken de gerap-porteerde accounts en nemen pas-sende maatregelen.” Zo geeft Vinted aan advertenties te kunnen verwijde-ren, accounts te kunnen schorsen en in sommige gevallen definitief te blokke-ren.

Maar als verkopers die voorwaarden aantoonbaar niet naleven, bij wie ligt dan de verantwoordelijkheid?

„Bij een onderneming van zo'n for-maat is het de verantwoordelijkheid van het bedrijf om op de hoogte te zijn van wat er op het platform gebeurt”, zegt Arno Kourula, hoogleraar Business & Sustainability aan de Universiteit van Amsterdam. „Het is moeilijk om deze commerciële handel te controleren, maar als onderdeel van de risicoana-lyse had Vinted hier al vroeg signalen voor moeten krijgen. Als iets heel suc-cesvol is, is het verleidelijk om te zeg-gen: 'we lossen dit later wel op'. Maar een bedrijf dat door een missie gedre-van wordt, zou dit soort zaken snel moeten opmerken en ernaar hande-len.”

Kourula haalt er een populaire defi-nitie van greenwashing bij, van de Amerikaanse onderzoekers Thomas Lyon en Wren Montgomery. Een voor-beeld hiervan is *the sin of no proof*, ge-munt door duurzaamheidsadviseur Terrachoice: het is een zonde als een duurzaamheidsclaim niet wordt on-dersteund door feiten. „Als de kern van de duurzaamheidsclaim van Vinted 'tweedehands' is, maar een significant deel van het aanbod is dat niet, is dat een probleem”, zegt Kourula. „Als een bedrijf een oogje dicht zou knijpen voor praktijken die niet in lijn zijn met de kern van de duurzame bedrijfsvoe-ring, is dat een vorm van greenwas-hing.”

In de periode nadat NRC vragen stuurde naar Vinted, zijn sommige van de vijftig onderzochte accounts tijdelijk geblok-keerd. Gedurende een maand zijn som-mige daarvan later weer geactiveerd. En-kele accounts, zoals dat van Yvanel, zijn permanent geblokkeerd.

» Vervolg van pagina 21

het platform verwijderd. Exact de-zelfde advertenties, waaronder die voor de blauwgebloemde avondjurk, doken al snel weer op bij een ander ac-count, van ene „senna” uit Leeuwar-den.

'Geraffineerde misleiding'

De fastfashionartikelen van dropship-pers worden op Vinted vaak geadver-teerd met spieglfoto's, vergelijkbaar met de foto's die reguliere verkopers uploaden. Wie daar vluchtig naar kijkt, ziet weinig gek: veelal vrouwen die zichzelf in de spiegel fotograferen om het kledingstuk dat ze dragen proberen te verkopen. Maar bij beter kijken klopt er iets niet. Tekst op posters die op de achtergrond aan de muur hangen is ge-schreven in fantasietaal, de camera's van de iPhone zijn enigszins misvormd, meubilair is niet terug te zien in de spie-gel.

Dat komt doordat deze foto's met ge-natieve AI zijn gemaakt. Om dit vast te stellen, analyseerde NRC zo'n veertig afbeeldingen met AI-detectietools:

software die bepaalt hoe groot de kans is dat een afbeelding met AI is gemaakt. Die bestempelde het overgrote deel als 'Waarschijnlijk AI'. Laurens Vreekamp, auteur van het boek *The Art of AI*, be-vestigt dat: „Het is soms zo goed gedaan dat ik er op het eerste gezicht zelf ook in zou trappen.”

Maar er zijn uitzonderingen. On-danks fantasietaal op posters, volgens Vreekamp een duidelijk signaal dat de foto's met AI gemaakt zijn, kwalificeert de detectiesoftware niet alle afbeeldin-gen als AI. „Detectiesoftware werkt meestal het beste met gezichten”, zegt Vreekamp, „maar die zijn op zulke af-beeldingen slim bedekt door mobielele-foons, of door gezichten van de foto af te snijden. Heel geraffineerd gedaan.”

In zijn voorwaarden schrijft Vinted niets over AI-beelden. Wel stelt het Li-touwse bedrijf dat productfoto's het ar-tikel moeten tonen „zoals het is - beeld-bewerking is niet toegestaan”. Op de vraag of AI-beelden zijn toegestaan, re-ageert een woordvoerder van Vinted: „Gebruik van generatieve of bewerk-kingstools, inclusief die op kunstma-tige intelligentie zijn gebaseerd, mag nooit misleidend zijn of de uitstraling

Iets klopt niet op de foto's. Tekst op posters aan de muur is geschreven in fantasietaal, meubilair is niet terug te zien in de spiegel

van een item onterecht verbeteren.”

Maar doe je je voor als particuliere verkoper terwijl je een commerciële handelaar bent, of verkoop je nieuwe producten als tweedehands, dan is dat wel degelijk misleiding, stelt Ting Li, hoogleraar Digital Business aan de Ro-terdamse Erasmusuniversiteit. En dat is volgens Li verboden en bovendien schadelijk. Voor het platform, waarin consumenten langzaam hun vertrou-wen zullen verliezen, maar ook voor het milieu en de consumenten zelf. „Producten zijn vaak van lagere kwali-teit dan je op basis van de prijs mag ver-wachten. Daarbij komt dat gebruikers denken dat ze milieubewust bezig zijn omdat ze een tweedehands product ko-pen, terwijl ze in feite fast fashion thuisgestuurd krijgen.”

Vinted zou beter kunnen letten op de gedragspatronen van zijn verkopers, stelt Li. „Als ik opeens tien paar schoe-nen upload, zou dat ze aan het denken moeten zetten.” Andere opties volgens Li: ingrijpen in het maximale aantal ad-vertenties per verkoper en introductie van een ID-verificatie voor verkopers van grote volumes.

Ook Vinted-gebruiker Robbin

De Amerikaanse president Donald Trump (midden) en de voorzitter van de Federal Reserve, Jerome Powell (rechts), tijdens een rondleiding door het Fed-gebouw afgelopen zomer in Washington. FOTO KENT NISHIMURA/REUTERS

ANALYSE FEDERAL RESERVE

Met zijn aanval op de Fed maakt Trump het zichzelf niet makkelijk

De Amerikaanse centrale bank is gedagvaard door een openbare aanklager die door president Trump werd benoemd. De onafhankelijkheid van de Fed staat nu nog sterker onder druk, kort voordat de termijn van voorzitter Jerome Powell afloopt.

Mark Beunderman

AMSTERDAM

Wanneer de baas van de centrale bank van de VS onverwacht een ver-klaring afgeeft in het weekend, dan weet je: er is iets belangrijks aan de hand. Zo gebeurde afgelopen zon-dag, toen plots op de site van de Fed een videoboodschap verscheen van voorzitter Jerome Powell.

De Fed, zo kondigde Powell aan, is afgelopen vrijdag door het Ameri-kaanse ministerie van Justitie ge-dagvaard, iets wat, zoals Powell cor-rect stelde, „zonder precedent” is. Volgens Amerikaanse media is Po-well persoonlijk gedagvaard. Open-baar aanklager Jeanine Pirro, die door Trump in mei werd benoemd, dreigt de Fed met een strafrechtel-ijke aanklacht naar aanleiding van Powells optreden tijdens een hoor-zitting van de senaat in juni. De Fed-baas had uitleg gegeven over kos-tenoverschrijdingen bij de renova-tie van het Fed-hoofdkantoor in Washington. Onduidelijk is de pre-cieze verdenking van Powell.

Volgens Powell zijn die hoorzit-ting en verbouwing slechts „voor-werdselen”, zei hij. Waar het daad-werkelijk om gaat, zo suggereerde Powell, is Trumps streven om de onafhankelijkheid van de centrale

bank te ondergraven en zélf de ren-testand te bepalen. Powell sprak van „dreigementen” en „intimida-tie”, waarvoor hij niet zal buigen.

Niet eerder vertoond

Al lang, ook al tijdens zijn eerste ter-mijn van 2017 tot 2021, zet Trump de centrale bank onder druk om de rente te verlagen. Hij beschouwt lage rentes als goed voor de econo-mie, goed voor de beurs, goed voor de huizenmarkt en goed voor zijn eigen vastgoed-en cryptovermogen.

Onafhankelijkheid van centrale banken geldt onder beleggers en economen als belangrijke pijler on-der het financiële systeem: de cen-trale bank moet in alle vrijheid de rentestand bepalen, om zo de infla-tie in toom te houden. Trump heeft hier geen oog voor en is altijd ge-fixeerd geweest op lage rentes.

Trump's aanval op de Fed had maandag een zichtbaar maar mild effect op de markten. De Ameri-kaanse dollar verzakte; ten op-zichte van de euro verloor de dollar 0,42 procent. De rente op Ameri-kaanse staatsobligaties met een looptijd van tien jaar liep licht op naar 4,19 procent - een teken dat beleggers wat meer rekening hou-den met hogere inflatie. De aande-lenindex S&P 500 opende 0,36 pro-cent lager. De prijs van goud - altijd

een 'veilige haven' voor beleggers - steeg met zo'n 2 procent.

De relatief milde marktreactie duidt erop dat aantasting van de on-afhankelijkheid van de Fed onder beleggers (nog) niet als een enorm risico wordt gezien. Mogelijk geldt de inschatting dat het bestuur zich niet zal laten afleiden door de dag-vaarding, of dat de dagvaarding niet zal leiden tot een strafrechtel-ijke aanklacht, schreef ING-valuta-analist Francesco Pesole maandag.

Powell blijft na zijn afscheid als Fed-baas in mei directielid tot begin 2028

De dagvaarding werpt licht op de politisering van het strafrecht door Trump-II. Pirro is bondgenoot van de president (en oud-presentator van Fox). Trump zei zondag „niets” te weten van de dagvaarding, maar vorige maand nog had hij gezegd: „We denken aan een rechtszaak te-gen Powell wegens incompetentie.”

Afscheid

In juli had Trump in besloten kring al gezwaaid met een ontslagbrief voor Powell, hoewel hij deze brief

nooit verstuurde. Het Hoogge-rechtshof bepaalde in 1935 dat de president de Fed-baas alleen mag ontslaan, *for cause*”, dat wil zeggen: bij grove nalatigheid. Zo'n grond lijkt de Trump-regering te zoeken in de verbouwing van het Fed-hoofd-kantoor in Washington, die flink duurder uit zal pakken dan begroot (2,5 miljard dollar, in plaats van 1,8 miljard). Trump zinspeelt op exces-sieve luxe en op fraude, dingen die Powell en de Fed stellig ontkennen.

De timing van de escalatie is op-vallend: Powells termijn als Fed-voorzitter loopt af in mei dit jaar. Mogelijk probeert Trump Powells opvolger - die hij nog moet benoe-men - alvast onder druk te zetten om een lage rentebeleid te voeren. De nieuwe Fed-voorzitter, zei Trump in december, moet iemand worden „die gelooft in lagere ren-tes, een stuk lager”.

Mogelijk wil Trump ook Powell onder druk zetten om, behalve zijn Fed-voorzitterschap, ook het lid-maatschap van de Fed-directie op te geven. Powell blijft na zijn af-scheid als Fed-baas in mei directie-lid tot begin 2028, wat betekent dat hij binnen het twaalfkoppige mo-netaire comité van de Fed kan blij-ven meebeslissen bij rentevergade-ringen. Gebruikelijk is dat oud-Fed-voorzitters ook het bestuur direct

verlaten, maar verplicht is dit niet.

Of de dagvaarding van de Fed een strategisch slimme zet is van de Trump-regering, valt nog te bezien. De benoeming van een 'lage rente'-Fed-baas lijkt er juist door gecompliceerd. De Senaat moet goedkeu-ring verlenen aan Trumps kandi-daat voor Powells opvolging. Eerst moet de Senaatscommissie voor het Bankwezen erover stemmen. De Republikeinen hebben binnen deze commissie een krappe meerderheid hebben van 13 tegen 11 stemmen.

De Republikeinse voorzitter van de commissie, Thom Tillis, re-ageerde op X afwijzend. Er kan „geen twijfel” meer over bestaan dat „ad-viseurs binnen de Trump-regering actief de onafhankelijkheid van de centrale bank willen ondermij-nen”. Hij zegt benoemingen van Fed-bestuurders „inclusief de aan-komende vacature van voorzitter” te zullen tegenhouden.

Met nog drie jaar Trump voor de boeg is de felle machtsstrijd over controle over het monetaire beleid voorlopig niet ten einde. De Fed is de belangrijkste centrale bank ter wereld: zij is hoeder van de belang-rijkste reservemunt, de dollar, en vormt daarmee een spilfunctie bin-nen de wereld-economie. Of de Fed onafhankelijk blijft, wordt een van de financiële thema's van 2026.

CBS

Fors minder
faillissementen
in 2025

AMSTERDAM

Het aantal bedrijven dat failliet wordt verklaard blijft laag. Volgens het CBS zijn in december 18 procent minder faillissementen uitgesproken dan een jaar eerder. Over heel 2025 lagen de bankroetcijfers (3.636 bedrijven) 15 procent lager. In 2025 ging het om 8,2 faillissementen op 100.000 bedrijven. In 2024 was dat 9,8. In 2013, bij de eurocrisis, was het 24,8. De daling was het sterkste in de sector gespecialiseerde dienstverlening (vooral management-, reclame-, en marktonderzoekbureaus). Ook in de bouw was de daling sterk. (NRC)

ETEN EN DRINKEN

Horeca profiteert
van koopkracht

AMSTERDAM

Vorig jaar gaven Nederlanders 23 miljard euro uit aan eten en drinken buiten de deur, aldus FoodService Instituut Nederland (FSIN), een stijging met 3,9 procent ten opzichte van 2024. Cafés en restaurants zagen hun omzet stijgen met 4,3 procent tot 12,5 miljard euro. Daarmee hebben ze van de groeiende koopkracht geprofiteerd van consumenten, aldus FSIN. Plekken waar je even snel een snack kan halen - cafetaria's en andere fast-foodzaken en tankstations - zagen het volume stagneren vooral door snelle prijsstijgingen. (ANP)

JEUGDZORG

Ultimatum van
bonden over cao

AMTERDAM

Vakbonden FNV, CNV en FBZ stellen werkgeversorganisatie Jeugdzorg Nederland een ultimatum: als vóór maandag 19 januari niet wordt ingegaan op de cao-eisen, volgen acties. De onderhandelingen lopen sinds juni. Pijnpunt lijkt niet het loonbod van 6,3 procent bij een eis van 7 procent maar arbeidsomstandigheden. De bonden willen afspraken over lagere werkdruk en meer veiligheid. Overwerk moet worden „geëlimineerd“ of, indien noodzakelijk, ruim gecompenseerd in tijd en geld.(NRC)

Ginny Bruijns: „Mijn moeder overleed op haar 59ste aan longkanker en toen overleed mijn nichtje anderhalf jaar geleden er ook aan. 49 jaar. Beiden rookten. Ik ben 44 nu en wil nog leven.” FOTO OLIVIER MIDDENDORP

ROOKVERSLAVING

Ginny rookte in 46 dagen 1.131 sigaretten níét en gaf dus 720 euro níét uit

Sinds 1 januari worden niet één maar drie pogingen tot stoppen met roken per jaar vergoed. Een goede zaak, vinden zorgverleners: van de verslaving afkomen is vaak een lange weg. En elke sigaret die minder wordt opgestoken is winst.

Sigaretten **op straat**
in Den Haag. FOTO
LAURENS VAN PUT-
TEN/ANP/HH

Frederiek Weeda

AMSTERDAM

Ginny Bruijns voelt zich bevrijd. Dit is dag 46 zonder sigaretten. 28 jaar rookte ze, sinds haar zestiende. „Stoppen lukte nooit, ik was zo verslaafd. 25 sigaretten per dag. 's Avonds dacht ik dan: oh shit, ik heb er nog maar één dus ik moet naar de benzinepomp. Anders heb ik morgenvroeg niks. Ze zijn 's avonds nergens meer te krijgen hè.”

Van die gedachten, dat mentale keurslijf, is ze nu verlost. In een app houdt ze bij hoeveel haar dat scheelt: ze heeft in die dagen 1.131 sigaretten níét gerookt. 720 euro níét uitgegeven aan tabak. Wat was de druppel die haar deed stoppen? „Mijn moeder overleed op haar 59ste aan longkanker en toen overleed mijn nichtje anderhalf jaar geleden er ook aan. 49 jaar. Beiden rookten. Ik ben nu 44 en ik wil nog leven.”

Eerst probeerde ze zelf te stoppen door een e-smoker te kopen. „Maar ik hield het niet vol. Vorig jaar probeerde ik het weer: ik minderde tot zes sigaretten per dag. Ook dat hield ik niet vol. Bij de koffie, na het eten - dan kon ik een sigaret niet weerstaan. Toen ik in oktober bij de chirurg was, vroeg hij: 'Rook je? Wil je stoppen?' Ik heb me aangemeld bij de rookstoppoli en ben op 22 november gestopt. Dit keer lukt het.”

Stoppen-met-roken wordt sinds 1 januari drie keer per jaar vergoed. Tot nu toe werd dat één keer per jaar vergoed door de verzekeraar. Het gaat om een kleine uitbreiding van het basispakket van de zorgverzekering - maar wel een belangrijke, vinden longartsen en sommige rokers. Want 96 procent van de rokers die zonder hulp proberen te stoppen, is een jaar later weer aan het roken. En van de rokers die met begeleiding proberen te stoppen, is 76 procent een jaar later weer aan het roken. Bij de allerintensiefste begeleidingsprogramma's, zoals in rookstoppoli's of bij psychologen, is een jaar later 60 tot 70 procent weer aan het roken - 30 à 40 procent dus niet. En had de rest, zo is het idee, níét verplicht gewacht tot het volgende kalenderjaar om een nieuwe poging vergoed te krijgen, dan zou het slagingspercentage hoger kunnen uitvallen.

Stoppen na gemiddeld zes pogingen

„Als je bedenkt dat het gemiddeld zes pogingen kost voordat iemand echt stopt, dan is het goed als dat drie keer per jaar kan”, zegt longarts en anti-

rookactivist Wanda de Kanter. Lichte programma's bij de 'praktijkondersteuner' van de huisarts gelden voor verzekeraars als een 'stoppoging' en als die mislukken, dan moest de roker een jaar wachten voordat hij weer een, vergoede, poging kon ondernemen. Tenzij hij dat zelf betaalde. Zo'n programma kost ongeveer 400 euro. Een fractie van de medische kosten die rokers veelal maken na jaren te hebben gerookt.

Zo wordt vaak gerekend. Als niemand in Nederland nog zou roken, dan zou dat 2,4 miljard euro per jaar aan zorgkosten schelen. Er zouden minder operaties en medicijnen nodig zijn wegens beschadigde aderen (hartinfarcten, herseninfarcten, etalagebenen). Er zouden minder amputaties nodig zijn - tenen en benen die moeten worden afgezet doordat het bloed er niet meer naartoe stroomt en ze afsterven. En minder - veel ingewikkelder - bypassoperaties, bedoeld om juist benen te *behouden*. „Ik heb vanochtend drieënhalf uur aan een bypass gewerkt voor het behoud van het been van een 60-jarige man”, zegt de Eindhovense vaatchirurg Joep Teijink aan de telefoon. En er zou, als geen Nederlander meer zou roken, ook minder kanker voorkomen, vooral minder blaaskanker en longkanker. Ook zouden er minder longziektes zijn, zoals COPD.

Voorlopig rookt 18 procent van de volwassen bevolking nog, volgens het Trimbos Instituut - ongeveer 2,5 miljoen mensen. Dat aantal is al fors gedaald de afgelopen 35 jaar: in 1989 rookte 44 procent van de mannen en 33 procent van de vrouwen nog. Die huidige 18 procent is niet evenredig verdeeld: 30 procent van de laagopgeleiden rookt, tegen nog maar 7 procent van de hoogopgeleide volwassenen. Daarnaast, zegt chirurg Teijink, raken steeds meer jongeren weer nicotineverslaafd door het gebruik van vapes. „Een groot deel van hen gaat roken! Dat is echt verontrustend.” In de kankeratlas van IKNL is precies te zien hoeveel diagnoses er zijn in elk postcodegebied, uitgesplitst per kankersoort.

Vijf jaar kwijt

Rokers leven gemiddeld zeven tot negen jaar korter dan anderen. Stopper Ginny Bruijns heeft het voor zichzelf uitgerekend: „Ik ben door 28 jaar roken al vijf jaar van mijn leven kwijt.”

Die sommen zeggen rookstopcoach Pauline Haasbroek niet zo veel. Ze begeleidt al 15 jaar 400 patiënten per jaar met stoppen, in het Rode Kruis Zieken-

huis in Beverwijk. Zij ziet het lijden, drie dagen per week. „Dat gevecht, elke dag, met de behoefte aan een sigaret. Mensen die naar adem happen wegens hun beschadigde longen en tóch naar een sigaret willen grijpen. De helft van de mensen die rookt, sterft eraan.” Bij de Rookstoppoli worden rokers een jaar lang begeleid, volgens een strakke en wetenschappelijk onderbouwde methode.

In Beverwijk gaat weleens het gerucht dat bewoners last hebben van hun longen door de uitstoot van Tata Steel. Maar die gevolgen vallen volgens Pauline Haasbroek in het niet bij de gevolgen van nicotine voor de longen van inwoners van Beverwijk.

Haasbroek heeft in vijftien jaar geleerd dat je mensen moet begeleiden op het moment dat ze zelf willen stoppen. „Motivatíe is alles. Als ze in augustus willen stoppen en ze moeten wachten tot 1 januari, omdat de volgende poging dan weer wordt vergoed, dan bestaat de kans dat ze niet meer willen. Het beste werkt het als iemand gemotiveerd is.”

Als rokers niet de verplichte voorbereidingen treffen om te stoppen, maatschappelijke regels die het programma voorschrijft, worden ze niet begeleid, vertelt Haasbroek. Ook dat gaat om motivatie.

Goede voornemens in januari

Motivatíe of niet, in deze eerste weken van januari stijgt het aantal aanvragen naar professionele begeleiding, merkt de oprichter van *WeQuit*, Joris Dullaert. De 45 psychologen die zijn aangesloten bij zijn online begeleidingsprogramma (dat drie maanden duurt) hielpen vorig jaar 10.500 rokers. Dat er nu weer veel aanvragen binnenkomen, kan met goede voornemens te maken hebben, zegt hij. Ruim 35 procent van zijn cliënten is na een jaar nog steeds gestopt, aldus Dullaert. „Het voordeel van meer pogingen vergoeden, is dat de mensen die het niet lukt over een halfjaar opnieuw bij ons terecht kunnen.”

Hij moet wel steggelen met sommige zorgverzekeraars, vertelt Dullaert, omdat de 'nazorg-momenten' die de psychologen bij *WeQuit* bieden als een stopper het na, zeg, vijf maanden moeilijk heeft, tot één jaar na het stopmoment zijn toegestaan. „Daarvan zeggen sommige verzekeraars: ah, dan duurt uw traject dus een jaar. We gaan niet na zes maanden al een nieuw traject vergoeden.”

Ook zijn programma kost ongeveer 400 euro. Kan de roker dat niet zelf betalen?

De helft van de mensen die rookt, sterft eraan

Pauline Blackstone rookstopcoach

Dullaert: „Ik denk ook weleens: je bespaart zo veel op sigaretten [een pakje kost 15 euro] dat die 400 euro wel op te brengen zijn. Maar mensen betalen verzekeringspremie en verwachten dat van de verzekering.”

Toch heeft stoppen, of een poging doen, altijd zin, zegt Dullaert. „Als je zes weken niet hebt gerookt, helen de wonden van een operatie al sneller. Je valideert sneller. Sommige medicijnen werken effectiever. Elke sigaret die je zou roken maar niet rookt, is winst.” Dat geldt ook voor vaatpatiënten met nacht- en rustpijn, zegt Joep Teijink. „Door te stoppen met roken kan soms een ingreep worden voorkomen.”

Aan elke handeling en elk gesprek in de zorg hangt een prijskaartje. Daarom is het goed nieuws, vindt longarts Wanda de Kanter, dat ook de 'Richtlijn Tabaks- en nicotineverslaving' van het Trimbos-instituut en vele verenigingen van artsen „na tien jaar lobbyen” in 2024 is veranderd: daarin wordt elke zorgverlener - of het nou de tandarts, mondhygiënist, huisarts, chirurg of verloskundige is - aangemoedigd om aan iedere patiënt te vragen 'rookt u?'. Is het antwoord 'ja', dan wordt de zorgverlener geacht een verwijzing naar een stoppen-met-roken-programma voor te stellen en te geven.

De Kanter: „Dat zijn heel korte adviesmomentjes. *Very brief advice*, zo heet dat.” In het Verenigd Koninkrijk geven zorgverleners massaal zo'n advies aan rokers. Daar krijgt de arts het elektronisch patiëntendossier niet eens geopend als hij niet eerst heeft gevraagd of de patiënt rookt. „Dat vinden wij Nederlanders te ver gaan, maar eigenlijk is ook dat een goed instrument.”

AI-CHATBOT

Indonesië blokkeert chatbot Grok

Maleisië en Indonesië blokkeren de toegang tot de AI-chatbot Grok omdat er seksuele deepfakes mee gemaakt kunnen worden.

Juud Eijvoogel

AMSTERDAM

Maleisië en Indonesië hebben de toegang tot de AI-chatbot Grok, van Elon Musks bedrijf xAI, geblokkeerd. De reden is dat er, zonder toestemming van de afgebeelde persoon, seksueel expliciete beelden mee gemaakt worden, vooral van vrouwen en kinderen. Ook in het Verenigd Koninkrijk overweegt de regering Grok te blokkeren. Volgens Musk zou dat een inbreuk zijn op de vrije meningsuiting. Grok is toegankelijk via het sociale medium X. De Britse toezichthouder OfCom heeft vandaag een onderzoek aangekondigd.

De afgelopen weken is er internationaal groeiende bezorgdheid over het gemak waarmee zogeheten

generatieve AI gebruikt kan worden om bestaande beelden van bestaande mensen zo aan te passen, dat hun kleding geheel of gedeeltelijk verwijderd wordt en ze in seksueel suggestieve houdingen verschijnen.

Nadat Grok daarover een golf van kritiek kreeg besloot moederbedrijf xAI vrijdag dat de mogelijkheid daartoe beperkt zal worden: voortaan mogen alleen mensen met betaalde accounts deze functie nog gebruiken.

Het eerste land

Indonesië was zaterdag het eerste land dat Grok blokkeerde. „De regering beschouwt niet-consensuele seksuele deepfakes als ernstige schending van de mensenrechten, de waardigheid en veiligheid van burgers in de digitale ruimte”, verklaarde de minister van digitale zaken. Zondag volgde Maleisië. In beide landen is een meerderheid van de bevolking moslim.

Ondertussen groeit ook de kritiek op Apple en Google, die Grok niet uit hun app-stores hebben verwijderd – ook al lijkt Grok met hun huisregels in strijd te zijn.

EUROPEES PARLEMENT

Zeventig economen pleiten voor invoering digitale euro

De zeventig economen roepen in een open brief het Europees Parlement op om te stemmen voor de digitale euro.

Eva Saml

AMSTERDAM

Zeventig economen, waaronder verschillende Nederlanders én de bekende Franse ongelijksheidseconoom Thomas Piketty, pleiten voor een volledige invoering van de digitale euro. In een open brief roepen zij het Europees Parlement op om de „financiële lobbygroepen” te weerstaan door komend voorjaar groen licht te geven voor de invoering van de digitale versie van publiek geld en niet te gaan voor een afgezwakte vorm. De brief is een initiatief van het in Nederland opgerichte Sustainable Finance Lab.

Afgelopen december stemden de regeringen van de 27 lidstaten van de Europese Unie al in met de invoering van een digitale munt per

2029. Het Europees Parlement is nu aan zet, en het is nog onduidelijk wat de stemming daar is.

In een soort advies aan het Parlement pleitte de Spaanse Europarlementariër Fernando Navarrete Rojas voor invoering van eerst alleen de offline versie van de digitale euro. Dat zou een soort achtervang voor betalingen moeten zijn voor

Afgelopen december stemden de regeringen van de 27 lidstaten van de Europese Unie al voor

als bijvoorbeeld het internet uitvalt. Digitale euro's zouden daarvoor op de chip van een pas of telefoon moeten staan een beetje zoals de chipknip ooit werkte in Nederland of zoals je euro's op je ov-kaart kan zetten. Verschillende banken en betaalinstellingen zijn voor deze uitgekleden vorm, vanwege de hoge kosten voor de invoering en omdat een groep banken zelf werkt aan een nieuwe betaalmethode.

De Europese Centrale Bank werkt aan de invoering van naast een offline versie ook een online versie van de digitale euro. In die vorm zouden Europese consumenten, naast hun gewone betaalrekening waarvan het saldo eigenlijk een vordering is op de bank, een speciale digitale-eurorekening krijgen. De waarde van de euro's daarop wordt, net als nu eurobiljetten en -munten, gegarandeerd door de ECB.

Volgens de economen is de volledige invoering van de digitale euro essentieel omdat de munt alleen in die vorm sterk genoeg kan zijn om te concurreren met de huidige dominante digitale betaalmethodes van Visa en Mastercard, wat Amerikaanse bedrijven zijn. Volgens de economen is het essentieel dat het betalingssysteem in Europa onafhankelijker wordt, omdat de EU anders blootgesteld wordt aan economische en geopolitieke risico's. „Betalingssystemen zijn bepalend voor de financiële stabiliteit, gegevensbescherming en veerkracht tijdens crises.”

Petra De Sutter in 2024, toen zij nog vicepremier was in de Belgische federale regering. FOTO OLIVIER MATTHYS/EPA

KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE

Rector gebruikte door AI ‘gehallucineerde’ citaten bij openingsrede

De rector van de Universiteit Gent, Petra De Sutter, gebruikte onbestaande citaten in een toespraak. Ze ziet af van de uitreiking van een eredoctoraat aan de UvA, volgende week.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

De eerste persoon die een toespraak houdt op basis van door kunstmatige intelligentie gegenereerde teksten, zal ze bij lange na niet zijn. Maar pijnlijk is het wel als je een rector bent en bij je aanstelling hebt gewaarschuwd dat AI op universiteiten „alles gaat veranderen, [...] veel masterthesissen worden vandaag door AI geschreven” (tegen *De Morgen*). En als in het AI-beleid voor studenten en medewerkers van je universiteit staat: „Als je de tools onverantwoord gebruikt, kan het dat je informatie geeft zonder bronnen, dat de bronnen zijn verzonnen (‘hallucinaties’).”

In haar eerste rede als hoofd van de Universiteit Gent heeft de pas verkozen rector Petra De Sutter afgelopen september drie onbestaande citaten gebruikt. De quotes werden gegenereerd door kunstmatige intelligentie, heeft De Sutter woensdag toegegeven na berichtgeving van het Belgische onderzoeksplatform *Apache*.

Het eerste gefabuleerde citaat schreef de rector toe aan Albert Einstein. In haar toespraak zei ze volgens *Apache*: „*Dogma is the*

enemy of progress. U kent het mischien [...], het was Einstein die dit zei tijdens zijn toespraak aan de Sorbonne in 1929.” *Apache* vond dat Einstein dat jaar slechts tweemaal sprak aan de Parijse universiteit. Daarvan zou slechts één citaat te vinden zijn, een ander dan dat van De Sutter.

Ook verwees de rector naar een citaat dat de Duits-Amerikaanse filosoof Hans Jonas in 1979 zou hebben gebruikt bij een „rectorale rede” aan de universiteit van München. Jonas was daar nooit rector, schrijft *Apache*, „citeren uit diens rectorale rede kan dus helemaal niet”. De rector verwijst ook naar een passage die in *Wijshheid* zou

Ik betreur dat ik in deze val ben gelopen

Petra De Sutter rector UGent

staan, het nieuwste boek van de Vlaamse psycholoog Paul Verhaeghe: „Kennis beschrijft en beheerst de werkelijkheid; wijsheid zoekt naar antwoorden op existentiële vragen – en is verbonden met cultuur en ethiek.” Dat citaat staat niet in het boek van Verhaeghe, stelt *Apache*.

De rector geeft haar fout toe. „Ik betreur dat ik in deze val ben gelopen, ik kan dit niet ongedaan maken”, zegt De Sutter tegenover omroep VRT. „Dit is een goede les en zal het debat rond AI verder aanzwengelen.” De bewuste toespraak van De Sutter staat nog wel online, maar de bewuste citaten zijn geschrapt. Boven de tekst staat: „Bij het redigeren van de rede werden

als gevolg van het gebruik van generatieve AI enkele citaten en bronverwijzingen foutief voorgesteld.” In een video-opname komen de AI-teksten nog wel voor.

Voor ze rector werd, gold De Sutter enige jaren als boegbeeld van de Vlaamse groene partij. In de vorige federale regering van België zette ze als vicepremier, ze was de eerste transgender minister in Europa. Als minister van ambtenarenzaken en overheidsbedrijven was De Sutter weinig zichtbaar. Bij de verkiezingen van juni 2024 haalde ze wel veel voorkeursstemmen, maar haar progressieve partij leed een gevoelig verlies van twee zetels. De Sutter achtte zichzelf niet „de straatvechter” die in oppositie leiding zou kunnen geven aan Groen. Ze stapte uit de politiek en werd afgelopen voorjaar met grote voorsprong verkozen als rector van de UGent. Voor haar politieke carrière werkte ze decennia als arts en als hoogleraar gynaecologie aan de UGent.

Volgende week zou De Sutter een eredoctoraat aan de UvA krijgen vanwege „haar belangwekkende bijdragen aan de medische wetenschap, in het bijzonder aan de reproductieve geneeskunde, in combinatie met haar invloedrijke maatschappelijk engagement”. De Sutter ziet vanwege de ontstane ophef af van de uitreiking.

In de gewraakte rede bespreekt De Sutter overigens wel kunstmatige intelligentie. „Wat we uitdragen, moeten we ook zelf waarmaken in moeilijke discussies rond [...] technologische omwentelingen zoals AI. *Leading by example* zal het uiterste vragen van de universitaire gemeenschap de komende jaren.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs
329,00
229,-

AENO Infrarood verwarming

- › Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- › Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- › Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

Neem afscheid van traditionele verwarmingssystemen. Dit infrarood verwarmingspaneel van AENO maakt gebruik van infraroodtechnologie om de lucht en objecten in de ruimte te verwarmen, zonder lucht te verplaatsen en de luchtvochtigheid in de ruimte te verminderen. Net als de aangename warmte van de zon. Een verwarmingspaneel van de nieuwe generatie met energiebesparende en milieuvriendelijke verwarmingstechnologie, ontworpen om je comfort te verbeteren en geld te besparen. Deze AENO infraroodverwarming werd in 2023 bekroond met de prestigieuze Red Dot Award, in de categorieën "Verwarming en Klimaattechnologie" en "Slimme Producten", en combineert innovatie met elegantie.

Inclusief stand en muurbevestiging

red dot design award winner 2023

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/verwarming

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs
159,95
79,-

Puzzelbord met draaisysteem

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opberggladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

Alcoholdoden zijn net zo erg als slachtoffers van designerdrugs

De verontwaardiging over illegale en dodelijke drugs is steeds groot, zien *Merel van Loon* en *Bart Takkenberg*. Maar over de veel grotere schade door alcoholgebruik is het stil. Dat moet en kan anders.

De mogelijke tientallen sterfgevallen rond middelen die via webshops zoals Funcaps en Slaappillen.net zijn verkocht, leiden tot grote maatschappelijke en politieke ophef. Terecht, want onbekende en ongereguleerde stoffen zoals illegale medicijnen vormen een reëel gevaar, en elk overlijden is er één te veel. Maar de felheid van deze verontwaardiging legt iets anders bloot: onze morele reflex is opvallend selectief.

Illegale of nieuwe middelen zorgen vrijwel direct voor mediastormen, spoeddebatten en harde politieke taal. Ondertussen blijft het

stil rond het middel dat jaarlijks heel veel slachtoffers maakt: alcohol. Er is onomstotelijk bewijs voor de schadelijke gevolgen van alcohol voor de drinker zelf, voor de directe omgeving en voor de maatschappij, maar deze blijven onderbelicht voor het grote publiek.

In Nederland sterven duizenden mensen per jaar direct of indirect door alcohol. En bij mensen van 15 tot 49 jaar is alcohol de belangrijkste risicofactor voor vroegtijdige sterfte en invaliditeit. Daarnaast belanden jaarlijks tienduizenden mensen op de Spoedeisende Hulp met een alcoholvergiftiging of na een ongeval of geweldsdelict waarbij alcohol in het spel was - thuis, op het werk, tijdens het uitgaan of in het verkeer. On-

nodig, want alcoholschade is grotendeels vermijdbaar.

Toch ontbreekt politieke urgentie, en alcohol wordt in sport, horeca en winkels nog altijd actief gepromoot en genormaliseerd. De grote structurele schade door alcoholgebruik is ingebed in het dagelijks leven en daarmee uit ons morele gezichtsveld verdwenen.

Het overal verkrijgbare bierkje

Deze tegenstelling zegt minder over de werkelijke risico's, en meer over onze culturele blinde vlek: illegale middelen leiden tot morele paniek, legale middelen tot stilte. Het is eenvoudig om geschokt te zijn door een 'schimmige webshop' dan door het bierkje dat overal en altijd verkrijgbaar is.

Dit is geen pleidooi om de zaak-Funcaps minder serieus te nemen, het onderzoek is noodzakelijk. Maar, het is wel tijd om dezelfde energie, aandacht en politieke moed te richten op alcohol, nog altijd het meest schadelijke en dodelijke middel onder jongeren. Morele paniek is snel georganiseerd. Eerlijk en consequent gezondheidsbeleid vraagt meer durf.

Als artsen worden wij dagelijks geconfronteerd met de gevolgen van alcoholgebruik. Niet alleen op de spoedeisende hulp, maar ook bij de behandeling van vele andere ziekten zoals kanker, maag-, lever- en darmaandoeningen, hart- en

vaatziekten, dementie, mentale stoornissen én verslaving. In tijden van toenemende druk op de zorg en minder handen aan het bed zijn preventieve maatregelen die alcoholgebruik terugdringen belangrijk om de zorg in de toekomst toegankelijk en betaalbaar te houden.

Laten we duidelijk zijn: we vragen niet om alcohol te verbieden, maar wel om bewezen effectieve beleidsmaatregelen te nemen om alcoholschade te voorkomen. Het

Als artsen worden wij dagelijks geconfronteerd met de gevolgen van alcoholgebruik

verbieden van alcoholreclame, het verminderen van de beschikbaarheid van alcohol en het verhogen van de accijnzen op alcoholhoudende dranken hebben in andere landen al hun effect bewezen. Deze concrete stappen leiden tot minder schade voor de drinker zelf en de maatschappij én tot lagere kosten voor onder meer zorg, werk (minder uitval), en politie & justitie.

We weten dat het kan, maar dat kan de samenleving niet alleen, daar hebben we de hulp van de politiek bij nodig.

Merel van Loon is arts spoedeisende hulp. **Bart Takkenberg** is maag-, darm- en leverarts.

Drinken op het wereldkampioenschap darts, Londen 2025. ACTION IMAGES VIA REUTERS

RUBEN L. OPPENHEIMER

Commentaar

KABINETSFORMATIE

Minderheidskabinet geeft de politiek wellicht nieuw elan

Het wordt hard werken", zei D66-leider Rob Jetten vrijdagavond, toen hij samen met medeonderhandelaars Henri Bontenbal (CDA) en Dilan Yesilgöz (VVD) bekendmaakte een minderheidskabinet te willen vormen. Het klonk als een waarschuwing vooraf, maar kan even goed een aanmoediging zijn. Voor de drie partijen die de coalitie zullen gaan vormen - als ze er komende weken ook financieel uitkomen - en voor de Tweede en Eerste Kamer.

Want na twee jaar waarin 'Den Haag' vooral stilstond, ruziede en bezig was met de waan van de dag, is de behoefte aan energie en daadkracht groot. Aan het dubbeldemissionaire kabinet-Schoof, dat nog maar rust op twee partijen, moet zo snel mogelijk een einde komen. De grote opgaven waar Nederland voor staat - van woningbouw en stikstof tot vergrijzing en defensie - vragen erom.

Het is daarom bemoedigend dat de drie partijen snel een knoop hebben doorgehakt. Ze hadden nog eindeloos kunnen doorpraten over een meerderheidskabinet met JA21 en een vijfde kleinere partij. Dat was vooral problematisch geweest vanwege de radicaal-rechtse opvattingen van JA21 over bijvoorbeeld migratie, die zich moeizaam verhouden tot de rechtsstaat, en haar ideëen over klimaat, die diametraal tegenover die van D66 staan.

D66 en CDA hadden VVD-leider Yesilgöz kunnen dwingen te heroverwegen om met GroenLinks-PvdA een coalitie te vormen. Dat zij haar hakken in het zand stak, wakte terecht irritatie op. Elke partij mag andere partijen op ideologische basis uitsluiten. Maar telkens weer her-

haalde suggestie dat de achterban van GroenLinks-PvdA te geradicaliseerd is om mee samen te werken, doet geen recht aan de werkelijkheid noch de geschiedenis van twee paarse kabinetten en het kabinet-Rutte II.

Het is bemoedigend dat de drie partijen snel een knoop hebben doorgehakt over de coalitievorm

De VVD zal de komende tijd bovendien een andere toon moeten aanslaan. Want het gevolg van de keuze voor een minderheidskabinet is dat de coalitie voor elk wetsvoorstel, en vooral voor elke begroting, andere partijen moet overtuigen. De compromissen die aan de onderhandelingsstafel gesloten hadden kunnen worden, moeten nu in het parlement worden gesloten.

Dat maakt kwetsbaar: om bijvoorbeeld aan de defensie-uitgaven te voldoen, zal er op andere terreinen moeten worden bezuinigd. Wat gaan de oppositiepartijen als wisselgeld vragen? Het is te hopen dat zij daarbij niet blijven hangen in partijpolitieke veronlijktheid of oppositie om de oppositie. En vooral is het aan de coalitiepartijen om écht te luisteren naar de wensen van de volksvertegenwoordiging. Het landsbelang telt.

Dat kan, zo laat de recente parlementaire geschiedenis zien. Het woonakkoord van 2013 tussen kabinet-Rutte II (dat als titel van het regeerakkoord 'Bruggen slaan' had) en D66, ChristenUnie en SGP laat dat zien. Net als de steun voor het Europese beleid tijdens de eurocrisis van de oppositie in 2012 omdat 'gedoogpartner' PVV die weigerde. Al ruim vijftien jaar hebben achtereenvolgende kabinetten bovendien geen meerderheid gehad in de Eerste Kamer.

Het dualisme dat zich op papier nu aftekent, kán de stroperige politiek van de afgelopen jaren nieuw elan geven. De Tweede en Eerste Kamer krijgen een grotere rol, volksvertegenwoordigers meer invloed en partijen hopelijk meer politieke kleur op de wangen als zij duidelijk moeten maken waarom zij wel of niet steun geven aan kabinetsbeleid. Bijkomend voordeel is hopelijk dat de kiezer ziet dat 'Den Haag' wel degelijk kan samenwerken.

COLUMN STEPHAN SANDERS

Ik zie vooral de jonge medestudent

Hij viel op onder de jongerejaars politologen (was het in 1980 of 1981?). Zijn haar was kroes, hijzelf bruin, en dat was uitzonderlijk in die academische kringen. En aanvankelijk begreep ik niet dat hij ook iets in mij zag, waarvan ik niet begreep wat het kon zijn. Gesprekjes: was ik Surinaams? Ik zei, tamelijk verbijsterd: „nee”. Hij was de eerste man die ik ontmoette op de universiteit die mij herkende als een bepaald etnisch type, dat heel goed in Suriname geboren had kunnen zijn. Net als Carl Haarnack zelf. Ook hij was 'gemengd', met een vader uit Nederlands-Indië, een Duitse grootvader (Haarnack!) en een Surinaamse moeder.

Als driejarige verhuisde Carl naar Amsterdam, en als puberjongen zag hij in het toenmalige Tropenmuseum een foto van die Duitse grootvader. Weet wel dat de Surinaamse geschiedenis in die jaren nauwelijks op belangstelling in Nederland kon rekenen; en ook voor de jonge Carl was Suriname een blinde vlek, het land van zijn moeder, een gebied tot waar zijn geheugen niet reikte.

Het is de afgelopen maanden wel voorgekomen dat ik riep: alweer een programma, artikel, radioreportage over Suriname? Het is een weldadige overvloed die vijftienveertig jaar geleden ondenkbaar was. Suriname was van de Surinamers, ook als ze in Nederland woonden, en van een paar uitzonderlijke Nederlandse experts.

Laat ik mezelf als pijnlijk voorbeeld nemen: tot mijn achttiende dacht ik dat de mensen uit Suriname zwart waren, en die uit de toenmalige Antillen bruin.

Niemand heeft dat gebrek aan historisch bewustzijn zo gewroken als Haarnack, die als collectioneur met zijn 'Buku Bibliotheca Surinamica', een verzameling van zo'n 10.000 Surinaamse boeken, manuscripten, prentbriefkaarten, foto's en schilderijen de blinde vlekken inkleurde.

En hij was ook zo gul die kennis te delen met anderen die over Surinaamse geschiedenis verhaalden, van schrijvers tot tv-ploegen en musea. Gelukkig werd hij daarvoor in december 2025 geëerd met de Amsterdamse An-

dreaspennig. Die officiële erkenning was ook net op tijd, want afgelopen zaterdag hoorde ik via via dat Carl Haarnack, die „goed ziek was” zoals hij me pas geleden mailde, was gestorven.

Maar ik zie vooral de jonge medestudent, die met zijn Amsterdamse accent mij de impliciete boodschap meegaf: hoezo zou een bruine of zwarte huidskleur, het Nederlanderschap en een gemêleerde etnische stamboom onverenigbaar zijn? Als ik naar Carl keek, kon ik ongeveer nagaan wat mensen zagen als ze naar mij keken. Dat klinkt absurd, maar in de spiegel zag ik het niet, en van mijn twee witte, Nederlandse ouders kon ik het niet afkijken. Maar Carl kon ik onmiddellijk plaatsen, als was hij vroeger een buurjongen geweest. Er was meteen verwantschap. Zijn gestalte, zijn doen en laten maakte dat mijn eigen, geadopteerde geschiedenis, waarin eerst Jamaica maar bij nader inzien toch Zuid-Afrika een belangrijke rol speelden, geen eigenaardig verzinzel was. Als Haarnack kon bestaan, maakte ik ook een kans.

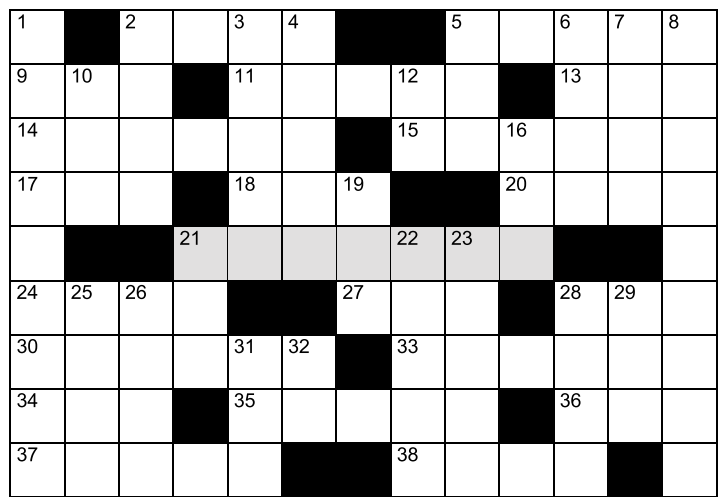
Als ik naar Carl keek, kon ik ongeveer nagaan wat mensen zagen als ze naar mij keken

Het lag bepaald niet voor de hand dat Haarnack als politoloog van diezelfde linkse, Amsterdamse faculteit een belangrijk financiële man zou worden, een belegger voor grote Amerikaanse banken. Toen ik daar later achter kwam vond ik het fabelachtig. Het stelde hem ook in staat met eigen middelen die kostbare collectie op te bouwen. Hij hoefde niet op zijn eigen geschiedenis te teren of het bewijs van zijn huiskleur te leveren: hij koerste op zijn historische nieuwsgierigheid en zijn intuïtie.

Dat maakte hem tot een onafhankelijk man, die niet met elk nieuw, antiracistische zuchtje mee hoefde te puffen. Hij had zichzelf als het ware vrijgekocht.

Stephan Sanders is essayist.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 2. Steeds vaker ingewisseld voor knuffel of hand 5. Past voor schoon of scherm 9. Hoort bij wee 11. Bronzen plek 13. Cramer, illustratrice 14. Waterlanders 15. One after another, grote winnaar Golden Globes 17. Technology, 50 Cent dan wel Milow 18. Die heeft ! 20. Mandelstam, Russische dichter 24. Die uit Venezuela is erg dik 27. Is er morgen weer 28. Amanuensis 30. Voor goden en bijen 33. Probeerplek 34. TROS-coryfee 35. Gandhi 36. Past voor code of gallery 37. verhaal 38. Geen andere

Verticaal: 1. Wordt geteisterd door bosbranden 2. Chloé, Golden Globe Beste Film 3. Titelhoudster 4. Cherry, Zweedse zangeres ('Manchild') 5. Tussen Juul en Wim-Lex 6. Bodemrijkdom 7. Marleen, soldatenliedje 8. Wereldwijde druk op X groeit om bikini- 10. Far, game(serie) 12. Eenheid van herrie 16. Zware jongen 19. Amerikaanse justitie dagvaardt -voorzitter 21. Vietnamees nieuwjaar 22. Schaakvariant met weinig tijd 23. Tequila-plant 25. Zoon van Jakob 26. Vind je op je desktop 28. Nationale drank van Engeland 29. Past voor deel of zaak 31. Landmaat 32. God met een valkenkop

Oplossing puzzel 12 januari. Horizontaal: 3. SINAS 6. SNIJBIET 7. TOM 9. ELLIE 12. EKSTEREI 15. SMAC 17. EYRE 18. FRITTATA 19. EXLOO 21. SAN 22. TORPEDO 23. SPITS **Verticaal:** 1. RIJKSGRENS 2. VIDEO 3. STEENROTS 4. NIJL 5. STEMDA- GEN 6. SPELERS 8. MACHADO 10. LILI 11. ISN'T 13. TREX 14. REFO 16. ATARI 20. LUI **In het midden:** GROENLAND

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

THERMOMETER

Mijn zoon van 5 jaar had overduidelijk geen zin om naar school te gaan. Hij gaf aan dat hij wel erg warm was en beter bij oma kon blijven. Om echte griep uit te sluiten werd een oorthermometer gepakt, helaas beide oren scoorden 'groen'. Zijn commentaar was toen: „Pap, je moet de juf maar even appen dat de thermometer kapot is.”

Daan van Welie

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

COLUMN
MARJOLEINE DE VOS

Dienstverlening
is wel dúúr

FOTO ROBIN VAN LONKHUIZEN / ANP

Bestuurders lijken het echt te moeten doen: zeggen dat het meevalt en dat ze er alles aan gedaan hebben en dat het niet aan hen ligt. De toestanden op het spoor zijn nu ja, wel vervelend, maar eigenlijk al lang ingecalculiseerd want er worden dit jaar juist minder wissels verwarmd, dat is efficiënter. ProRail zeilt „scherper aan de wind”, meende het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat in juni 2024 toen dat besluit genomen werd, maar de financieel directeur van ProRail, Mirjam van Velthuisen, vond ook dat overdreven: „We denken dat het risico op verstoringen net zo groot zal zijn als vandaag.”

Geen idee wat zo'n zin betekent, want 'vandaag' in 2024 was het aantal storingen en vertragingen ook al hoog, maar het gaat blijikbaar om het risico, niet om de verstoringen zelf. De afgelopen vanden stond iedereen vast op station Utrecht, maar dat is allemaal omdat je anders 'gemeenschapsgeld' weggooit kregen we te horen. Staatssecretaris Aartsen begreep 'natuurlijk' de frustratie bij reizigers, dat zinnetje kennen we nu ook wel - „heel vervelend voor u” - maar ja, de kosten en de baten hè.

De operationeel directeur van de KLM, die zich de afgelopen week dieper geblameerd heeft dan wie ook, kreeg ook geen enkel excuus over zijn lippen, laat staan iets van zelfkritiek, welnee „de omstandigheden zijn natuurlijk ook echt exceptioneel”.

Nou! Ik liep een rondje om het dorp, reed met de auto over landweggetjes naar Groningen en op diezelfde dag stonden reizigers al meer dan 24 uur zonder bagage op de luchthaven, kregen geen hulp en geen informatie, „onwaarschijnlijk frustrerend” begreep de directeur, maar bij zulke dramatische omstandigheden...

Het is natuurlijk menselijk dat niemand graag zegt dat-ie iets fout gedaan heeft, dat

kun je wel begrijpen. Maar er is in deze gevallen ook nog iets anders aan de hand en dat is het geloof dat dienstverlening alleen maar belangrijk is als die geld oplevert en dat alles in orde is als het bedrijf er aan het eind van het jaar goed uitspringt. De kosten, zowel financieel als emotioneel van al die gefnuikte mogelijkheden - ik denk bijvoorbeeld aan de man die niet naar huis kon om zijn moeders begrafenis bij te wonen - tellen nooit mee.

Het was een verademing om het interview te lezen met Jaap Bierman, scheidend directeur van de HTM, die hoewel liberaal en zakenman in hart en nieren, onomwonden verklaarde: „De idee dat de markt door aanbesteding en concurrentie alleen maar beter wordt, is hardnekkig.” Hij had het als zijn kerntaak gezien om te zorgen dat reizigers reden hebben om tevreden te zijn en dat was hem gelukt. Zonder daarbij 'belastinggeld' over de balk te smijten. Als bestuurders ergens geen zin in hebben is het altijd ineens 'belastinggeld' dat besteed wordt.

Wordt het beter als een van de verantwoordelijken zou zeggen: excuus, dit is helemaal misgelopen, dat had natuurlijk nooit mogen gebeuren? Je zou wel meer het gevoel krijgen dat er iemand is die zich verantwoordelijk voelt. En dat is toch het begin van mogelijke verbetering.

Ik las onlangs *Levenslessen van een rabbijn* van Annemiek Leclair die gesprekken met rabbijn Awraham Soetendorp heeft opgetekend. Dan krijg je wel een heel ander idee over wat verantwoordelijkheid en fouten onder ogen zien zouden kunnen betekenen. Ook een heel ander idee van waar het om gaat in het leven trouwens. Zorgzaamheid, je best doen voor anderen, eerlijk zijn.

Soms lijkt het net of er twee werelden zijn, eentje waar waarden het belangrijkste zijn, en eentje waar geld het belangrijkste is. Er moet toch zoiets als verzoening mogelijk zijn. Volgens de rabbijn wel. En ook volgens Jaap Bierman.

FOKKE & SUKKE
BELLEN DE ZAAK

WE ZIJN DUIDELIJK
DIT WEEKEND VIRAAAL
GEGAAN

RGVT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		8	2	9				3
	7	4	8			5		
			3					
						7		
				1		6	3	
	6				5	2		
	1		9					
2			1					8

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

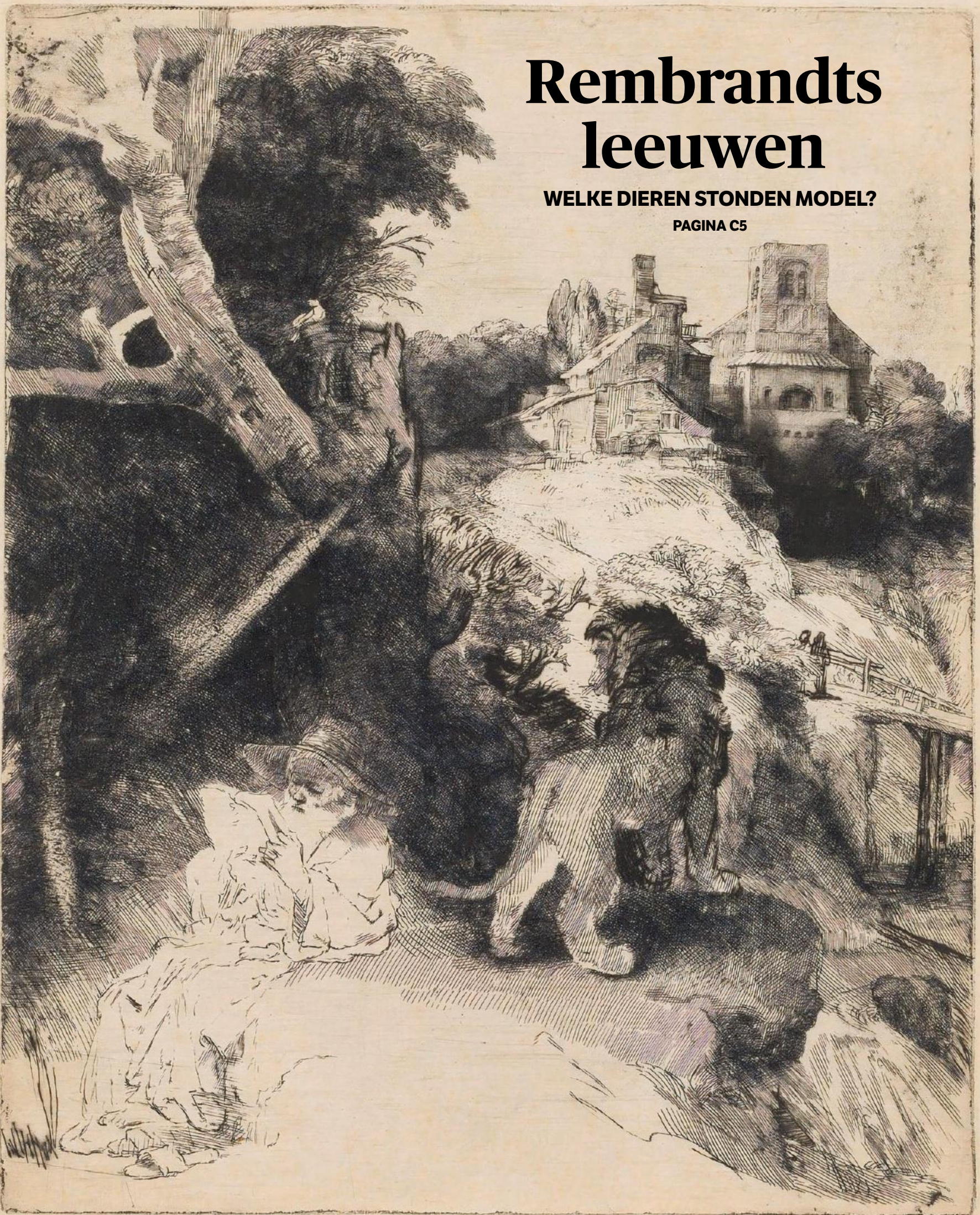
Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

1	7	6	5	9	8	3	2	4
9	2	8	3	4	6	1	5	7
3	5	4	7	1	2	8	9	6
5	1	9	6	8	7	4	3	2
7	8	3	4	2	1	9	6	5
4	6	2	9	3	5	7	8	1
2	4	7	8	5	3	6	1	9
6	3	5	1	7	9	2	4	8
8	9	1	2	6	4	5	7	3

Rembrandts leeuwen

WELKE DIEREN STONDEN MODEL?

PAGINA C5

Rembrandt: Hieronymus lezend in een Italiaans landschap.

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

Ruben Terlou en een soldatendochter in 'Ruben langs de Zuid-Chinese Zee'. BEELD VPRO

Menselijke drama's binnen geopolitiek

Mooi aan de nieuwe reisserie van Ruben Terlou is dat hij geopolitieke spanningen terugbrengt tot kleine, menselijke drama's. In *Ruben langs de Zuid-Chinese Zee* (NPO2) van regisseur Stefanie de Brouwer trekt hij rond de zee die belangrijke handelsroutes bevat en die steeds meer geclaimd wordt door China, tot ongenoegen van bijvoorbeeld Japan en Taiwan. China is duidelijk de boeman in de serie, maar dat is vooral om dat ze grootste is. Ook ander landen betwisten elkaars territoria. De reisserie begint op de Filipijnen; die vallen onder de Amerikaanse invloedssfeer, maar die voelen steeds meer de hete adem van China, dus dan heb je meteen twee botsende grootmachten. Terlou houdt het klein en invoelbaar door met de Filipijnse visser Floro mee te varen naar het Scarborough-rif. Chinese marineschepen verhinderen de Filipijnen om binnen deze betwiste atol te vissen, dus moeten ze erbuiten hun kostje bij elkaar schrappen. Floro stuurt met zijn voeten terwijl hij op een hangmatje van visnet zit. Zijn vrouw gaat in Hongkong werken - zo'n duizend kilometer verderop - omdat hij niet meer genoeg vis binnenhaalt. Terlou stuit op een vorige oorlog als hij het Filipijnse Subic Bay bezoekt waar hij Amerikaanse Vietnamveteranen aantreft. Een van hen, Dynamite Dick, heeft een café geopend. Zijn Filipijnse dochter staat achter de bar. Ze krijgt geen naam in de reisserie maar ik vermoed dat ze Joy heet. Op de gevel stond in ieder geval 'Richard & Joy'. Zij is een van de vele soldatenbaby's die de Amerikanen achterlieten - 26 jaar van haar leven moest ze hem missen, totdat hij terugkeerde naar zijn oude legerbasis. „Ik heb het geluk dat ik mijn vader ken. Anderen hebben hun vader nooit gekend.” Nu mag zij haar vader op het terras zijn bier brengen, de getraumatiseerde marinier begint om negen uur 's ochtends met drinken. Ze zegt: „Hij is een chagrijnige oude klootzak maar ik hou van mijn vader. Want hij is mijn vader”.

India - nog zo'n hotspot. Spanningen met buurlanden China en Pakistan, schipperen tussen grootmachten Rusland en de VS. Wat zal de augurkenkoning ervan maken? In *De Augurkenkoning in India* (RTL4) reist tafelzuurfabrikant Oos Kesbeke met zijn gezin naar het land waar veel van zijn augurken vandaan komen. Ze bezoeken een augurkenplantage, een paar fabrieken, en worden overal vorstelijk ontvangen.

Anders dan Ruben Terlou is Oos Kesbeke geen doorgewinterde reiziger die geïnteresseerd is in de cultuur die hij bezoekt. Volgens de voice-over wordt Kesbeke al misselijk als hij de Amsterdamse ringweg oversteeft. Tot nu toe speelde zijn realityprogramma zich af binnen de muren van zijn fabriek. Verwacht dus niet te veel te leren over de Indiase tafelzuurindustrie, laat staan van het land als geheel. Dit is een vis-uit-de-komprogramma vergelijkbaar met *Frans Bauer in China*.

De Kesbekes gruwen van loslopende koeien op een markt, lachen om het voortdurende toeteren en schrikken van het drukke stadsverkeer. Een straat oversteken en een ritje in een tuktuk zijn voor hen bloedstollende avonturen. „Oversteken in Bangalore is een soort Russische roulette”, zegt de tafelzuurvorst. Hahaha, wat een raar land. Ik zou wel mee willen lachen maar plaatsvervangende schaamte speelt op. Hoe zouden de Indiase gastheren tegen deze Amsterdamse provincialen aankijken?

Wilfred Takken

Danielle Pinedo
AMSTERDAM

Best interessant, dacht Ylse Hetterschheid (31) toen ze in het najaar van 2024 een brief van het Van Abbemuseum in Eindhoven ontving. Of ze interesse had om zitting te nemen in een burgerberaad? Dan kon ze met andere Eindhovenaren - het museum verstuurde achtduizend brieven - meedoen aan een loting. De uitverkorenen zouden drie keer bij elkaar komen om te beslissen welk kunstwerk dit jaar in de tuin van het museum in Eindhoven komt te staan.

Hetterschheid moest bij haar aamelding een aantal vragen beantwoorden. Hoe oud was ze? Welke opleiding had ze genoten? In welke wijk van Eindhoven woonde ze? Hoe vaak bezocht ze een museum? Bij de loting werd volgens het museum rekening met deze aspecten gehouden, zodat de leden van het burgerberaad een afspiegeling van de stad zouden vormen.

In de eerste bijeenkomst klonk gemor, vertelt Hetterschheid, die als technisch tekenaar bij een architectenbureau werkt. „Sommige deelnemers dachten dat ze alle vrijheid zouden krijgen bij het kiezen van een kunstwerk. Dat viel tegen. We mochten uit een paar, door het museum geselecteerde, kunstwerken kiezen, op basis van criteria die wij belangrijk vonden.” Voor het museum was belangrijk dat ‘de identiteit van Eindhoven’ in het gekozen werk tot uitdrukking kwam.

Uit de 274 Eindhovenaren die op de uitnodiging reageerden, werden 75 geselecteerd. Het werk dat ze in de derde bijeenkomst kozen - van het Amerikaans-Russische kunstenaarsduo Ilja en Emilia Kabakov - bestaat uit twee delen. In de tuin voor de oudbouw komt dit voorjaar *The Acrobat* te staan. Aan de achterkant, bij de nieuwbouw, wordt later *The Five Steps of Life* onthuld.

Experiment

Het initiatief in Eindhoven staat niet op zichzelf; steeds meer musea experimenteren met burgerberaden. Denk aan de Bundeskunsthalle in Bonn, het Kunstgewerbemuseum in Dresden, The National Gallery in Londen, Design Museum Gent en Birmingham Museum. Waarom gaan musea daartoe over? Over wat soort zaken denken burgers mee? Maken musea zich kwetsbaar als ze willekeurige burgers mede-zeggenschap geven, zoals sommige kunstkenneren menen?

Lucy Reid werkt voor het internationale researchinstituut DemocracyNext, dat onder meer de Bundeskunsthalle in Bonn, het Kunstgewerbemuseum in Dresden en Birmingham Museums' Trust adviseerde over een burgerberaad. Volgens haar loopt de benadering van musea uiteen. Sommige vragen burgers om mee te denken over relatief onbeduidende zaken, zoals het menu in het museumcafé of de aanblik van de entree. Andere geven burgers een permanente stem in hun organisatiestructuur.

Wat heeft Birmingham nu en in de toekomst nodig van musea, en wat moeten wij doen om dat te realiseren? Hoe moeten we onze fi-

Bezoekers op de trappen van de National Gallery in Londen, waar vorig jaar een burgerberaad werd gelanceerd. FOTO GETTY IMAGES

Musea die burgers een stem geven: vloek of zegen?

BURGERBERADEN IN MUSEA In de hele wereld experimenteren musea met burgerberaden. Wat levert dat op? En gaat het ook wel eens mis?

nançiële middelen inzetten als museum in zwaar weer komen? Die vragen stelde Birmingham Museums' Trust vorig jaar aan duizenden inwoners van de op een na grootste stad van het Verenigd Koninkrijk. 28 van hen namen zitting in een *citizens' jury*. Reid: „De musea gaan hun aanbevelingen opvolgen en opnemen in hun bedrijfsplan. Ze blijven voor een langere periode

met burgers samenwerken.”

Burgerberaden passen goed bij musea, vindt Reid. Onderzoek wijst uit dat musea relatief hoog scoren bij burgers als het om betrouwbaarheid gaat. „Dat betekent dat musea de kans hebben om te laten zien hoe democratische besluitvorming werkt. Omdat ze door de overheid gefinancierd worden, is het vanzelfsprekend dat ze bur-

gers vragen mee te denken over zaken die van belang zijn voor bezoekers.”

De leden van het burgerberaad in Birmingham deden twintig aanbevelingen, zoals latere openingstijden en het promoten van het muzikale erfgoed van de stad. Het succes van deze *citizens' jury* inspireert veel andere musea om de stoutte schoenen aan te trekken, zegt Reid. „Het merendeel van de leden had nog nooit een bezoek aan het museum in Birmingham gebracht, of alleen tijdens een schoolreisje. Voor hen ging er een wereld open.”

Dat is een van de redenen waarom musea, die steeds minder subsidie krijgen, burgerraden omarmen: ze kunnen er een nieuw publiek mee aanboren. Maar het is ook een kwestie van geloofwaardigheid. In tijden van bezuinigingen en toenemende polarisatie moet je als museum meer dan ooit bewijzen dat je oog hebt voor wat er in de samenleving speelt, en dat wat je tentoonstelt op de interesse van een gevarieerd publiek kan rekenen.

Ook de National Gallery in Londen lanceerde vorig jaar een burgerberaad. Op de vraag waarvoor de aanleiding was antwoordde een woordvoerder: „De ambitie om een nationale instelling te zijn voor iedereen.” Hoewel de National Gallery al een breed publiek trekt, zegt hij, is het belangrijk om ook mensen aan te spreken die niet in „culturele omgevingen” komen, en om

discussie te genereren „over doel, prioriteiten en maatschappelijke waarde - met name in een tijd van grote veranderingen voor de kunstsector”.

Vijftig burgers uit het Verenigd Koninkrijk maken deel uit het burgerberaad van de National Gallery. Ze vertegenwoordigen de Britse bevolking wat leeftijd, geslacht, etniciteit, geografische locatie, opleidingsniveau en bekendheid met de National Gallery betreft. In vijf bijeenkomsten denken ze mee over „de manier waarop verhalen worden verteld en hoe nieuwe bezoekers het best begeleid kunnen worden”.

Ook geven ze hun mening over hoe de National Gallery een balans kan vinden tussen „wetenschappelijke kennis en toegankelijkheid”, aldus de woordvoerder.

In tijden van polarisatie kunnen de discussies binnen burgerberaden hoog oplopen

Het burgerberaad heeft geen stem in hoe de National Gallery haar geld besteedt, die verantwoordelijkheid blijft bij het managementteam en de raad van toezicht. Maar: „Het proces kan wel helpen om te bepalen waar onze prioriteiten liggen en beslissingen te nemen die aansluiten bij het algemeen belang.”

In tijden van polarisatie kunnen

de discussies bij burgerberaden, ook in de museumwereld, hoog oplopen. Een goed voorbeeld is de Alamo Citizens' Advisory Committee in het Amerikaanse Texas, waarvan de leden een paar jaar geleden mochten meedenken over een nieuw museum dat het verhaal van de onafhankelijkheid van Texas vertelt. Sommige leden vonden dat het museum onvoldoende aandacht schonk aan het perspectief van de inheemse bevolking en de bevrijde tot slaaf gemaakten in het vroege Texas.

Stond bij voorbaat niet vast dat die verhalen niet verteld mochten worden, werd er gefluisterd. Had-den al die bijeenkomsten wel zin? Dat laatste heeft Ylse Hetterschheid van het burgerberaad in Eindhoven zich ook wel eens afgevraagd. „Omdat we moesten kiezen uit een aantal door het museum geselecteerde kunstwerken en daardoor beperkte invloed hadden.”

Geen kennis van kunst

The London Evening Standard publiceerde vorig najaar een kritisch stuk over het burgerberaad van de National Gallery. „Ik wil niet dat de National Gallery een selectie van personen, onder wie mensen zonder kennis van kunst of zonder enige culturele vorming, laat beslissen over de tentoonstellingen die ik bezoek of over aankopen”, schreef cultuurverslaggever Melanie McDonagh. Dat moest het museum wat haar betreft overlaten aan „mensen met kennis van zaken” die begrepen welke kunstwerken „mooi en betekenisvol” zijn.

McDonagh had ook kritiek op het selectieproces. De National Gallery stuurde een brief naar 15.000 burgers door heel het Verenigd Koninkrijk. Daarna werden via een loterij vijftig mensen geselecteerd „die een afspiegeling vormen van de brede diversiteit in het Verenigd Koninkrijk”. Hoe kun je van een loterij spreken, schrijft ze, als het museum zelf de definitieve selectie maakt?

In een telefonische toelichting is McDonagh nog scherper dan in haar stuk. Ze noemt het burgerberaad van de National Gallery „een problematische exercitie”, „door politieke motieven ingegeven”. Het museum wil relevant en geëngageerd overkomen, zegt ze, „in een poging subsidies te rechtvaardigen”. Dan kun je bezoekers nog beter bij de uitgang vragen wat ze van de tentoonstelling vinden. „Die hebben tenminste nog iets met kunst”.

Om dit soort kritiek voor te zijn is het volgens Lucy Reid van DemocracyNext belangrijk dat musea eerlijk en transparant zijn over alle aspecten die met een burgerberaad gemeoid zijn: hoe leden geselecteerd worden, hoe hun adviezen geïmplementeerd worden en wie het proces begeleidt. Burgerberaden zijn niet perfect, erkent ze. Er kan genoeg aan verbeterd worden. „Maar ik geloof oprecht dat museumdirecteuren zo'n avontuur om de juiste redenen aangaan. Niet alleen om subsidies te rechtvaardigen, of om nieuwe bezoekers te trekken, maar ook omdat ze willen dat meer mensen zich thuis voelen bij die fantastische collecties en kunstwerken.”

Reinier Baas wint Boy Edgarprijs

BOY EDGARPRIJS

Gitarist en componist Reinier Baas is volgens de jury een „authentieke vernieuwer”.

Nina Eshuis

AMSTERDAM

Reinier Baas in 2015
FOTO ANDREAS TERLAACK

Gitarist, componist en bandleider Reinier Baas (40) is de winnaar van de Boy Edgarprijs 2025, de meest prestigieuze Nederlandse prijs voor jazz en geïmproviseerde muziek. Dat is maandag bekendgemaakt in de podcast Injazz. Baas is „onwijs blij, vereerd en verguld”, zegt hij in de podcast. „Sommige van mijn grote helden hebben deze prijs ook gekregen, dus het is een eer om daar tussen te mogen staan”, aldus Baas.

De Boy Edgarprijs, vernoemd naar de Amsterdamse trompettist en bandleider Boy Edgar, wordt jaarlijks uitgereikt aan uitvoerend muzikanten die zich onderscheiden in hun vak, het genre vooruit helpen en een betekenisvolle bijdrage leveren aan het Nederlands muzieklandschap.

De jury noemt Baas een „veelzijdig fenomeen” en een „authentieke vernieuwer” die „complexe muziek voor een breed publiek toegankelijk maakt”. Baas zoekt volgens de jury verbinding met andere muziekgenres en kunstvormen en is een aansprekend voorbeeld, dat „jonge musici beïnvloedt” en „de weg wijst”.

Aanjager

Nadat Reinier Baas in 2011 debuteerde met de plaat *More Socially Relevant Jazz Music*, gold hij als een van de belangrijkste aanjagers

van een nieuwe lichting Nederlandse jazzmusici. Een jaar eerder studeerde hij cum laude af aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij inmiddels als docent aan verbonden is. Na zijn debuutalbum bracht hij nog tien albums uit, waarvan er twee bekroond zijn met een Edison.

Samen met de Britse organist Kit Downes en de Duitse drummer Jonas Burgwinkel vormt Baas het Hammond-trio Deadeye (een type trio met een Hammondorgel), en hij is lid van Benjamin Hermans punk- en jazzgroep Bughouse. Daarnaast werkt Baas veel samen met saxofonist Ben van Gelder.

Volgens de jury is zijn invloed op de Nederlandse jazz momenteel „onmiskenbaar”. Deze winter toerde hij als solerend gitarist met het Metropole Orkest en Louis Cole. Ook is hij momenteel artistiek leider van het Nationaal Jeugd Jazz Orkest.

Baas ontvingt in maart de bronzen wisselsculptuur 'John Coltrane', gemaakt door Jan Wolters, en een geldprijs van 25.000 euro. Vorig jaar won pianist, componist en bandleider Tony Roe de Boy Edgarprijs. In de jaren ervoor ging de prijs onder meer naar vocalist Monica Akihary en fluitist Ronald Snijders.

OVERLEDEN

Bob Weir: excentrieke gitarist van Grateful Dead

Frank Kuin

AMSTERDAM

De Amerikaanse gitarist Bob Weir, oprichter van de legendarische Amerikaanse psychedelische rockband Grateful Dead, is op 78-jarige leeftijd overleden. Dat heeft zijn familie bekendgemaakt via Instagram.

Bij Weir werd vorig jaar juli kanker vastgesteld. Ondanks die diagnose vierde hij de maand daarop zijn 60-jarig jubileum op het podium met drie opeenvolgende concerten in zijn geboortestad San Francisco.

Hij overleed „aan onderliggende longproblemen”, omringd door geliefden, aldus de verklaring. De plaats en datum van zijn overlijden werden niet

genoemd.

De Grateful Dead was een van de toonaangevende bands van de tegencultuur die in de jaren zestig ontstond. De psychedelische rockband, die elementen van blues, country en jazz combineerde, stond bekend om zijn improvisaties. De groep vergaarde een grote schare fans die bekend stond als de 'Deadheads'.

Samen met mede-oprichter en leadgitarist Jerry Garcia was Weir een van de twee frontmannen en belangrijkste zangers gedurende het grootste deel van de geschiedenis van de band.

De Britse krant *The Independent* noemde Weir „wellicht de grootste, zij het meest excentrieke, ritmegitarist van de rockmuziek.”

Het kantoor van Reddit in New York. FOTO REDDIT

Merel Reiniers

AMSTERDAM

Van gebruikers die vrijwil- lig door anderen belache- lijk gemaakt worden (r/roastme) tot mensen die complexe onderwerpen in kin- dertaal aan elkaar uitleggen (r/ex- plainlikeimfive). Het discussie- platform Reddit vormt al sinds 2005 een plek op internet waar ge- bruikers over allerlei verschillende onderwerpen in gesprek kunnen gaan, en is momenteel een van de meest bezochte platforms. Het is gebouwd op anonimiteit en input van de individuele gebruiker, maar tegelijk trekt het ook steeds meer de aandacht van traditionele (nieuws)mediamerken.

Met Redditpagina's voor de pro- gramma's *De Marker*, *Boos* en *Zem- bla* en *De Rode Draad* (voorheen *De Nieuws BV*) zoekt de omroep BNN- VARA nieuwe manieren om inter- actie met hun publiek te krijgen. Sinds mei verkent de omroep het platform als plek voor 'publieksge- sprekken' en verantwoording. Maar niet alleen BNNVARA ver- kent het platform. Ook *NRC* zet ad- vertenties uit op het platform in de hoop een nieuw publiek te berei- ken.

„We hebben het gevoel dat het een van de weinige platforms is waarop je nog inhoudelijke discus- sies kan vormen”, vertelde innova- tiestrategus van BNNVARA Dennis van Brouwershaven vorige week tegen *Villamedia*. Met hun aanwe- zigheid op het platform zou de omroep niet meer „alleen op een podium staan te zenden, maar zich tussen het publiek bevinden”. Iets wat belangrijk is voor het opbou- wen van een nieuwe relatie met

Reddit is na 20 jaar nog steeds relevant

PLATFORM Discussieplatform Reddit is gebouwd op anonimiteit en input van de individuele gebruiker, maar trekt ook steeds meer de aandacht van traditionele mediamerken. „Reddit zit in een overgangsmoment.”

het publiek, volgens Van Brou- wershaven.

Reddit, dat lang juist bekend- stond om de afwezigheid van tra- ditionele media, publieke figuren en zichtbare centrale moderatie (dit wordt vaak door de Reddit- communities zelf gedaan), heeft naar eigen zeggen zo'n 116 miljoen dagelijkse gebruikers en staat in zowel de VS als het VK in de top vijf meest bezochte socialemedia- websites. Het platform, dat zijn in- komsten vooral uit advertenties haalt, wordt door zijn community vooral gewaardeerd door het ge- lijkwaardige gesprek tussen ge- bruikers. Het feit dat elke gebrui- ker standaard een willekeurig ge- genereerde naam heeft, avatars de profielfoto's invullen en persoon- lijke kenmerken vaak niet te vin- den zijn op de accounts, draagt daaraan bij.

„Doordat de meeste gebruikers anoniem zijn, zijn mensen niet bang om heel open te zijn”, vertelt veelvuldig Reddit-gebruiker Robin Vos (39), die 12 jaar geleden zijn ac- count aanmaakte. „Je leert soms

de diepste geheimen van mensen. Daarnaast is alle informatie open- baar, dus er zijn geen besloten groepen, maar wel heel hechte *communities* met gelijkgestemden. Maar je kunt mensen van het hele politieke spectrum op het platform vinden.”

Die openheid van het platform ziet ook hoogleraar Mediastudies Mark Deuze van de Universiteit van Amsterdam als een van de re- denen dat het platform na 20 jaar nog steeds relevant blijft. „Waar andere platforms veel hebben in- gegeven op reclame en andere ver- dienmodellen, blijft Reddit tot op heden redelijk aan zijn communi- ty-focus vasthouden”, zegt Deuze. „Reddit is daarnaast door zijn vele functies zowel een socialemedia- platform, een kennisplatform als een soort zoekmachine.”

Vooral dat laatste drijft de tra- ditionele media volgens Deuze rich- ting het platform. „Reddit is heel goed vindbaar op Google en ver- hoogt daardoor de zichtbaarheid en vindbaarheid van mediame- ren. Daarnaast is de eigen inhoud

heel goed te controleren op het platform, omdat media hun eigen pagina kunnen beheren.”

Overgangsmoment

BNNVARA is nog een van de weini- ge Nederlandse omroepen die op het platform Reddit te vinden zijn met een officiële pagina, maar Deuze denkt dat daar snel veran- dering in gaat komen. „Reddit zit in een overgangsmoment, nu steeds meer merken, bekende per- sonen en bedrijven het platform opzoeken. Maar aanwezigheid op Reddit vraagt wel om een bepaalde toon of houding, die steeds weer met de community mee kan ver- anderen. Merken moeten dus wel flexibel zijn met hun conventies en formats.”

Deuze overgang valt Reddit-ge- bruiker Vos ook op. „Ik zie steeds meer traditionele media actief worden op Reddit. Sommige Ame- rikaanse kranten geven gratis krantenartikelen aan Reddit-ge- bruikers. Nederlandse kranten zie ik ook steeds meer onderwerpen plaatsen.” Vos vindt daar zelf niets

op tegen: „Ik zou het wel interes- sant vinden als meer journalisten actief zijn op Reddit, omdat journa- listen wat betreft actualiteiten de huidige kennis hebben. Ik kan me herinneren dat de vraag eerder is gesteld op Reddit en toen was het onder de gebruikers fifty-fifty. De tegenstanders wilden vooral niet dat grote mediamerken enige in- vloed konden uitoefenen.”

Reddit is daarnaast niet bepaald de ideale plek voor mediamerken die vooral hun content willen pro- moten. Het platform is namelijk geen fan van zogenoemde doorge- plaatste content, wat het moeilijk voor mediamerken maakt om het publiek naar hun eigen sites te trekken. Van Brouwershaven zegt daarom tegen *Villamedia* dat de ge- meenschap hun hoofddoel blijft: „Het platform moet een meerwaar- de bieden voor de omroep. Daarom vragen we bijvoorbeeld input voor onderwerpen, of leggen we journa- listiek verantwoording af.”

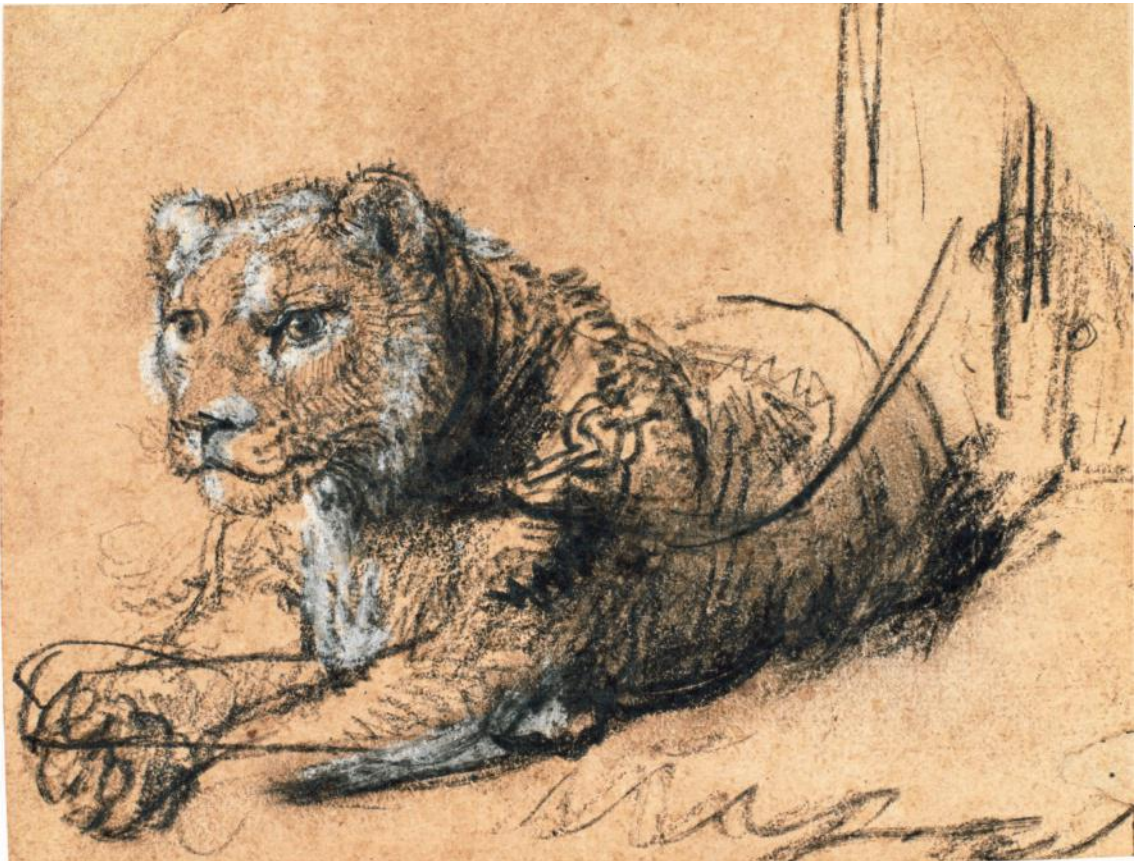
Thijs Rösken, redactiefchef van NUJij (het interactieplatform van NU.nl), laat juist weten geen inten- tie te hebben om op Reddit te ver- schijnen. „Met NUJij hebben we ons eigen unieke platform met veel actieve lezers, dat al goed past bij onze interactie met het publiek, dus we hebben voorlopig geen plannen om BNNVARA achterna te gaan.”

Deuze hoopt ook dat mediame- ren Reddit vooral als interactie- platform gaan gebruiken. „Reddit is een goed idee als je iets meer de scherpe rand opzoekt met je in- houd, als je je echt openstelt voor het community-aspect, en zelf ook actief bijdraagt. Maar ook Reddit is steeds meer aan het commerciä- liseren, dus 'enshittification' ligt hier ook op de loer!”

Hoe kan Rembrandt een leeuw hebben getekend?

TEKENING REMBRANDT

Sotheby's veilt een kostbare Rembrandt- tekening van een leeuw. Hoe kwam de kunstenaar aan zijn model?

Rembrandt: **Rustende jonge leeuw** (ca. 1638-'42, zwart en wit krijt op papier, 115 x 150 mm, hier op ware grootte afge- beeld). BEELD SOTHEBY'S

Rembrandt: **Hiëronymus lezend**.

schap, alle met levensecht ogende leeuwen.

Voor de catalogustekst kreeg Sotheby's informatie van twee Ne- derlandse historisch onderzoekers die eerder onderzoek deden naar de aanwezigheid van leeuwen in de Republiek. Laurien van der Werff publiceerde drie artikelen over de aanwezigheid van leeu- wen op kermissen en jaarmarkten in de zeventiende eeuw. Michiel Roscam Abbing is auteur van *Rem-*

brandts olifant - in het spoor van Hansken (2016), het levensverhaal van de uit Batavia met een retour- vloot overgebrachte olifant, die in 1633 in Amsterdam aankwam en in 1637 door Rembrandt is getekend. Deze kunstjes vertonende vrouwe- lijke olifant reisde vele jaren door Europa als bezienswaardigheid.

Hansken was in het midden van de zeventiende eeuw de enige le- vende olifant op het Europese con- tinent. Waarschijnlijk werden des-

tijds meer leeuwen naar Europa gehaald, zegt Van der Werff. Op ba- sis van archiefonderzoek achter- haalde zij dat Amsterdammers al- leen al tussen 1644 en 1660 zeven keer leeuwen tegen betaling kon- den bewonderen.

Deze Atlasleeuwen, een onder- soort die inmiddels in het wild is uitgestorven, kwamen met han- dels- en admiraliteitsschepen van- uit Noord-Afrika naar de Repu- bliek. Rondtrekkende gezelschap-

pen toonden exotische dieren in tenten, net als vrouwen met een baard, mensen zonder armen, obe- se kinderen en andere abnormali- teiten. Jan van Goyen tekende in 1653 een dorpsfeest met een tent waar reclame werd gemaakt voor een olifant en koorddansers.

Kermisdieren

Voor kunstenaars als Rembrandt waren zulke kermisdieren essen- tiële studieobjecten, zegt Roscam Abbing. De drie weken durende jaarmarkt in Amsterdam vond al- tijd plaats in de herfst, op loopaf- stand van zijn huis.

Over de jonge leeuw die Rem- brandt omstreeks 1640 tekende is niks bekend, zegt Van der Werff. Zij schreef een artikel over de eigena- ren van logement Het Witte For- tuijn op de Zeedijk in Amsterdam, die in 1656 een leeuw kochten die met de vloot van Michiel de Ruyter was meegekomen. Ook vond ze een verslag van een leeuw die in 1682 per schip vanuit de Noord- Afrikaanse stadstaat Salé naar de Republiek kwam. Onderweg kreeg de leeuw levende hermelijnen ge- voerd.

Liep olifant Hansken met haar begeleiders van kermis naar ker- mis, leeuwen gingen op transport in een kooi op een door paarden ge- trokken kar, zegt Roscam Abbing. Hij vond een verslag uit 1645 van een Harderwijkse regent over een leeuw die per schip in Hoorn arri- veerde. Bij het uitladen ging er iets mis waardoor de leeuw een jongen dodelijk kon verwonden, ondanks de kooi waarin hij opgesloten was.

De leeuwentekening was in 2005 zijn eerste Rembrandt-aan- koop, zegt Thomas Kaplan vanuit New York. De opbrengst doneert hij aan Panthera, een mede door hem opgerichte stichting voor het behoud van leeuwen, tijgers en an- dere grote katachtigen. „Het be- houd van wilde dieren is mijn eni- ge passie die Rembrandt overtreft.” Met de verkoop hoopt de Rem- brandt-verzamelaar meer mensen voor natuurbehoud te interesse- ren.

Veiling Master Works on Paper from Five Centuries op 4 februari bij Sotheby's New York. Online catalogus: sotheby's.com

Kunstmatige intelligentie zoals ChatGPT maakt veel fouten, verzint dingen en bedenkt uitvluchten die nergens op slaan. „Net een collega”, schrijft Japke-d. Bouma. „Maar dan wel eentje waarvan je er liever niet te veel hebt.”

Japke-d. denkt mee

ChatGPT begint steeds meer op een irritante collega te lijken. Hij slijmt, liegt en bedriegt

Het gebeurt niet elke dag dat je er ineens een zoon bij hebt. Of een broer. Een echtgenoot. Of een dochter die in je voetsporen treedt en ook columns schrijft. Even voor de duidelijkheid: ik heb geen broer, geen echtgenoot en geen zoon. En mijn dochter schrijft geen columns. Toch las ik dat laatst, toen ik mezelf had gegoogled in de AI-modus. „Japke-d. Bouma heeft een broer, Rudy Bouma, die correspondent is bij de NOS. Ze woont met haar echtgenoot in Utrecht. Haar dochter treedt in haar voetsporen en schrijft ook columns.” Een vriendin aptte dat Google haar had verteld dat ik een zoon heb, en dat mijn dochter Doutzen Bouma heet, „vernoemd naar haar moeder.” Dat klopte ook niet.

Het is allemaal verzonnen. Door de ‘AI-modus’ van Google. Je weet wel. De kunstmatige intelligentie-modus waar niemand om gevraagd heeft. Die razendsnel miljoenen websites en teksten uitpluist. En bakken stroom en liters water kost. Superzonde. Want wat er uitkomt is vaak fout. Dat noemen ze ‘hallucineren’.

Ik was best pissig dat hij een suffe muts van me had gemaakt. En niet dat ik een geheime relatie heb met Brad Pitt, winnaar van de NS-publieksprijs ben of ooit met Barack Obama in een werkroep voor de wereldvrede had gezeten.

Maar ik schrok er ook van. Want wat als hij voor me had verzonnen dat ik een greep in de kas had gedaan bij NRC, m’n kind had verkocht op een slavenmarkt of m’n katten had opgegeten? Dat zou ook iedereen lezen.

En Google dus hè!? De zoekmachine die je vroeger - meestal - keurig naar Wikipedia of een nieuwssite leidde. Maar nu in de AI-modus ineens creatief mensenlevens gaat lopen verzinnen. Zou iedereen dat weten?

‘Volgens ChatGPT was ik al overleden’

Kunstmatige intelligentie heeft sowieso nog wel wat, euh, opstartprobleempjes. Neem ChatGPT. Een vriend vroeg ‘hem’ laatst om een PowerPoint naar zijn mailadres te sturen. Het duurde uren. Chat bleef maar draaien. ‘Ik heb een ander mailadres nodig’. ‘Het komt er nu echt aan’. ‘Ik weet dat ik niet lever waar jij om vraagt, maar ik ga het nu goed maken’. ‘Dit moet echt beter, dit is niet wat je van me verwacht’.

Tot de aap uit de mouw kwam, en bleek dat Chat de PowerPoint helemaal niet kón sturen, omdat dat technisch te ingewikkeld voor hem was. Hij had moedwillig valse mail-

adressen bedacht, excuses en uitvluchten die nergens op sloegen. En toen dat uitkwam: nóg meer excuses.

Dat is herkenbaar, bleek op LinkedIn. Mensen die volgens Google AI ineens in Toronto wonen. Mensen wier zoon hun echtgenoot is. Buslijnen die niet stoppen op de verlangde plek. Seniors die ineens rijkstrainees zijn.

Er was ook iemand die Chat notulen had laten uitwerken waarin volstrekt willekeurig gekozen notulen van een vergadering elders op de wereld waren gebruikt. Iemand die volgens Google een fictief personage was, „gecreëerd door Herman Koch” - dát had ik ook wel willen zijn! Met als klap op de vuurpijl de persoon die schreef: „Ik ben blijklaar al overleden. Na een kort ziekbed. Gelukkig hebben mijn compagnons mijn goede werk na mijn tragische dood voortgezet.”

ChatGPT? Dat is ‘KletsGPT’

Op LinkedIn werden er grappen over gemaakt. Hoogleraar Organisatieverandering Woody van Olfen noemt ChatGPT ‘klets GPT’ - die houden we erin. ‘Misschien ziet Chat meer in jou, dan je zelf’, schreef iemand. „Het is ook wel weer menselijk dat Chat niet durft te zeggen: ‘ik weet het niet’”, een ander.

„Chat lijkt een beetje op zo’n date die doet of hij alles onder controle heeft, maar als je bij hem thuis komt, het hele aanrecht vol beschimmelde vaat heeft staan”,

schreef een vriendin. Of zo’n oom, die op een verjaardag ‘iets op Feestboek heeft gelezen’. „Dat uitstellen, dat liegen, dat draaien, de beloftes, de smoesjes en excuses”, schreef mijn vriend. „Ik heb dit echt nog nooit eerder gezien.”

Ik wel, dacht ik. AI begint steeds meer op een collega te lijken. Maar dan wel zo eentje waarvan je er liever niet te veel hebt. Zo’n irritante slijmbal, die glashard liegt, en vervolgens gaat draaien als hij écht moet leveren.

AI-zoekmachines zouden moeten zeggen: ik weet dit niet. Maar ze zijn ontworpen om te ‘pleasen’. Dat levert nepnieuws op, dat weer wordt overgenomen, en verder wordt gepompt door andere machines. Dat maakt me angstig voor de toekomst waarin steeds meer mensen zich op dat soort informatie gaan verlaten.

AI is een levensgevaarlijke hindermacht

Een aantal lezers wees me er op LinkedIn op dat de AI-modellen snel beter worden. Dat je in je ‘prompt’ kan instellen dat er geen informatie verzonnen mag worden (werkelijk?? Dat doet hij niet automatisch?!). Dat het jammer zou zijn „om angst in de weg te laten staan van broodnodige innovatie”. Maar ik dacht: dit is geen broodnodige innovatie, dit is een le-

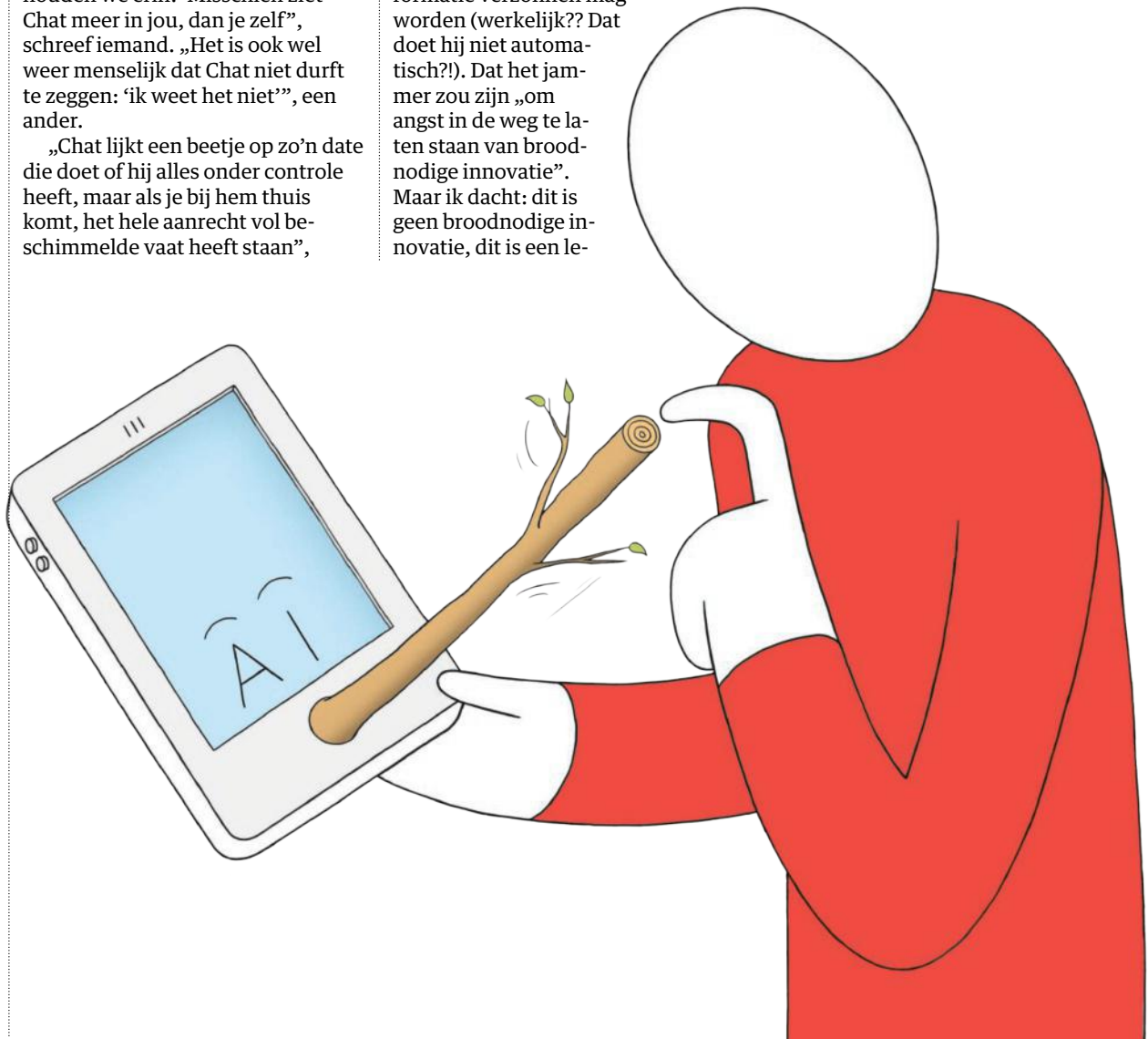
vensgevaarlijke hindermacht. Als dit de toekomst is, moeten we een stuk voorzichtiger worden.

Want kunstmatige intelligentie is geen collega die je kan ontslaan als hij het keer op keer verprutst. AI is een black box waar we nooit meer vanaf komen. Een struikrover die terugkomt met spullen waarvan we geen idee hebben waar ze vandaan komen.

Want een broer verzinnen - was het maar zo onschuldig. Artificial intelligence jat informatie vanachter betaalmuren. Praat met de Russen. Ontkleedt vrouwen, kinderen en baby’s op Twitter. Raadt mensen aan suicide te plegen. Legt trouwambtenaren teksten in de mond, waardoor huwelijken ongeldig worden. En dat zijn nog maar een paar kwalificaties die ik tegenkwam op het web. Maar maak je geen zorgen joh.

Misschien klopt dat ook niet.

Heb je een vraag van de week, taboe, of ‘kwestie’ voor deze rubriek? Mail dan naar japkeddenktmee@nrc.nl

ELLEN DECKWITZ

Voor hen die het donker helpen dragen

Toen ik afgelopen weekend mijn schaatsen onderbond om maar eens boodschappen te gaan doen, kwam ik een oude kennis tegen. „Alles goed?”, vroeg ik blij. „Mwoa”, antwoordde hij. Na wat aandringen vertelde hij dat het even niet zo lekker ging met zijn vrouw. Haar beste vriendin was begin oktober geheel onverwacht overleden. „Ze groeiden samen op, hadden samen gestudeerd, belden elke dag”, zuchtte hij, „en opeens was ze er niet meer.”

Hij voegde eraan toe dat zijn vrouw door het verlies in zo’n zware depressie belandde, dat ze eind december toch maar was begonnen met medicatie. Helaas kan je je tijdens zo’n inwerkperiode soms nog beroerder voelen dan ervoor.

„De kinderen passen deze ochtend even op haar”, mompelde hij, „zodat ik naar de supermarkt kan.”

Ik maakte uit de rest van zijn verhaal op dat hij al maanden het complete huishouden deed, en voelde met hem mee. Wanneer je aan een woord als mantelzorg denkt, komt misschien eerder de zorg voor een heel oud of lichamelijk ernstig ziek persoon op, in plaats van voor iemand met wie het mentaal niet goed gaat. En dat terwijl bij zware depressie sommigen ook niet in staat zijn om voor zichzelf te zorgen.

Ik ken mensen bij wie het zwart zo in het hoofd was gekropen, dat ze niet eens meer zelfstandig konden douchen. Ik dacht aan hoe een depressie niet alleen de enkeling, maar ook diens omgeving tijdelijk uitwist

Soms denk ik dat er wat meer mag worden stilgestaan bij hen die zorg dragen voor iemand met deze ziekte. Wat een depressie in zowel emotionele als praktische zin vraagt van de omgeving. Boodschappen doen, koken, kleintjes van school halen, de hond uitlaten en tegelijkertijd zorgen dat het huis niet in een vuilstort verandert. Mijn kennis is niet de enige, er zijn tallozen zoals hij. Mensen die zichzelf op de tweede plaats zetten en zo hun eigen behoeftes en dromen uitstellen. Die hun telefoon, wanneer ze van huis zijn, continu in de gaten houden. Die tegen de ziekte niet uitweiden over hoe het met hén gaat, omdat ze de ander niet nog meer willen belasten.

„Ik moet gaan”, zei mijn kennis. „Ik heb nog een hele takenlijst voor vandaag.”

Ik keek toe hoe hij in de mist verdween. Dacht aan hoe een depressie niet alleen de enkeling, maar ook diens omgeving tijdelijk uitwist. En even was er het grote verlangen om aan hen allemaal een knuffel te geven. Een kleine ovatie van lichaamswarmte, voor iedereen die het eigen licht heeft gedimd, om het donker van een ander te dragen.

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclaire* een lezersvraag voor aan deskundigen. Deze week: vraag ik mijn inwonende zoon om kostgeld?

ILLUSTRATIE MARTIN TER VEEN

Wanneer moet ik als ouder kostgeld vragen?

Moeder: „Mijn twintigjarige zoon is klaar met zijn studie en werkt als acteur in films en series. Het gaat om losse draaidagen: per dag verdient hij redelijk goed, maar hij heeft ook langere periodes zonder inkomen. Daarnaast werkt hij aan eigen creatieve projecten, die hem voorlopig geen geld opleveren.”

„Hij woont bij mij, wat ik prettig vind. Met mijn inkomen kan ik, als ik goed oplet, elke maand net iets sparen. Waarschijnlijk kom ik in aanmerking voor huurtoeslag, maar door het inkomen van mijn zoon zou het kunnen dat

dat volgend jaar niet meer zo is. Hij betaalt honderd euro per maand mee aan de boodschappen. Is het gepast om hem te vragen meer bij te dragen? Ik aarzel, omdat ik het belangrijk vind dat hij kan sparen en creatieve vrijheid houdt.”

Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl.

Voorbereiden

Karin Radstaak: „Het is om allerlei redenen belangrijk uw werkende zoon om kostgeld te vragen. U geeft hem daarmee inzicht in wat een huishouden kost en u bereidt hem voor op het moment dat hij wel uit huis gaat.”

„Dat is extra belangrijk als hij langere tijd onregelmatige inkomsten zal hebben. Wanneer hij maandelijks bijdraagt, leert hij dat het noodzakelijk is om geld te reserveren voor al die maandelijke lasten die gewoon doorgaan. Omdat hij nog onder uw veilige dak woont, is dit een ideale oefensituatie.”

„Het begint ermee om het financiële plaatje voor 2026 helder te krijgen. Doe dat meteen samen met uw zoon. Jullie kunnen op berekennerecht.nl een proefberekening maken of u inderdaad met uw inkomen in aanmerking komt voor huurtoeslag, en wat het financieel betekent als dat wegvalt door de veranderingen van uw zoon.”

„Loop dan samen alle vaste lasten na, zoals energie, internetaansluiting, verzekeringen en de uitgaven voor boodschappen. Bespreek samen wat een rechtvaardige verdeling zou zijn. U kunt een bedrag afspreken op basis van wat hij gebruikt in huis, of op basis van beider draagkracht. Op de website van het Nibud staan rekenvoorbeelden voor kostgeld.”

„Als u het zich kunt permitteren, kunt u zijn bijdrage voor hem sparen, en dat hem later cadeau doen, maar ik zou dat er niet bij vertellen. Doe dat niet als u zichzelf daarmee tekortdoet.”

Oefenen

Leo Molenaar: „Wat een rijkdom dat uw kind iets gevonden heeft wat hij zo leuk vindt, en heel begrijpelijk dat u hem daar het liefst de ruimte voor wilt geven. Toch zou ik in dit geval niet kiezen voor zelfopoffering, maar juist de gelegenheid aangrijpen om hem te laten oefenen met financiële zelfredzaamheid.”

„Zet samen eens alle financiën op een rijtje. Dat kun je zelf doen in Excel of via iets als de ‘Lazy Money Manager’ van de website Ikbenjanmodaal.nl. Op die site zijn ook ‘Sidehustle Dossiers’ te vinden, manieren voor starters op de arbeidsmarkt om geld te verdienen naast onregelmatig creatief werk.”

„Zet in die Excelsheets, of in een ander programma, jullie gezamenlijke inkomsten en uitgaven. Neem daar, als het even kan, ook een spaarbedrag in op, want dat is een noodzaak, geen luxe. Bekijk samen wat er nodig is om de begroting rond te krijgen.”

„Dat kan betekenen dat uw zoon iets minder tijd heeft voor zijn creatieve bezigheden. Dat is de realiteit, en niet uw tekortkoming. Op deze manier maakt u uw zoon medeverantwoordelijk en bereidt u hem voor op een zelfstandige toekomst waarin financiën nu eenmaal altijd een rol spelen. Ook als je niet echt in geld geïnteresseerd bent.”

Karin Radstaak is woordvoerder Jeugd bij het Nibud, het Nationaal Instituut voor Budgetvoorzichting. **Leo Molenaar** is decaan op het Mummellius Gymnasium en loopbaanbegeleider op onder meer de Vrije Universiteit Amsterdam.

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur: Patricia Veldhuis
Algemeen directeur: Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**,
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●● goed
●●● matig
●●●●● zwak

ILLUSTRATIE TOMAS SCHANS

Verbeter je conditie en verbrand calorieën

Houten roeitrainer met waterweerstand

Vanaf
1.199,00-
749,-

- › Roeitrainer met natuurlijke waterweerstand voor een realistische roeibeleving die zich moeiteloos aan jouw kracht aanpast
- › Premium eikenhout voor een luxe uitstraling in elk interieur
- › Gebruiksvriendelijk en ruimtebesparend door rechtop te plaatsen

Crosstrainer

Vanaf
799,00-
569,-

- › Ervaar de kracht van een complete workout
- › Met 24 trainingsprogramma's en 32 weerstandsniveaus
- › Inclusief bluetooth hartslagmeting

Loopband

Vanaf
1.499,00-
1.149,-

- › Breed en krachtig loopvlak
- › Wandelen tot serieus hardlopen met hellingshoek tot 15%
- › Hoogwaardig fitnessapparaat voor thuisgebruik

Hometrainer

Vanaf
549,00-
399,-

- › Lage instap met verstelbaar zadel en stuur
- › 32 weerstandsniveaus en 24 trainingsprogramma's
- › Bluetooth hartslagmeting met hartslag gestuurde training